

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Центральна наукова бібліотека

**Ілля Ілліч Мечников
1845–1916**

Бібліографічний покажчик

Харків
2021

УДК 57:016:929 Мечников
М 55

*Рекомендовано до друку Радою з наукової та методичної роботи
Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Укладач: Яковенко Оксана Анатоліївна

Науковий редактор: доктор біологічних наук, професор Олена Михайлівна Клімова

Ілля Ілліч Мечников. 1845–1916 : біобібліогр. покажч. / уклад. О. А. Яковенко ; авт. вступ. ст. проф. А. І. Божков ; наук. ред. О. М. Клімова ; ред. А. О. Давидова ; бібліогр. ред. С. Б. Глибицька. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. – 88 с.

Даний біобібліографічний покажчик присвячений видатному вченому-біологу, лауреату Нобелівської премії, славетному випускнику Харківського університету Іллі Іллічу Мечникову.

І. І. Мечников вивчав зоологію, порівняльну анатомію, бактеріологію, імунологію, епідеміологію, досліджував проблеми старіння та онкологічних захворювань. Був неодноразово нагороджений премією К. М. Бера за роботи з ембріології. Відкрив фагоцитоз, сформулював клітинну теорію імунітету. Виступав на багатьох форумах, присвячених вивченню проблем медицини, гігієни, інфекційних захворювань тощо. Одержав Нобелівську премію в галузі медицини за труди з імунітету.

Видання призначається медикам, біологам, природознавцям, екологам, а також усім, хто цікавиться питаннями науки в Україні та світі, історією Слобожанщини та Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

57:016:929 Мечников

© Харьковский национальный университет
имени В. Н. Каразина, 2021

Від упорядників

Бібліографічний покажчик присвячений 175-річчю від дня народження всесвітньо відомого вченого-біолога, лауреата Нобелівської премії Іллі Ілліча Мечникова (1845–1916).

У 1951 р. вийшов перший бібліографічний покажчик, складений В. В. Хижняковим, Г. М. Вайндрахом та Н. В. Хижняковим «Творчество Мечникова и литература о нем», в якому найбільш повно представлені книги та статті Мечникова іноземними та російською мовами, а також література про нього, яка була видана на той час російською, іноземними мовами та мовами народів СРСР. У 2005 р. в серії «Материалы к биобиблиографии ученых» в розділі «Биологические науки. Общая биология» вийшов наступний покажчик «Илья Ильич Мечников, 1845–1916», який уклали Л. В. Шутько та Н. М. Ансера. До покажчика включені праці вченого, видані з 1860 по 2000 рр., а також література про його життя та діяльність, видана з 1863 по 2004 рр. російською та іншими мовами. Література про вченого зі світовим визнанням величезна. Ми зробили спробу зібрати в покажчику видання І. Мечникова та літературу про нього, що була видана українською та російською мовами, починаючи з 1950 р. до першої половини 2020 р.

Даний покажчик не претендує на всеосяжність. Але сподіваємося, що на даний час цей покажчик є найбільш повним зібранням праць вченого та публікацій про нього, надрукованих за означений період.

Вступна стаття до покажчика підготовлена доктором біологічних наук, професором О. М. Клімовою.

Покажчик містить хронологічну канву життя та діяльності вченого, бібліографію праць І. І. Мечникова, літературу про нього українською та російською мовами. Видання також містить іменний покажчик.

Праці І. І. Мечникова розташовані за хронологією видань (в межах окремого року – за алфавитом).

Література про нього подається за алфавітом авторів або назв збірок. Бібліографічні записи, які не вдалося переглянути *de visu*, позначені зірочкою (*).

Також зазначимо, що, не зважаючи на зміни назв деяких міст та установ, в тексті наводяться усталені назви (наприклад, СПБ., АН). В інших випадках назви установ та навчальних закладів подаються такими, якими вони були на момент згадки.

Сподіваємося, що покажчик стане у нагоді біологам, зоологам, медикам, історикам, філософам, педагогам, а також усім, хто цікавиться персоналією І. І. Мечникова, вивчає історію науки в Харківському університеті та історію Слобожанщини.

ПЕРЕДМОВА

Немає в світі незрозумілого, багато не ясно.
Нет в мире непонятого, многое не понято.
(І. І. Мечников)

У словах, які використані для епіграфа, передана віра І. І. Мечникова у безмежні можливості науки. Для Мечникова наука — це не просто вид діяльності, спрямований на отримання нових знань про природу, це, перш за все, просвіта народу, боротьба з хворобами, у тому числі інфекційними, і можливість такого устрою життя, яке забезпечить збільшення її тривалості. Ілля Ілліч стверджував, що люди занадто рано вмирають, не вичерпавши свого біологічного ресурсу.

Вже в 12 років Мечников, разом із майбутнім композитором Лисенком, організував в Харківській гімназії № 2 товариство «Таємний союз науки». А пізніше, ставши професором Новоросійського університету, він організовує для населення безкоштовні курси з біології. Метою таких його дій було надати більше знань про будову людини, про життя на всіх рівнях організації живого. Вчений вірив, що просвіта — єдиний спосіб успішного еволюційного розвитку суспільства. Віру в безмежні можливості науки та її ролі в просвітництві він зберіг протягом всього життя.

В 1886-му році разом з М. Ф. Гамалією Мечников організував другу у світі та першу в Росії бактеріологічну станцію для боротьби з інфекційними захворюваннями. Станція була відкрита в Одесі, на ній, окрім щеплень, проводилися наукові дослідження, організовувалися курси для лікарів, проводилися лекції.

Про цього видатного вченого, який зробив неоціненний внесок у розвиток мікробіології, еволюційної ембріології, імунології, фізіології, патології, геронтології, першовідкривача фагоцитозу та внутрішньоклітинного травлення (Нобелівська премія 1908 р.), видатного гуманіста, оригінального мислителя, просвітника написано так багато, досить повно та захоплююче, що досить важко додати які-небудь відомості або відкрити нові грані цієї геніальної особистості.

Смію стверджувати, що творчість Мечникова так само безмежна та невичерпна, як і сама наука, якій він служив вірно, віддано і несамовито. Доказом цьому є це видання його творчого спадку. Шановний читачу, завдяки цьому виданню Ви зможете доторкнутися до творчості нашого великого земляка, випускника Харківського імператорського університету 1864 р. і переконатися, як багато ідей, що висказав Мечников, залишаються актуальними і в наші дні, особливо на тлі сучасної пандемії.

У 1908-му році Нобелівський комітет присудив премію «За праці з імунітету» Іллі Мечникову та Паулю Ерліху. Мечников став другим росіянином після Павлова, який удостоївся найбільш престижної премії за видатні наукові досягнення. Однак І. І. Мечников, людина надзвичайно емоційна та віддана науці, віднісся до всесвітнього визнання його наукових досліджень досить прохолодно, як до рядової події.

30 жовтня 1908 р. він отримав листа від виконавчого адміністратора Нобелівського фонду графа К. А. Морнера (Стокгольм) із запрошенням на урочисте вручення премій.¹ Ілля Ілліч у відповіді представнику Нобелівського фонду вибачається, що не зможе бути присутнім на урочистостях через те, що у цей час він читатиме лекції у пастерівському інституті, а приїхати зможе для читання нобелівської лекції в червні 1909 р. І дійсно, в червні наступного року Мечников прочитав лекцію «Сучасний стан питання про імунітет при заразних захворюваннях» («Современное положение вопроса об иммунитете при заразных болезнях»). Читання лекції вчений вважав головнішим за будь-якої церемонії.

¹ Новиков П. А. Мечников как зоолог. *Научное наследство. Естественно-научная серия* / АН СССР ; ред. С. И. Вавилов, А. М. Деборин. Москва ; Ленинград, 1948. Т. 1. С. 427–519.

Необхідно відмітити, що номінування Іллі Мечникова на Нобелівську премію почалося ще в 1901 р., одночасно з І. П. Павловим. У Мечникова за 7 років, з 1901 по 1908 рр., було 46 номінантів, серед яких були вчені з 5-ти держав, але жодного вченого-співвітчизника. На жаль, визнання на батьківщині Мечников отримав занадто пізно.

Цей маловідомий факт демонструє, як важко сприймаються нові знання, зокрема, одне з фундаментальних положень біології – наявність надзвичайно складної і багаторівневої (молекулярної, клітинної і навіть органної) системи збереження біологічної індивідуальності, яку ми називаємо імунною системою. В наш час, коли ми знову живемо в умовах нової пандемії, ми усвідомлюємо, що збереження своєї біологічної індивідуальності – «боротьба» систем нашого організму з коронавірусом та іншими інфекційними агентами залежить від реактивності і динаміки імунної системи організму. Сьогодні дослідники стикнулися з новою проблемою – механізмами тонкої регуляції роботи імунної системи. Виявилось, що, провокуючи потужну відповідь імунної системи, і як наслідок, формуючи так званий цитокиновий шторм, організм гине. І раптом, перед новим викликом, ми усвідомили, що ще замало відомо про захисні системи організму. Потрібні нові, глибокі дослідження механізму функціонування регуляторних систем організму. На жаль, ефективність наукових досліджень, як і раніше залишається досить низькою. На то є поважні причини: надзвичайно складні біологічні системи і екстраполяція фізико-хімічних і механічних методологій на живі організми некоректні; у пізнанні нового надважливу роль відіграє інтуїція, непізнаний ментальний рівень вченого. Усі великі вчені і мислителі володіли надзвичайно високою інтуїцією: Леонардо да Вінчі, Дарвін, Ейнштейн, і можна сміливо стверджувати, що у цей ряд входить і Ілля Мечников.

Певно, виникає законне питання – що таке інтуїція? Якщо це осяяння, підсвідомий акт, проникність, то чому цим даром наділені окремі особистості? Можна стверджувати, що активна робота підсвідомості визначається попереднім досвідом, а досвід це завжди виснажливий, цілеспрямований труд, спрямований на рішення соціально значимої проблеми. Це пристрасть, замішана на сильнішому шляхетному мотиві, це невгамовна пристрасть до досліджень нового, це емоції і кипуча енергія, це віддане служіння великій цілі. Усі ці якості притаманні особистості І. І. Мечникова, а точніше – вони просто списані з неї. Судить самі. У дитинстві маленького Іллю називали «пан Ртуть», «живе срібло» («господин Ртуть», «живое серебро»). Дуже емоційний, надзвичайно рухливий, він відчував потребу бути скрізь, знати все, брати участь у всьому. Ця пристрасть до пізнання, дослідження нових для нього природних явищ, зберіглася і постійно розширювалася протягом життя. Про це свідчать його численні публікації в області зоології, ембріології, бактеріології, біології, імунології, теорії еволюції, медицини – геронтології і гериатрії, – філософії та методологічні праці. Це наглядно демонструє дане видання.

Мимоволі виникає питання – як одна людина, без можливості користуватися сучасними комп'ютерами і доступними нам сьогодні швидкісними системами зв'язку, могла бути настільки ефективною, багатопланою і, як ми сьогодні говоримо, успішною та залишатися настільки сучасною? Його праці не тільки не втратили актуальність, вони очікують своїх читачів і, безумовно, стануть ще в нагоді у вирішенні наших насущних проблем.

Ілля Мечников стверджував, що практично усі хвороби виникають в результаті інфекційних процесів, і навіть причини старіння пов'язані з нашою ендогенною мікрофлорою. Ці його ідеї довгий час не сприймалися серйозно, а сьогодні точно встановлено, що не менш 90 % патологій так чи інакше пов'язані з інфекціями.

Найбільша цінність його праць полягає не стільки у високому рівні експериментальних досліджень, а в тих висновках, умовиводах та пропозиціях, які пропонує нам автор. Не залишає байдужим і стиль викладення думок. Мимоволі напрошується висновок – науковий пошук і результати визначаються не ступенем автоматизації експериментальних досліджень, а рівнем узагальнень та інтуїтивним

прозрінням. Певно, процес формування інтуїції, здібності й майстерності залишається і, можливо, назавжди залишиться загадкою і таємницею, але те, що свідомість, посидючість, працелюбність і мотив до творчості впливає на цей загадковий та головний процес у творчості, сумнівів немає, і яскравим прикладом цьому є життя Іллі Мечникова.

Пристрасть до науки у нього сформувалася у самому ранньому дитинстві, яке він провів на дивній Дворичанщині. Збирання гербарія, спостереження за тваринами не просто захоплювали хлопчика, як багатьох хлопчиків і дівчаток, він намагався і цілком успішно систематизував ці спостереження, ще до вступу до гімназії. Мечников був настільки добре підготований до гімназії, що його приймають до другого класу і він закінчує його із золотою медаллю. Невідповідність рівня високої підготовки Мечникова з низьким рівнем викладання в гімназії і в університеті привели Іллю до думки про необхідність самостійної підготовки для дострокового складання іспитів в університеті.

Для втілення програми дострокового випуску з університету студент Мечников звернувся 9 березня 1864 р. до ректора університету Кочетова з проханням дозволити йому слухати лекції як вільний слухач: «Бажаючи як вільний слухач відвідувати лекції в тутешньому університеті, покірніше прошу Ясновельможного Пана, звільнивши мене з університету, допустити до слухання лекцій четвертого курсу фізико-математичного факультету з розряду природних наук, додаючи при цьому посвідчення, видане мені пп. професорами» («Желая в качестве вольнослушателя слушать лекции в здешнем университете, покорнейше прошу Ваше Превосходительство, уволив меня из университета, допустить к слушанию лекций четвертого курса физико-математического факультета по разряду естественных наук, прилагая при сем удостоверение, данное мне гг. профессорами»)².

Далі Мечников просить допустити його до іспитів, маючи на меті дострокове закінчення університету, і 2 травня 1864 р. подає ректору університету Кочетову досить дивне прохання: «Маючи необхідність, за сімейними обставинами, звільнитися з тутешнього університету, маю честь покірніше просити Ясновельможного Пана зробити від Вас розпорядження про видачу мені документів» («Имея необходимость, по домашним обстоятельствам, уволиться из здешнего университета, имею честь покорнейше просить Ваше Превосходительство сделать зависящие от Вас распоряжения о выдаче мне документов»). Ректор зробив відмітку: «Видати документи та виключити прохача».³

Цей вчинок Мечников ні з ким не обговорював. Він перестав відвідувати лабораторію професора І. П. Щелкова, де він проводив наукові дослідження, практично не виходив зі свої кімнати, сидів за книгами до пізньої ночі. Емілія Львівна (мати Мечникова) була надзвичайно стурбована станом здоров'я сина, але єдине, що вона, окрім умовлянь, могла зробити, це регулярно приносити сину їжу до кабінету.

Прохання Мечникова підтримали професора А. Чернай, М. Бекетов, І. Щелков. Пізніше у своїх спогадах Мечников відмічав тільки двох професорів університету, які вплинули на його особистість, – це хімік М. М. Бекетов (1827-1911) і фізіолог та гістолог І. П. Щелков (1833-1909). Після звільнення з університету Мечников вирушив до Германії на о. Гельголанд для вивчення морської фауни.

Життєвий шлях І. І. Мечникова був дуже складним. Емоційний, схильний до песимізму і мізантропії, він дуже важко переживав негативні події і невдачі у роботі.

Велике нервово напруження І. І. Мечникова відбивалося на взаємовідносинах з колегами і університетським начальством, а також з радикально налаштованими

² Фатеев Ар. Гимназические и студенческие годы И. И. Мечникова. *Вестник Европы*. Кн. 11, нояб., 1916. Петроград, 1916. С. 149–150. URL: <http://ekhnuiir.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12513> (дата обращения: 15.01.2021).

³ Фатеев Ар. Гимназические и студенческие годы И. И. Мечникова. *Вестник Европы*. Кн. 11, нояб., 1916. Петроград, 1916. С. 149. URL: <http://ekhnuiir.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12513> (дата обращения: 15.01.2021).

студентами. Непорозуміння і протистояння призвело до того, що у 1882 р. І. І. Мечников припиняє викладацьку діяльність.

Не дивлячись на складну обстановку, у ці роки Мечников формулює концепцію походження багатоклітинних тварин – теорія фагоцители. Він виконав ряд експериментальних праць та сформулював основні положення фагоцитарної теорії.

У 1887 р. доходить до остаточного рішення залишити Росію. Він відвідує ряд німецьких лабораторій та як у його уявленнях Німеччина була лідером європейської і світової науки. На його жаль, більшість німецьких вчених вже знаходились в опозиції до його фагоцитарної теорії імунітету. Особливо категоричним в оцінці праць Мечникова був Роберт Кох. Ілля Ілліч відмовляється від думки знайти роботу в Німеччині. Він від'їжджає до Парижу і просить у Пастера одну-дві кімнати, де б він міг вільно працювати у якості приватної особи. Пастер був вже знайомий з фагоцитарною теорією, яка призвела на нього глибоке враження. От як згадує свою зустріч І. І. Мечников у 1887 р.: «Пастер прийняв мене радо і відразу заговорив про особливо цікаве для мене питання – про боротьбу організму проти мікробів. «В той час, як мої молоді співробітники дуже скептично віднесли до вашої теорії, – сказав він мені, – я відразу став на ваш бік, та як я давно був вражений видовищем боротьби між різноманітними мікроскопічними істотами, яких мені траплялося спостерігати. Я вважаю, що ви попали на вірний шлях» («Пастер прийняв мене очень радушно и тотчас заговорил об особенно интересовавшем меня вопросе – о борьбе организма против микробов. «В то время как мои молодые сотрудники очень скептически отнеслись к вашей теории, – сказал он мне, – я сразу стал на вашу сторону, так как я давно был поражен зрелищем борьбы между различными микроскопическими существами, которых мне случалось наблюдать. Я думаю, что вы попали на верную дорогу»)).⁴

І дійсно, обраний Мечниковим шлях був вірним і надзвичайно плідним, але, на жаль, дуже важким і достатньо коротким.

А. І. Божков, професор,
доктор біол. наук, зав. кафедри
молекулярної біології і біотехнології
ХНУ імені В. Н. Каразіна

⁴ Мечников И. Основатели современной медицины. Пастер. – Листер. – Кох. Акад. собр. соч. Москва, 1959. Т. 14. С. 208.

ВІД НАУКОВОГО РЕДАКТОРА

Реконструкція історичного минулого є значимою для розуміння та осмислення наукового успадкування нашого знаменитого земляка, філософа, природознавця, зоолога, патофізіолога, ембріолога, імунолога і геронтолога І. І. Мечникова. У всьому світі відомо, що серед вчених, які є засновниками сучасного природознавства, яскраво виділяється ім'я І. І. Мечникова. Колосальне наукове успадкування Мечникова охоплює різні напрямки науки. Вклад вченого у ці області вражає своєю внутрішньою єдністю. Еволюція його наукових ідей є прикладом взаємозв'язку між фундаментальними дослідженнями та практикою. Мечников заклав теоретичні основи для розвитку нових сучасних напрямків в імунології у вигляді онто- і філогенеза імунної системи. Крім того, що він є автором низки оригінальних теорій та засновником нових напрямків в області природознавства, вчений проявив себе як видатний організатор, сміливий пропагандист і блискучий полеміст.

Бібліографічний показник праць І. І. Мечникова, який містить 893 джерела, охоплює повністю усі наукові, філософські і публіцистичні твори цього великого вченого і статті про безліч його відкриттів та їх значення для сучасної науки. Також до показнику увійшли анотовані документи рукописних матеріалів вченого.

Наукові досягнення та філософський світогляд цього вченого мають велике значення для вітчизняної охорони здоров'я та розвитку світової медичної думки. І. І. Мечников багато в чому вказав стратегічний напрямок у таких природничих фундаментальних науках як мікробіологія, імунологія, порівняльна анатомія і фізіологія, геронтологія.

Відомі його фундаментальні дослідження в області зоології і гідробіології, біохімії.

Важливими є історико-філософські аспекти вчення про хвороби у працях Мечникова. У наукових працях Мечникова завжди просліджується його громадянська позиція і відданість науці у будь-яких складних умовах.

Безперечний інтерес представляють праці Мечникова про особливо небезпечні інфекції. Вчений одним з перших звернув увагу на роль пробіоти кишечника для підтримки імунорезистентності та забезпечення несприйнятливості до інфекційних хвороб, вказав на роль впливу симбіонтів кишечника на тривалість життя людини.

Своїми експериментальними дослідженнями на різноманітних видах тварин І. І. Мечников заклав теоретичну базу вчення про вакцинації.

У публіцистичних статтях багатьох наукових вітчизняних та закордонних діячів про життя і науково-суспільну діяльність Мечникова відображені багатосторонні інтереси цього вченого. Історики відмічають актуальність ідей Мечникова для реалізації стратегії поступового розвитку суспільства.

Науковий спадок Мечникова аналізується величезною кількістю вчених спеціалістів в області імунології, які підкреслюють, що використання його вчення про фагоцитоз може вирішити сучасні проблеми імунології.

І. І. Мечников є одним з перших вчених у світі, який звернув увагу на роль нервової системи у забезпеченні імунологічного захисту. Багато істориків в цьому аспекті аналізують такі його чудові твори як «Етюди про природу людини», «Наука і моральність» та «Етюди оптимізму». Тріумфом наукових досягнень І. І. Мечникова було присудження йому Нобелівської премії за багаторічне дослідження механізмів імунітету в захисті від інфекційних хвороб за допомогою першої лінії захисту – фагоцитоза патогенів імунними клітками.

У загальній історії медицини, яка складається з праць істориків та самих вчених, великий пласт досягнень належить нашому співвітчизнику Іллі Іллічу Мечникову.

І. І. Мечникова по праву відносять до засновників сучасної медицини, поряд з такими видатними вченими як Л. Пастер і Р. Кох.

Безперечний вклад вченого у розвиток теорії еволюції. Мечников поряд з розробкою вчення про неспецифічний антимікробний імунітет підкреслював імуногенну роль постійно діючого інфекційного фону та його збереження.

Прогноз майбутнього у реалізації наукових результатів не завжди можливий. Чи завжди можна реконструювати і однозначно тлумачити та передбачити значення минулого? Але використання інтегральної наукової методології та еволюційного підходу І. І. Мечникова до вивчення стадійності формування патологічних процесів в організмі ефективно використовується у сучасній науці і буде, безумовно, актуальним у майбутньому.

Створення спеціалістами Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна бібліографічного покажчика праць І. І. Мечникова сьогодні надзвичайно актуально, так як основні біографічні дані життя і діяльності І. І. Мечникова та бібліографічний покажчик наукових праць вченого є важливим і сучасним виданням для освіти, розвитку науки і формування світогляду молодих вчених.

О. М. Клімова, професор, доктор біологічних наук,
завідувачка діагностичною лабораторією
ДУ «Інститут загальної та невідкладної хірургії
імені В. Т. Зайцева НАМН України»

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ІЛЛІ ІЛЛІЧА МЕЧНИКОВА

- 15(03).05.1845 р.** – народився у с. Іванівка Куп'янського повіту Харківської губернії у родині гвардійського офіцера, поміщика Іллі Івановича Мечникова та Ємілії Львовни (у дівоцтві Невахович) Ілля Ілліч Мечников
- 1856 р.** – вступив до другого класу Другої Харківської гімназії.
- 1862 р.** – закінчив гімназію з золотою медаллю.
- 1862–1864 рр.** – навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Харківського університету.
- 1864 р.** – закінчив Харківський університет, склавши екстерном іспити.
– став слухачем Академії Людовика III в Гісені (Німеччина).
– вирушив влітку на острів Гельголанд у Північному морі з метою дослідження морської фауни та підготовки дисертації.
– виступив з доповіддю «Об органах чувств некоторых аннелид» на 39-му з'їзді німецьких природознавців і лікарів у Гісені (Німеччина).
- 1864–1867 рр.** – спеціалізувався в університетах Гісена (у Р. Лейкарта) та Геттінгена (у Дж. Гендля), працював у Неаполі та Мессіні, де вивчав ембріологію безхребетних тварин.
- 1865 р.** – відкрив феномен внутрішньоклітинного травлення.
– отримав ступінь кандидата зоології за роботу, що виконував при фабриці Північного моря.
– брав участь у роботі 40-го з'їзду німецьких природознавців і лікарів, де виступив з доповіддю «О превращениях у животных» (Німеччина).
- 1866 р.** – вивчав ембріологію комах у Мюнхенській академії у К. Зибольда.
- 1867 р.** – присуджено премію імені К. М. Бера (спільно з О. О. Ковалевським за роботи з ембріології) Петербурзькою академією наук. Захистив магістерську дисертацію «История эмбрионального развития *Seriola*» та отримав ступінь магістра зоології в Петербурзькому університеті.
– брав участь у роботі I з'їзду російських природознавців (Санкт-Петербург).
- 1867–1868 рр.** – отримав посаду приват-доцента зоології Новоросійського університету (Одеса).
- 1868 р.** – відвідав Неаполь та Мессіну (Італія) з метою наукових досліджень.
– захистив докторську дисертацію в Петербурзькому університеті.
- 1868–1870 рр.** – доцент, професор зоології Петербурзького університету.
- 1869 р.** – одружився з Людмилою Василівною Федорович (1845–1873), племінницею видатного ботаніка А. І. Бекетова.
- 1870 р.** – присуджена вчена ступінь доктора зоології за дисертацію «История развития *Nebalia*» Петербурзькою академією наук.
– вдруге присуджено премію імені К. М. Бера (спільно з О. О. Ковалевським за роботи з ембріології).
- 1870–1882 рр.** – ординарний професор, завідувач кафедри зоології та порівняльної анатомії Новоросійського університету (Одеса).
- 1870–1872 рр.** – здійснив поїздки на узбережжя Середземного моря (Сан-Ремо, Віллафранка, С. Ва, Шербур), на о-ва Мадейра та Тенерифе з метою наукових досліджень.
- 1872–1874 рр.** – здійснив антропологічні експедиції у калмицькі степи Астраханської губернії.
- 1873 р.** – був обраний головою Одеського товариства природознавців.
- 1875 р.** – одружився з Ольгою Миколаївною Білокопитовой (1858–1944), яка стала його помічницею (Одеса).

- 1879–1880 рр.** – був у закордонному відрядженні до узбережжя Середземного моря (Мессіна, Неаполь) з метою наукових досліджень.
- 1881 р.** – був обраний почесним членом Російського товариства охорони народного здоров'я.
– провів самозараження висипним тифом з метою доказати можливість зараження цією хворобою через кров.
- 1882 р.** – залишає Новоросійський університет (Одеса).
- 1882–1883 рр.** – подорожує до узбережжя Середземного моря (Мессіна) з метою наукових досліджень.
– сформулював основи імунної функції фагоцитоза.
- 1883 р.** – обраний членом-кореспондентом Петербурзької академії наук.
– будучи головою VII з'їзду російських природознавців і лікарів, зробив доповідь «Про цілющі сили організму», в якій обґрунтував свою теорію про імунітет (Одеса).
– зробив перше повідомлення про клітинну теорію імунітету, опублікувавши матеріали про фагоцитоз.
- 1886–1888 рр.** – разом з М. Ф. Гамалією заснував в Одесі другу у світі та першу в Російській імперії бактеріологічну станцію для боротьби з інфекційними захворюваннями.
- 1887 р.** – брав участь у роботі VI Міжнародного конгресу з гігієни та демографії (Відень, Австрія), де виступив з доповіддю про роботу Одеської бактеріологічної станції.
- 1888 р.** – переїхав до Франції за запрошенням Л. Пастера для роботи в його інституті.
- 1888–1916 рр.** – завідував лабораторією Інституту Пастера.
- 1891 р.** – втретє присуджено премію імені К. М. Бера (разом із В. В. Заленським) Петербурзькою академією наук.
– присуджено звання почесного доктора Кембриджського університету (Велика Британія).
– обраний почесним членом Кембриджського філософського товариства.
– обраний членом-кореспондентом Академії природничих наук Філадельфії (Філадельфія, США)
– брав участь у роботі VII Міжнародного конгресу з гігієни та демографії (Лондон, Велика Британія), де виступив з доповіддю про фагоцитоз.
– брав участь у роботі XI конгресу німецького товариства лікарів з внутрішніх хвороб (Лейпциг, Німеччина), де виступив з доповіддю про імунітет.
- 1893 р.** – присвоєно звання кавалера ордену Почесного легіону з врученням Лицарського хреста президентом Франції.
– обраний членом Паризького біологічного товариства.
- 1894 р.** – брав участь у роботі VIII Міжнародного конгресу з гігієни та демографії (Будапешт, Угорщина), де виступив з доповіддю про імунітет. Обраний почесним президентом конгресу.
– обраний членом-кореспондентом Королівського товариства лікарів Будапешта (Будапешт, Угорщина).
- 1895 р.** – нагороджений орденом Святого Савви III ступеня (Командорський хрест) сербським королем Олександром I.
– обраний почесним членом Угорського товариства гігієни (Будапешт, Угорщина).
– обраний членом-кореспондентом Італійського королівського

- товариства.
- обраний іноземним членом Королівського товариства природничих наук (Лондон, Велика Британія).
- 1896 р.**
- присвоєно звання ордена Почесного легіона з врученням офіцерського хреста президентом Франції.
- 1897 р.**
- брав участь у роботі XII Міжнародного медичного конгресу (Москва, Росія), де виступив з доповідями «О чуме» та «О фагоцитарной реакции по отношению к токсинам».
 - опублікував першу роботу з проблем старіння – «Revue de quelques travaux sur la dégénérescence senile» (Обзор некоторых работ по старческой атрофии).
- 1898 р.**
- приїхав до Києва з метою вивчення патогенезу в зв'язку з епідемією холери.
 - брав участь у роботі IX Міжнародного конгресу з гігієни та демографії (Мадрид, Іспанія), де виступив з доповіддю про токсини.
 - обраний почесним членом Американської академії мистецтва та науки (секція зоології та фізіології) (Бостон, США) та Товариства чеських лікарів у слов'янський Празі (Прага, Чехія).
- 1899–1902 рр.**
- обраний почесним мировим суддею м. Одеси.
- 1900 р.**
- обраний членом Медичної академії в Парижі (Франція).
 - брав участь у роботі XIII Міжнародного лікарського конгресу (Париж, Франція), де виступив з доповіддю «Об иммунитете».
 - обраний почесним членом Харківського медичного товариства та Фінського медичного товариства.
- 1901 р.**
- прочитав Уальдовську лекцію (Wilde Lecture) «О флоре человеческого тела» в Манчестерському Літературному і філософському товаристві, в якій публічно поставив завдання продовження людського життя.
 - присуджено золоту медаль Уальда.
 - обраний почесним членом Харківського ветеринарного інституту.
- 1902 р.**
- обраний почесним членом Петербурзької академії наук.
- 1903 р.**
- брав участь у роботі XIV Міжнародного лікарського конгресу (Мадрид, Іспанія), де отримав премію у 5 000 франків.
 - нагороджений орденом «За заслуги в галузі сільського господарства» Міністерством землеробства Франції.
 - опублікував свій перший біолого-філософський трактат «Études sur nature humaine» (Этюды о природе человека).
- 1904 р.**
- обраний членом-кореспондентом Академії наук Болонського інституту (Болонья, Італія).
 - обраний почесним членом Імператорського та Королівського товариства лікарів Відня (Відень, Австрія) та Королівського товариства медицини та природничих наук у Брюселі (Брюсель, Бельгія).
 - брав участь у роботі V Міжнародного конгресу дерматологів у Берліні (Німеччина).
 - нагороджений орденом «Venne merenti» I класу (Румунія).
- 1905 р.**
- заступник директора Інституту Пастера в Парижі.
 - обраний почесним членом Віденського дерматологічного товариства (Австрія).
- 1906 р.**
- разом з Е. Ру розробив методи профілактики захворювання сифілісом.
 - нагороджений медаллю імені Г. Коплі (G. Copley) Лондонським

королівським товариством.

– обраний почесним членом Королівського інституту народного здоров'я (Лондон).

– обраний членом-кореспондентом Національної медичної академії (Каракас, Венесуела).

– обраний членом-кореспондентом Товариства лікарів з внутрішніх та дитячих хвороб (Відень, Австрія).

– присвоєно звання «Національний доброволець особливої служби медичного корпусу» (Лондон).

– брав участь у роботі 9 з'їзду дерматологічного товариства (Швейцарія), де виступив з доповіддю про сифіліс.

1907 р.

– опублікував другу біолого-філософську працю «Essais optimists» (Етюды оптимизма). Нагороджений золотою медаллю 1 ступеня Італійською фізико-математичною академією (Палермо).

– брав участь у роботі XIV Міжнародного конгресу з гігієни та дерматології (Берлін, Німеччина), де виступив з доповіддю про сифіліс.

– нагороджений золотою медаллю імені Дж. Харбена (G. Harben) Королівським інститутом народного здоров'я (Лондон).

– нагороджений медаллю 1 ступеня Італійської фізико-хімічної академії (Палермо).

– обраний почесним членом Італійської фізико-хімічної академії (Палермо).

1908 р.

– присуджена Нобелівська премія в області фізіології та медицини (разом з П. Ерліхом) за працю «Імунітет при заразних хворобах».

– нагороджений Золотою медаллю Королівського інституту медицини та хірургії (медаль Нобелівської премії) (Стокгольм, Швеція).

– обраний почесним членом Французького національного товариства акліматизації.

– обраний почесним членом товариства рідкісної патології (Société de pathologie exotique) (Франція).

– обраний почесним членом Товариства природознавства та лікарських знань (Дрезден, Німеччина).

– у Берлінському медичному товаристві (Німеччина) виступив з доповіддю про захисні сили організму проти інфекційних захворювань.

1909 р.

– здійснив поїздку до Швеції на церемонію вручення Нобелівської премії, де прочитав Нобелівську лекцію «Etat actuel de la question de l'immunité dans les maladies infectieuses» (Современное положение вопроса об иммунитете в инфекционных болезнях).

– здійснив поїздку до Англії на святкування 100-річчя від дня народження Ч. Дарвина та 50-річчя його головної праці «Происхождение видов», де виступив з промовою від Пастерівського інституту.

– здійснив поїздку до Німеччини з метою виступу з доповіддю «Миросозерцание и медицина» на засіданні товариства Червоного Хреста (Штутгарт).

– обраний почесним членом Військово-медичної академії у Санкт-Петербурзі.

– присуджено ступінь почесного доктора медицини *honoris causa* Конференцією Військово-медичної академії (Санкт-Петербург).

– нагороджений золотою медаллю Олександра II від Російського

- товариства охорони народного здоров'я.
- обраний почесним членом наукового товариства «Антоніо Алцате» (Мехико, Мексика).
- 1910 р.**
- брав участь у роботі Міжнародної наради з ракових пухлин (Париж).
 - обраний почесним членом Королівської академії наук (Турін, Італія).
 - обраний почесним членом Сербського медичного товариства (Белград).
- 1911 р.**
- очолив експедицію в Астраханські степи з метою вивчення чуми та туберкульоза серед населення калмицьких степів.
 - обраний почесним членом Румунської академії (Бухарест).
 - обраний почесним членом Імператорської академії наук (секція математики та природознавства) (Відень, Австрія).
- 1912 р.**
- обраний іноземним членом Французької академії наук.
 - брав участь у Пристліївських читаннях (J. Priestley), де виступив з лекцією про боротьбу з туберкульозом (Велика Британія).
 - обраний почесним членом Королівської Ірландської академії (Дублін).
 - обраний почесним членом Нью-Йоркської академії наук (Нью-Йорк, США).
 - обраний почесним членом Королівського товариства медицини та природничих наук у Брюсселі (Бельгія).
- 1913 р.**
- брав участь у роботі XVIII Міжнародного лікарського конгресу (Париж, Франція), де виступив з доповіддю.
 - нагороджений орденом Почесного легіона з врученням Командорського хреста.
- 1914 р.**
- нагороджений Почесним медичним хрестом 1 класу Міністерством внутрішніх справ Румунії.
 - обраний членом-кореспондентом Товариства лікарів-хірургів (Болонья, Італія).
- 1916 р.**
- нагороджений медаллю імені Альберта (Albert) Королівським товариством мистецтв (Англія).
- 15.07.1916 р.**
- помер у Парижі. Урна з прахом вченого знаходиться в бібліотеці Інституту Пастера.

БІБЛЮГРАФІЯ ПРАЦЬ

1950

1. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Н. Н. Аничков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 6. [Статьи по иммунитету] / ред. Л. А. Зильбер. – Москва : АМН СССР, 1950. – 367 с., 14 л. рис. : рис., портр.

Зі змісту: Исследования о внутриклеточном пищеварении у беспозвоночных. – С. 3–21; О целебных силах организма. – С. 22–29; О грибковом заболевании дафнии. – С. 30–40; Об отношении фагоцитов к бациллам сибирской язвы. – С. 41–59; Ослабление сибирезавенных бактеридий в крови невосприимчивых баранов. – С. 60–62; О борьбе клеток против рожистого стрептококка : К вопросу о фагоцитарном учении. – С. 63–90; О борьбе фагоцитов при возвратном тифе. – С. 91–101; О борьбе клеток организма против инвазии микробов. – С. 102–112; О фагоцитарной роли гигантских клеток при туберкулезе. – С. 113–131; Ответ на критику Вейгерта по поводу гигантских клеток при туберкулезе. – С. 132–135; О бактериях сибирской язвы в организме : К учению о фагоцитах. – С. 136–153; Исследования по внутриклеточному пищеварению. – С. 154–157; Две работы из лаборатории Баумгартена, направленные против фагоцитарной теории : крит. обзор. – С. 158–162; *Исследования по иммунитету* : сообщ. 1 : Невосприимчивость кроликов к возбудителю краснухи свиней. – С. 163–173; *То же* : сообщ. 2 : Сибирская язва голубей. – С. 174–188; *То же* : сообщ. 3 : Сибирская язва белых крыс. – С. 189–202; *То же* : сообщ. 4 : Иммуитет морских свинок, вакцинированных против вибриона Мечникова (*Vibrio Metchnikovii*). – С. 203–213; О бактерицидном свойстве крови крыс. – С. 214–219; Лекция о фагоцитозе и иммунитете. – С. 220–231; Фагоцитарная теория на Гигиеническом конгрессе в Лондоне. – С. 232–238; О водянистой влаге, микроооанизмах и иммунитете. – С. 239–246; Исследования по иммунитету : сообщ. 5. Иммуитет кроликов, вакцинированных против микроба холеры. – С. 247–271; К учению об иммунитете. – С. 272–277; Теория алексоцитов : (крит. обзор). – С. 278–283; *Изучение холеры и вибрионов* : сообщ. 1 : О превентивных свойствах человеческой крови по отношению к вибриону Коха. – С. 284–300; *То же* : сообщ. 4 : Иммуитет и восприимчивость к кишечной холере. – С. 301–346; Об иммунитете к холере и восприимчивости к ней. – С. 347–355.

Рец.: див. № 248, 544.

2. Избранные биологические произведения / ред., ст. и примеч. В. А. Догеля, А. Е. Гайсиновича ; АН СССР. – [Москва] : Изд-во АН СССР, 1950. – 797 с., 17 л. – (Классики науки).

Зі змісту: Очерк вопроса о происхождении видов (1876). – С. 7–238; Исследования о внутриклеточном пищеварении у беспозвоночных (1883). – С. 239–270; Эмбриологические исследования над медузами: материалы к генеалогии примитивных органов (1886). – С. 271–471; Лекции о сравнительной патологии воспаления (1892). – С. 473–651; Несколько слов о современной теории происхождения видов [1863]. – С. 655–672.

Рец.: див. № 197, 445, 535, 839.

1951

3. Вопросы иммунитета : избр. тр. / ред., ст. и примеч. Л. А. Зильбера ; АН СССР. – [Москва] : Изд-во АН СССР, 1951. – 734 с. – (Классики науки).

Зі змісту: О целебных силах организма. – С. 7–18; О грибковом заболевании дафний. – С. 19–36; Об отношении фагоцитов к бациллам сибирской язвы. – С. 37–65; Ослабление сибирезавенных бактеридий в крови невосприимчивых баранов. – С. 66–69; О борьбе клеток против рожистого стрептококка. – С. 70–110; О борьбе фагоцитов при возвратном тифе. – С. 111–126; О фагоцитарной роли гигантских клеток при туберкулезе. – С. 127–157; О бактериях сибирской язвы в организме. – С. 159–185; *Исследования по иммунитету* : сообщ. 1 : Невосприимчивость кроликов к возбудителю краснухи свиней. – С. 186–201; *То же* : сообщ. 2 : Сибирская язва голубей. – С. 203–228; *То же* : сообщ. 3 : Сибирская язва белых крыс. – С. 229–250; *То же* : сообщ. 4 : Иммуитет морских свинок, вакцинированных против вибриона Мечникова. – С. 251–266; *То же* : сообщ. 5 : Иммуитет кроликов, вакцинированных против микроба холеры. – С. 269–292; *То же* : сообщ. 6 : О внеклеточном разрушении бактерий в организме. – С. 293–323; О бактерицидном свойстве крови крыс. – С. 325–332; О водянистой влаге, микроорганизмах и иммунитете. – С. 333–343; Иммуитет и восприимчивость к кишечной холере. – С. 344–411; Холерный токсин и антитоксин. – С. 444; Исследования над происхождением антитоксинов. – С. 445–454; Исследования о влиянии организма на токсины :

сообщ. 2 : Влияние нервной системы на столбнячный токсин. – С. 455–465; *То же* : сообщ. 3 : Столбнячный токсин и лейкоциты. – С. 466–476; *То же* : сообщ. 4 : О спермотоксине и антиспермотоксине. – С. 477–489; Исследования действия гемотоксина на человека. – С. 490–501; К вопросу о противотифозных прививках. – С. 502–508; О противотифозных прививках. – С. 509–519; Учение о фагоцитах и его экспериментальные основы. – С. 520–641.

4. К учению о малярии // Выдающиеся исследования отечественных ученых о возбудителях малярии / сост. Д. Н. Засухин. – [Москва], 1951. – С. 168–176.*

1952

5. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Н. Н. Аничков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 7. [Работы, посвящ. изучению иммунитета, опубл. в 1887–1914 гг.] / ред., послесл. и примеч. Л. А. Зильбера. – Москва : Изд-во АМН СССР, 1952. – 564 с., 3 л. рис.

Зі змісту: Невосприимчивость к заразным болезням. – С. 7–32; Критические замечания к статье И. Кристмас-Диркинг-Гольмфельда «Об иммунитете и фагоцитозе». – С. 33–36; Письмо И. И. Мечникова г-ну Дюкло. – С. 37–38; Об иммунитете белых крыс к сибирской язве. – С. 39–40; Ответ некоторым критикам фагоцитарной теории : крит. обзор. – С. 41–46; Современное состояние вопроса об иммунитете : докл. на Междунар. конгр. в Будапеште [1894]. – С. 47–60; О естественной и приобретенной невосприимчивости к болезням : (Учение об иммунитете). – С. 61–79; Исследования по иммунитету : сообщ. 6 : О внеклеточном разрушении бактерий в организме. – С. 80–98; Об иммунитете при инфекционных заболеваниях с обращением особого внимания на клеточную теорию. – С. 99–136; Холерный токсин и антитоксин. – С. 137–157; Очерк основ учения о серотерапии. – С. 158–168; Исследования над происхождением антитоксинов. О влиянии организма на токсины. – С. 169–175; *Исследования о влиянии организма на токсины* : сообщ. 2 : Влияние нервной системы на столбнячный токсин и лейкоциты. – С. 176–182; *То же* : сообщ. 3 : Столбнячный токсин и лейкоциты. – С. 183–189; *То же* : сообщ. 4 : О спермотоксине и антиспермотоксине. – С. 190–198; Иммунитет. – С. 199–259; Об иммунитете. – С. 260–273; Современное состояние вопроса об иммунитете в инфекционных болезнях. – С. 274–286; Клеточные яды (цитоксины). – С. 287–301; Исследования действия гемотоксина на человека. – С. 302–313; Теория естественного и приобретенного (искусственного) иммунитета. – С. 314–318; Фагоцитарные реакции. – С. 319–331; О методике и технике изучения иммунитета. – С. 332–334; Успехи учения об иммунитете при инфекционных болезнях за последнее десятилетие с обращением особенного внимания на фагоцитарную теорию. – С. 335–370; Современное состояние вопроса об иммунитете в инфекционных заболеваниях. – С. 371–388; О целебных силах организма. – С. 389–409; Теория иммунитета по работам последнего десятилетия. – С. 410–419; Учение о фагоцитах и его экспериментальные основы. – С. 420–501; К истории учения о фагоцитах. – С. 502–507.

6. К учению о действии блуждающего нерва на сердце / И. И. Мечников, И. М. Сеченов // Физиология нервной системы : избр. тр. : в 4 вып. / И. М. Сеченов, И. П. Павлов, Н. Е. Введенский ; под общ. ред. К. М. Быкова. – Москва, 1952. – Вып. 3, кн. 2. – С. 561–562.

1953

7. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Н. Н. Аничков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 2. [Статьи по эволюционной сравнительной эмбриологии, опубл. в 1865–1874 гг.] / ред., примеч. А. Д. Некрасова. – Москва : Изд-во АМН СССР, 1953. – 497 с., 3 л. рис.

Зі змісту: О развитии личинки *Cecidomyia* из ложного яйца : (предвар. сообщ.). – С. 9–13; О развитии *Ascaris nigrovenosa*. – С. 14–20; О развитии некоторых низших животных. О *Nebalia* и личинке *Balanoglossum*. – С. 21–22; Исследования по эмбриологии полужесткокрылых. – С. 23–26; К истории развития *Myzostomum*. – С. 27–32; О развитии низших ракообразных в яйце : (Сравнит.-эмбриол. очерк). – С. 33–41; Очерк явлений превращения у животных. – С. 42–55; Исследования о двукрылых насекомых : письмо к К. М. Бэру. – С. 56–60; Эмбриологические исследования насекомых. – С. 61–141; О личинке *Balanoglossus*. – С. 142–144; История эмбрионального развития *Sepiolo* : дис. для получения степ. магистра зоологии. – С. 145–177; История развития *Nebalia* : сравнит.-эмбриол. очерк *Nebalia*. – С. 178–207; Материалы к познанию истории развития *Chaetopoda*. – С. 208–238; Материалы по эмбриологии. – С. 239–250; К личиночной стадии *Euphausia*. – С. 251–253; Современное состояние науки о развитии животных. – С. 254–276; К эмбриологии *Gyrodactylus*. – С. 277–280; О торнарии. –

С. 281–283; Исследования метаморфоза некоторых морских животных. – С. 284–294; Исследования развития иглокожих и немертин. – С. 295–355; Эмбриология скорпиона. – С. 356–376; О развитии некоторых кишечнополостных. – С. 377–380; Материалы к истории развития некоторых низших животных. – С. 381–386; О метаморфозе некоторых морских животных. – С. 387–400; О стадии науплиуса у *Euphausia*. – С. 401–403; История развития *Chelifer*. – С. 404–413; К эмбриологии многоножек. – С. 414–415; К истории развития простых асцидий. – С. 416–422; Предварительное сообщение об эмбриологии *Polydesmidae*. – С. 423–424; Исследования о развитии медуз и сифонофор. – С. 425–473.

8. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Н. Н. Аничков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 8 / ред. Н. Н. Жуков-Вережников. – Москва : Медгиз, 1953. – 519 с., 13 л. рис., 1 л. портр.

Зі змісту: Невосприимчивость в инфекционных болезнях. – С. 5–483.

Рец.: див. № 743.

1954

9. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 5. [Работы по внутриклеточному пищеварению и воспалению] / ред., послесл. и примеч. Н. Н. Сиротинина. – Москва : Медгиз, 1954. – 343 с., 15 л. портр. и рис., табл.

Зі змісту: О внутриклеточном пищеварении у кишечнополостных. – С. 9–10; К учению о внутриклеточном пищеварении у низших животных. – С. 11–15; Исследования о мезодермальных фагоцитах некоторых позвоночных животных. – С. 16–20; Сравнительно-патологическое исследование о воспалении. – С. 21; Сравнительно-патологическое исследование о воспалении в связи с вопросом о внутриклеточном пищеварении. – С. 22–36; О предохранительной роли фагоцитов. – С. 37–38; О способности низших организмов сопротивляться инфекциям. – С. 39–42; Паразитные болезни и внутриклеточное пищеварение. – С. 43–53; К вопросу о судьбе микроорганизмов в крови. – С. 54–57; К учению о малярии. – С. 58–64; Выступление в прениях по докладу К. К. Искерского «По поводу сообщения проф. Мечникова “К учению о малярии”». – С. 65–66; Результаты исследования о борьбе белых кровяных шариков лягушки против бактеридий сибирской язвы. – С. 67–68; Очерки по сравнительной патологии воспаления. – С. 69–84; О мышечном фагоцитозе. – С. 85–87; Мышечный фагоцитоз : К вопросу об изучении паренхиматозного воспаления. – С. 88–95; Ответ на критику г. Батайона по поводу мышечной атрофии головастика. – С. 96–98; Лекции о сравнительной патологии воспаления. – С. 99–214; По поводу критики биологической теории воспаления : ответ на критику. – С. 217–225; Очерк современного состояния вопроса о воспалении. – С. 226–241; О резорбции клеток. – С. 242–264; Несколько замечаний о воспалении червеобразного отростка. – С. 265–270; Фагоцитоз. – С. 271–274; Белые кровяные шарики, лейкоциты. – С. 275–280.

Рец.: див. № 658.

10. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 13 / ред. Г. С. Васецкий. – Москва : Медгиз, 1954. – 243 с., 1 л. портр., 2 л. рис.

Зміст: Сорок лет искания рационального мировоззрения. – С. 7–212; Заключительное слово председателя VII съезда русских естествоиспытателей и врачей. – С. 213–214; День у Толстого в Ясной Поляне. – С. 215–224.

11. Альбом рисунков ко второму тому / под ред. А. Д. Некрасова ; АМН СССР. – Москва : Медгиз, 1954. – 43 с., 55 л. табл. – Прил. ко 2-му т. полн. акад. собр. соч. И. И. Мечникова.

1955

12. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 1. [Статьи по зоологии и паразитологии, написанные и опубликованные с 1862 по 1886 гг.] / ред. В. А. Догель. – Москва : Медгиз, 1955. – 392 с., 22 л. ил. : ил.

Зі змісту: Некоторые факты из жизни инфузорий. – С. 9–12; Исследования о штиле вортицеллей : (чит. в заседании физ.-мат. отд. АН 5 июня 1863 г.). – С. 13–16; О роде *Sphaerophrya*. – С. 17–19; О паразитизме у инфузорий : (представл. физ.-мат. отд. АН 18 сент. 1863 г.). – С. 20–21; Описание нового вида из рода *Diplogaster* : (представл. физ.-мат. отд. АН 18 сент. 1863 г.). – С. 22–26; Новые

замечания о штиле вортицеллин : (представл. физ.-мат. отд. в заседании 1 апр. 1864 г.). – С. 27–34; К естественной истории *Rhabdocoela*. – С. 35–39; К познанию *Chaetopoda*. – С. 40–51; О некоторых мало известных низших формах животных. – С. 52–62; Об *Geodesmus bilineatus* Nob. (*Fasciola terrestris* O. tr. Müller) европейской наземной планарии. – С. 63–73; *Apsilus lentiformis* – коловратка. – С. 74–81; К естественной истории червей. – С. 82–86; К истории развития красных кровяных телец. – С. 87–89; Исследования о развитии семенных тел у некоторых животных. – С. 90–95; Об одном колониальном сколексе. – С. 96–99; Заметки о пелагической фауне Черного моря. – С. 100–103; Рецензия на книгу «Труды I съезда русских естествоиспытателей в Санкт-Петербурге, происходившего с 28 декабря 1867 по 4 января 1868 г.». – С. 104–114; Несколько зоологических исследований на Средиземном море летом 1869 года. – С. 115–124; Заметки об *Echinoderes* : (прочит. в физ.-мат. отд. АН 9 сент. 1869 г.). – С. 125–126; Материалы к познанию сифонофор и медуз, собранные Ильей и Людмилой Мечниковыми. – С. 127–188; Позвоночная теория черепа. – С. 189–199; Общий очерк паразитической жизни. – С. 200–234; Материалы к морфологии губок. – С. 235–244; Исследования о губках. – С. 245–251; О пищеварительных органах пресноводных турбелларий. – С. 252–259; Рецензия на книгу «Учебник зоологии для среднеучебных заведений и самообразования». Вып. 1 / сост. А. Я. Герд. Санкт-Петербург, 1877. – С. 260–265; О пищеварительных органах некоторых пресноводных турбелларий. – С. 266–268; Материалы к учению о вредных насекомых юга России. – С. 269–274; Замечания на сочинение г. Линдемана о хлебном жуке. – С. 275–289; Исследования над ортонектидами. – С. 290–306; О систематическом положении *Balanoglossus*. – С. 307–313; К спорному вопросу об *Erythropsis agilis*. – С. 314–315; Медузологические сообщения. – С. 316–337.

13. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 3. [Работы, посвящ. эволюц. и сравнит. эмбриологии, опубли. в 1874–1886 гг.] / ред., послесл. и примеч. А. Д. Некрасова. – Москва : Медгиз, 1955. – 504 с., 1 л. портр., рис.

Зі змісту: Эмбриология многоножек с удвоенными ногами. – С. 9–29; К истории развития известковых губок. – С. 30–39; Материалы по эмбриологии *Geophilus*. – С. 40–46; Исследование о превращении аксолотов. – С. 47–50; Исследования о развитии планарий. – С. 51–60; Спонгиологические исследования. – С. 61–88; Отчет о заграничной командировке в 1879/80 г. – С. 89–94; *Сравнительно-эмбриологические исследования* (с таблицей XII) : [1, 2]. – С. 95–103; *То же* (с таблицами XIII и XVI) : [3]. – С. 104–124; Эмбриология *Planaria polychroa*. – С. 125–142; О развитии *Craspedota*. – С. 143; О мезодерме ктенофор. – С. 144; *Эмбриологические исследования иглокожих* : [1, 2]. – С. 145–148; *То же* : [3]. С. 149–151; *То же* (с таблицами XVIII, XIX и XX) : [4, 5]. – С. 152–171; Эмбриологические исследования медуз : материалы к генеалогии первичных органов. – С. 172–292; *Рецензии и обзорные статьи* : Масловский А. Курс истории развития животных. Вып. 1, 2. Харьков, 1865–1866 : [рецензия]. – С. 295–304; Заметка о новых наблюдениях Гартинга над самками угря. – С. 305–306; История развития травяных вшей и гиронома : [рец. на ст. в «Трудах Санкт-Петербургского общества естествоиспытателей», 1870, т. 1, вып. 1, с. 67]. – С. 307; *Успехи науки о развитии животных* : (За первую половину [1869] текущего года). – С. 308–319; *То же* : (За вторую половину 1869 и первую половину 1870 гг.). – С. 320–350; *Отчеты о работе во время пребывания в научной командировке для подготовки к профессорскому званию в 1864–1866 гг.* : [Отчеты № 1–5] кандидата Ильи Мечникова. – С. 351–383; Материалы к вопросу о приоритете И. И. Мечникова в открытии особенностей развития *Nematoda* : Ответ на возражения проф. Лейкарта из Гиссена по вопросу о развитии нематод. – С. 387–398.

14. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 9 / ред. Г. В. Выгодчиков. – Москва : Медгиз, 1955. – 368 с., 8 л. рис. : факс., портр., рис.

Зі змісту: *Статьи по общим вопросам микробиологии* : Общий очерк бактерий. – С. 9–23; Борьба с бактериями. – С. 24–34; По поводу речи профессора Эрисмана «Значение бактериологии для современной гигиены». – С. 35–42; Пастерия ветвистая – представитель бактерий продольного деления. – С. 43–47; К вопросу об изучении плеоморфизма бактерий. – С. 48–54; Заметка о плеоморфизме бактерий. – С. 55–57; Изыскания о привыкании к продуктам микробов. – С. 58–65; Выступление в прениях по докладам Ру, Бухнера, Генкина, Эммериха, Кристмас-Диркинг-Гольмфельда и других на тему «О приобретенном и естественном иммунитете». – С. 66–72; Очерк современных направлений в терапии инфекционных болезней. – С. 73–84; *Новая гигиена : Три лекции по предупреждению инфекц. заболеваний с предисл. Рея Ланкастера* : Предисловие о новой гигиене или предупреждении инфекционных заболеваний. – С. 87–88; 1. Гигиена тканей. – С. 89–102; 2. Гигиена пищеварительного канала. – С. 103–115; 3. Гигиенические меры против сифилиса. – С. 116–128; *Обзорные статьи и предисловия к книгам* : Обзор главнейших успехов науки о микробах за 1909 г. – С. 131–136; Обзор успехов в борьбе против инфекционных болезней в 1910 г. – С. 137–142; Предисловие к французскому изданию книги Э. Бюрнэ «Микробы и токсины» [1911]. – С. 143–145; Краткий отчет об успехах науки в борьбе против инфекционных болезней за 1911 г. – С. 146–153;

Предисловие к книге «Медицинская микробиология для врачей и студентов» [1912]. – С. 154–156; Предисловие к русскому изданию книги Э. Бюрнэ «Микробы и токсины» [1912]. – С. 157–160; Бактерии. – С. 161–181; Очерк успехов экспериментальной медицины в 1912 г. – С. 182–188; *Статьи по чуме рогатого скота и о чуме человека* : О ходе исследований над contagiем чумы рогатого скота. – С. 191–193; О результатах исследования и изучения эпизоотии чумы в течении истекшего [1886] года. – С. 194–209; Успехи науки в изучении чумы и в борьбе с нею. – С. 210–225; Набросок инструкции по борьбе с чумой. – С. 226–227; О ходе работ экспедиции по исследованию чумы в Киргизской степи : донесение проф. И. И. Мечникова упр-нию гл. лечеб. инспектора. – С. 228–230; *Статьи о паразитарных тифах* : Несколько замечаний по поводу статьи Г. Н. Габричевского о возвратном тифе. – С. 233–237; Ответ на предыдущее замечание [Г. Н. Габричевского]. – С. 238–242; [О возвратной горячке]. – С. 243–248; Новые исследования о сыпном тифе. – С. 249–252; *Статьи о брюшном тифе и противотифозных вакцинах* : Экспериментальный брюшной тиф. – С. 255–256; Об экспериментальном брюшном тифе. – С. 257–282; Ответ Мечникова и Безредка по поводу заметки Венсана. – С. 283–285; О противотифозных вакцинациях : сообщ. 2. – С. 286–298; О вакцинации против брюшного тифа. – С. 299–301; К вопросу о противотифозных прививках. – С. 302–306; О противотифозных вакцинациях : сообщ. 3. – С. 307–314; *Рецензии и критические обзоры* : О роли и судьбе золотистого стафилококка в коже : крит. обзор. – С. 317–319; Рецензия на статью И. Судакевича: Эластические волокна и гигантские клетки. – С. 320–321; Рецензия на статью Н. Роговича: Изучение влияния бацилл шумящей гангрены на животный организм. – С. 322–324; Рецензия на статью Ф. Хюппе и Г. Вуда: Исследования о соотношениях между сапрофитизмом и паразитизмом. – С. 325–326; Рецензия на статью С. Китагато: О бацилах шумящей гангрены и их культивировании. – С. 327–328; О бактерицидном свойстве жидкостей организма : крит. обзор ст. И. Фодора, Г. Нутгала, Ф. Ниссена, Г. Бухнера и О. Любарша. – С. 329–334.

Рец.: див. № 276.

1956

15. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 11 / ред. Б. Д. Петров. – Москва : Медгиз, 1956. – 267 с., 1 л. портр. : рис.

Зміст: Этюды о природе человека. Опыт оптимистической философии. – С. 11–239.

16. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / [редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) и др.] ; АМН СССР. Т. 12 / ред., предисл. и примеч. И. А. Пионтковского. – Москва : Медгиз, 1956. – 322 с., рис., портр.

Зміст: Этюды оптимизма. – С. 9–262.

Рец.: див. № 454.

17. Альбом рисунков к третьему тому / под ред. А. Д. Некрасова ; АМН СССР. – Москва : Медгиз, 1956. – 32 с., 32 л. табл. – Прил. ко 3-му т. полн. акад. собр. соч. И. И. Мечникова.

18. Избранные произведения / под ред., вступ. ст. и коммент. А. Е. Гайсиновича. – Москва : Учпедгиз, 1956. – 416 с., 1 л. портр.

Зміст: Очерк вопроса о происхождении видов. – С. 31–209; Генеалогические соображения [о происхождении многоклеточных]. – С. 210–238; Александр Онуфриевич Ковалевский : (Очерк из истории науки в России). – С. 239–262; Лекции о сравнительной патологии воспаления. – С. 263–343; Вступление к книге «Сорок лет искания рационального мировоззрения». – С. 344–362; Введение в научное изучение старости. – С. 363–385.

19. К учению о действии блуждающего нерва на сердце // Избранные произведения / И. М. Сеченов ; ред. и послесл. Х. С. Коштоянца. – Москва, 1956. – Т. 2. – С. 608–609. – соавт. И. М. Сеченов.

1958

20. Избранные работы по дарвинизму / ст. и примеч. Р. И. Белкина ; отв. ред. И. М. Поляков. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1958. – 387 с., 1 л. портр. – (Моск. о-во испытателей природы).

Зміст: Очерк вопроса о происхождении видов. – С. 5–145; Борьба за существование в обширном смысле. – С. 146–154; Несколько слов о современной теории происхождения видов. – С. 155–164;

Гармонии и дисгармонии низших существ. – С. 165–174; Происхождение человека от обезьяны. – С. 175–186; Ответ критикам, которые отрицают происхождение человека от обезьяны. – С. 187–190; Современное состояние науки о развитии животных. – С. 191–209; Общий очерк паразитической жизни. – С. 210–242; О болезнях личинок хлебного жука. – С. 243–260; Дарвинизм и медицина. – С. 261–264; Новая теория воспаления : (Воспаление и внутриклеточное пищеварение). – С. 265–272; О патологическом значении внутриклеточного пищеварения. – С. 273–282; Очерки по сравнительной патологии воспаления. – С. 283–296; Празднество в честь Дарвина в Кембридже. – С. 297–304.

1959

21. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 10 / ред., сопроводит. ст. и примеч. Р. И. Белкина, Г. В. Выгодчикова. – Москва : Медгиз, 1959. – 473, 9 с., 15 л. ил. портр. факс.

Зі змісту: Статті по общим вопросам микробиологии, эпидемиологии и иммунологии : Заметки о роли жидкостей в иммунитете. – С. 9–14; [Выступление в прениях по докладам на тему: «Механизм действия и происхождение активных веществ предохранительных и антиоксидантных сывороток»]. – С. 15; О необходимости исследования роли микробов в питании. – С. 16; Бактериологическая экскурсия по Парижу. – С. 17–19; Наброски к курсу лекций по бактериологии. – С. 20–23; *Статті о холере* : [отрывок из сообщ. о холере]. – С. 27; Изучение холеры и вибрионов : сообщ. 2. О патогенных свойствах вибрионов. – С. 28–45; Рецензия на брошюру Штриккера «Изучение вопроса о холере». – С. 46–48; Изучение холеры и вибрионов : сообщ. 3. Об искусственном изменении холерного вибриона. – С. 49–63; Очерк современного состояния микробиологии холеры. – С. 64–78; О мерах личного предохранения против холеры. – С. 79–84; Беседы о холере. – С. 85–94; [О холере]. – С. 95–96; [О прививках против холеры]. – С. 97; Несколько замечаний о вакцинации : По поводу ст. Шукевича о холере. – С. 98–103; Две холеры. – С. 104–114; *Статті о туберкулезе* : Выступление в прениях по докладу доктора В. В. Филипповского «К лечению чахотки по способу профессора Кантани». – С. 117; О чахотке и бугорчатке : лекция 1. – С. 118–142; Туберкулин : крит. обзор. – С. 143–162; Рецензия на статью Е. Пфуля «Туберкулин Коха как средство, способствующее лечению туберкулезных морских свинок». – С. 163–167; Поездка в главный штаб борьбы против чахотки. – С. 170–176; Источники чахоточной заразы. – С. 177–180; Изыскания по эпидемиологии туберкулеза в калмыцких степях. – С. 181–195; Туберкулез. – С. 196–211; [Дополнительный отрывок из рукописи лекции «Туберкулез»]. – С. 212; *Статті об експериментальном сифилисе* : Экспериментальные исследования на человекообразных обезьянах. – С. 215–219; Восприимчивость человекообразных обезьян к сифилитическому вирусу. – С. 220; Об экспериментальном сифилисе. – С. 221–223; Этюды по экспериментальному сифилису : 1-е сообщ. – С. 224–233; *То же* : 2-е сообщ. – С. 234–238; *То же* : 3-е сообщ. – С. 239–250; Сообщение об опытах заражения обезьян сифилисом. – С. 251–260; Результаты опытов по заражению обезьян сифилисом. – С. 261; Микробиологические исследования сифилиса. – С. 262–268; Этюды по экспериментальному сифилису : 4-е сообщ. – С. 269–286; Экспериментальный сифилис. – С. 287–299; Новые данные о предотвращении одной из заразных болезней. – С. 300–305; Исследования по сифилису. – С. 306–309; О сифилисе. – С. 310; Этюды по экспериментальному сифилису : 5-е сообщ. – С. 311–322; Изучение экспериментального сифилиса. – С. 323–333; О профилактике сифилиса : докл. на XII Междунар. конгрессе по гигиене и демографии в Берлине [1909]. – С. 334–339; Предисловие к книге Левадити и Роше «Сифилис» [1909]. – С. 340–341; *Протоколи експериментів по сифілісу* : [опыт прививки сифилиса человеку]. – С. 345–346; [Опыты прививки сифилиса обезьянам] : Протоколы 1903 г. – С. 347–387.

Рец.: див. № 277.

22. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 14 / ред. Р. И. Белкин, И. Д. Страшун. – Москва : Медгиз, 1959. – 427 с. ; ил. портр.; 3 л. ил., 8 л. портр. факс.

Зі змісту: Матеріали к истории биологии и медицины в России : Александр Онуфриевич Ковалевский : (Очерк из истории науки в России). – С. 9–32; Мое пребывание в Мессине : Из воспоминаний прошлого. – С. 33–37; Рассказ о том, как и почему я поселился за границей. – С. 38–45; О Н. И. Пирогове. – С. 46–49; К истории биологии в России за истекающее пятидесятилетие : (По личным воспоминаниям). – С. 50–57; Воспоминания о И. М. Сеченове : К истории науки в России. – С. 58–74; Памяти Н. А. Умова. – С. 75–79; *Матеріали к истории биологии и медицины за рубежом* : Предисловие к книге Валери Радо «История одного ученого». – С. 83; Эдмунд Нокар : некролог. – С. 84–87; [Речь при открытии памятника Луи Пастеру в департаменте Марна]. – С. 88–90; Совершенолетие Пастеровского института в Париже. – С. 91–97; Чествование Дарвина в Кембридже. – С. 98–102; Мученики науки. – С. 103–110; Воспоминания о Роберте Кохе. – С. 111–116; Пастеровский институт в Париже : (По поводу его двадцатипятилетия). – С. 117–126; [Приветствие Эмилю Ру по случаю двадцатипятилетия Пастеровского института в Париже]. – С. 127;

[О творчестве Эмиля фон Беринга] : Редактору «Deutsche medizinische Wochenschrift» [6 марта 1914 г.]. – С. 131–136; Труды Пауля Эрлиха. – С. 137–142; [Письмо редактору газеты «Русское слово», 7 нояб. (нов. ст.) 1914 г.]. – С. 143–144; Воспоминания о Пастере. – С. 145–154; Основатели современной медицины: Пастер – Листер – Кох. – С. 155–245; *Воспоминания о путешествиях* : Экскурсия на остров Тенерифе. – С. 249–283; Мадейра : Воспоминания и заметки. – С. 284–307.

Рец.: див. № 545.

1960

23. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / ред. кол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 4 / ред., ст. и примеч. И. М. Полякова. – Москва : Медгиз, 1960. – 534 с., 2 л. ил., 1 л. портр. : табл..

Зі змісту: *Статті по вопросам эволюционной теории* : Несколько слов о современной теории происхождения видов. – С. 9–20; *Учение об органических формах, основанное на теории превращения видов* : Учение об органических формах, основанное на теории превращения видов : сост. по соч. Эрнста Геккеля «Generelle Morphologie». – С. 21–107; *Задачи современной биологии*. – С. 109–132; *Общий естественноисторический очерк Мадейры*. – С. 133–152; *Очерк вопроса о происхождении видов*. – С. 153–327; *Борьба за существование в обширном смысле*. – С. 328–338; *Болезни личинок хлебного жука*. – С. 339–360; *К учению о болезнях насекомых*. – С. 361–363; *Борьба за существование частей животного организма*. – С. 364–374; *К истории животных обществ*. – С. 375–385; *Некоторые вопросы истории животных обществ*. – С. 386–394; *Празднество в честь Дарвина в Кембридже*. – С. 395–401; *Дарвинизм и медицина*. – С. 402–406.

Рец.: див. № 387, 453.

1961

24. Этюды о природе человека / отв. ред. И. Е. Амлинский ; АН СССР. – Москва : Изд-во АН СССР, 1961. – 290 с.

25. Конспект работы М. В. Ломоносова «О слоях земных» : [Ломоносов М. В. Соч. Т. 2. Прибавление 2. 1861] // Бюл. МОИП. Отд. биол. – 1961. – Т. 66, № 5. – С. 39–42.

1962

26. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 15 / ред. Н. Н. Аничков, Р. И. Белкин. – Москва : Медгиз, 1962. – 468 с., 1 л. портр. : табл., ил.

Зі змісту: *Статті о причинах преждевременного старения и борьбы за долголетие : Теорет. пробл. старости и смерти* : Комментарий к оптимистической философии : *Этюд о естественной смерти* : 1. Естественная смерть в мире растений. – С. 11–19; *То же* : 2. Естественная смерть в мире низших животных. – С. 20–25; *То же* : 3. Естественная смерть в человеческом роде. – С. 25–33; *Старость*. – С. 34–56; *Преждевременная старость*. – С. 57–60; *Старость как хроническая инфекционная болезнь*. – С. 61–68; *Преждевременная старость и обмен веществ*. – С. 69–78; *Смерть бабочки тутового шелкопряда : Глава танатологии (с таблицами I и II)*. – С. 79–93; *Кишечная флора* : Кишечные микробы. – С. 97–118; *Предисловие* [к кн.: Чичкин А. В. Пищеварительный тракт в бактериологическом отношении. 1907]. – С. 119–120; *О флоре кишечного канала*. – С. 121–123; *Экспериментальные исследования кишечной флоры и причины преждевременного старения* : Биологические этюды о старости : сообщ. 1. О поседении волос и шерсти. – С. 127–136; *О процессе поседения волос*. – С. 137; *Биологические этюды о старости : сообщ. 2. Исследования относительно старости попугаев*. – С. 138–141; *О микробах, вызывающих гнилостные процессы в кишечнике*. – С. 142–144; *Этюды о кишечной флоре* : [сообщ. 1]. Гнилостные процессы в кишечнике. – С. 145–165; *Летучие мыши и микробы [совместно с др. авт.]*. – С. 166–201; *Этюды о кишечной флоре : сообщ. 2. Кишечные яды и склероз*. – С. 202–213; *То же* : сообщ. 3. Токсичность сульфосоединений ароматического ряда. – С. 214–223; *То же* : сообщ. 4. Поносы у грудных детей. – С. 224–246; *Бактериотерапия* : Несколько замечаний о кислом молоке. – С. 249–263; *Молочные микробы и их использование для здоровья*. – С. 264–276; *Кишечная бактериотерапия*. – С. 277–312; *О некоторых попытках дезинтоксикации кишечника*. – С. 313–316; *Вновь о некоторых попытках дезинтоксикации кишечника*. – С. 317–338; *Долговечность* : Возможно ли продлить человеческую жизнь? – С. 341–345;

Борьба со старческим перерождением : (письмо к редактору). – С. 346–350; Почему не живут вечно? – С. 351–353; Долговечность или продолжительность жизни. – С. 354–361; Отношение между долголетием и длиной толстых кишок. – С. 362–367; Речь И. И. Мечникова на праздновании его семидесятилетия. – С. 368–371.

27. Библиографическая заметка : «Курс геологии», составленный И. Леваковским. Вып. 1. Харьков, 1861 // Очерки по истории геологических знаний. – Москва, 1962. – Вып. 10. – С. 122–123.

1964

28. Академическое собрание сочинений : в 16 т. / редкол. : Ф. Г. Кротков (гл. ред.) [и др.] ; АМН СССР. Т. 16 / ред. Р. И. Белкин, Ф. Г. Кротков. – Москва : Медгиз, 1964. – 464 с., 1 л. рис. : портр.

Зі змісту: Статті по антропології та етнографії : Заметки о населении Калмыцкой степи Астраханской губернии. – С. 9–26; О строении век у монголов и кавказцев. – С. 27–33; Антропология и дарвинизм. – С. 34–66; Антропологический очерк калмыков как представителей монгольской расы. – С. 67–77; От переводчика [книги П. Топинара «Антропология» (Санкт-Петербург, 1879)]. – С. 78–79; Рудименты человеческой психики : публ. лекция, прочит. в Париж. психол. ин-те 29 марта 1904 г. – С. 80–95; *Статті по мікробіології та епідеміології* : Открытие микроба сифилиса. – С. 99–103; Микробиологические изыскания о сифилисе. – С. 104–106; Микробиология сифилиса. – С. 107–155; Естественные целебные силы организма против инфекционных болезней. – С. 156–181; Исследования о поносах грудных детей. – С. 182–187; Борьба с брюшным тифом : (Письмо редактору газеты «Русское слово») [24 марта 1910 г.]. – С. 188–192; О предохранительных прививках против брюшного тифа : (письмо в редакцию) [«Русские ведомости», 5 мая 1912 г.]. – С. 193–196; Работы Пастера и военная медицина. – С. 197–202; *Статті о біологічних методах боротьби з шкідливими сільськогосподарськими культурами* : [Опыты с мюскардиной]. – С. 205–212; Мюскардина свекловичного жука. – С. 213–218; О болезнях свекловичного долгоносика. – С. 219; Заметка о личинке хлебного жука. – С. 220–221; Мюскардина хлебного жука. – С. 222; О применении грибных болезней к истреблению вредных насекомых. – С. 223–224; Протокол наблюдений насекомых, зараженных мюскардиной. – С. 225; [Набросок сообщения И. И. Мечникова о наблюдениях над личинками гессенской мухи, зараженными паразитами *Platygaster*. – С. 226–227; [Заметка о гессенской мухе в Киевской губернии]. – С. 228; *Статті о паразитарній природі апендициту* : Гельминтологическая заметка об аппендиците. – С. 231–238; Несколько замечаний о воспалении червеобразного отростка. – С. 239–245; Некоторые замечания о воспалении червеобразного отростка. – С. 246–253; *Статті об інфекційній природі злоякісних пухлин* : Записка по поводу сообщения И. Судакевича. – С. 257–258; О жгутиковой стадии кокцидий. – С. 259–260; Заметка о микробиологических изысканиях, проведенных в случаях рака. – С. 261–262; Письмо в редакцию журнала «Gazette des Hôpitaux». [25 дек. 1904 г.]. – С. 262–266; Международное совещание в Париже по вопросу о раковых опухолях [окт. 1910]. – С. 267–273; *Статті по общим вопросам физиологии та патології* : К учению о действии блуждающего нерва на сердце / [И. И. Мечников, И. М. Сеченов]. – С. 277–278; Исследование о зимнем побелении шерсти и перьев. – С. 279–282; Этюды о половом вопросе. – С. 283–288; *Автобіографічні матеріали* : Выдержка из записной тетради. – С. 291; Илья Ильич Мечников : [крат. автобиограф. и список печат. тр.]. – С. 292–296; Автобиография. – С. 297–298; Беседа с сотрудниками журнала «Вестник Европы». – С. 299–300; Выдержки из дневника с записями самонаблюдений. – С. 301–309; *Вновь обнаруженные статті* : Библиографическая заметка : «Курс геологии», составленный И. Леваковским. Вып. 1. Харьков, 1861. – С. 313–315; О слоях земных Ломоносова : (Сочинения Ломоносова. Т. 2, 1847. Прибавление 2 к...). – С. 316–321; Об органах чувств некоторых аннелид : (выступление на 39 съезде нем. естествоиспытателей и врачей в Гиссене, сент. 1864 г.). – С. 322–324; К сравнительной гистологии почек. – С. 325–326; Отчет профессора И. Мечникова о командировке его с ученой целью за границу в 1870 г. – С. 327–334; Отчет о путешествии на остров Мадейру. – С. 335–337; [Конспект лекции «О флоре человеческого тела»]. – С. 338; Популяризация научных данных. – С. 339–342; Лорд Листер (1827–1912). – С. 343; Книга Метерлинка о смерти. – С. 344–351.

29. Этюды оптимизма / ред. и послесл. И. Е. Амлинского ; АН СССР. – Москва : Наука, 1964. – 339 с., [1] л. портр.

1973

30. Этюды о природе человека. Опыт оптимистической философии // Естествоиспытатели и атеизм : Критика религии выдающимися естествоиспытателями XIX–XX вв. / сост., автор предисл. и примеч. А. Д. Сухов. – Москва, 1973. – С. 118–179.
31. Этюды оптимизма : [отрывок] // *Там же*. – С. 180.
32. Сорок лет искания рационального мировоззрения // *Там же*. – С. 180–218.

1976

33. Этюды о природе человека. Опыт оптимистической философии : [отрывки] // Черный туман : (Выдающиеся мыслители, ученые, писатели, общественные деятели о реакционной сущности религии и церкви) / сост. Е. Д. Вишневская, Т. Б. Вьюкова ; коммент. И. А. Галицкой. – Москва, 1976. – С. 273–282.

1977

34. Воспоминания о последних годах жизни Пастера / публ. подгот. Р. М. Короткий // Химия и жизнь. – 1977. – № 12. – С. 36–41. – Печ. по кн.: Мечников И. И. Страницы воспоминаний. Москва : Изд-во Акад. наук СССР, 1946. – 279 с.

1978

35. [Проблема старости и продление жизни человека] : речь в Ин-те Пастера в мае 1915 г. // Природа. – 1978. – № 12. – С. 47–49.

1980

36. Из воспоминаний о И. М. Сеченове. Сеченов в жизни // Иван Михайлович Сеченов : К 150-летию со дня рождения / под ред. П. Г. Костюка, С. Р. Микулинского, М. Г. Ярошевского. – Москва, 1980. – С. 569, 570, 571, 573.

1982

37. Этюды оптимизма : [отрывок] // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1982. – 25 авг.*

1983

38. Этюды оптимизма : [отрывок] // Химия и жизнь. – 1983. – № 7. – С. 44–47 : портр.

1987

39. Эмбриологические исследования медуз // Онтогенез. – 1987. – Т. 18, № 5. – С. 462–468.

1988

40. Возможно ли продлить человеческую жизнь? // Книга о здоровье : сборник / [сост. Ю. В. Макотин, О. В. Карева, Т. Н. Лосева] ; под ред. Ю. П. Лисицина. – Москва, 1988. – С. 412–415.
41. Введение в научное изучение старости // *Там же*. – С. 446–454.
42. Введение в научное изучение смерти // *Там же*. – С. 454–458.
43. Этюды оптимизма / послесл. и примеч. А. А. Тишкова. – Москва : Наука, 1988. – 328 с.

1989

44. Наука и нравственность // Развитие личности. – 2015. – № 4. – С. 186–210.*
45. Пессимизм и оптимизм / сост., вступ. ст., коммент. В. А. Фролова. – Москва : Совет. Россия, 1989. – 640 с. : портр. – (Публицистика классиков отеч. науки).
Зі змісту: Биология и медицина : Мое пребывание в Мессине. – С. 63–72; О целебных силах организма. – С. 73–92; Этюды оптимизма. Продолжительность жизни животных. – С. 93–162; Сорок лет искания рационального мировоззрения : Очерк воззрений на человеческую природу. – С. 163–205; Миросозерцание и медицина. – С. 206–239; К истории биологии в России за истекающее пятидесятилетие. – С. 240–252; *Философско-социальные вопросы* : Сорок лет искания рационального мировоззрения. Закон жизни. – С. 255–316; Этюды о природе человека. Гл. 8 : Попытки философских систем бороться с дисгармониями человеческой природы. – С. 316–366; Глава 9: Чего может достигнуть наука в борьбе с болезнями. – С. 366–407; Этюды оптимизма. Пессимизм и оптимизм. – С. 408–446; Гете и Фауст. – С. 446–499; Наука и нравственность. – С. 500–546; *Наука и политика* : *Избранные письма* : Рассказ о том, как и почему я поселился за границей. – С. 549–564; Беседа с сотрудниками журнала «Вестник Европы». – С. 565–568; Избранные письма. – С. 569–578.

1991

46. Этюды о природе человека. Гл. 1. Общий очерк воззрений на человеческую природу // Русская философия второй половины XIX в. : хрестоматия / сост., биобиблиогр. ст. и примеч. Б. В. Емельянова. – Свердловск, 1991. – С. 247–254.

1993

47. Этюды о природе человека : [отрывок] // Антибиотики и химиотерапия. – 1993. – Т. 38, № 6. – С. 84–87.*
48. Ширмакова З. И. [Предисловие к статье Э. Бюрне «Европеец Илья Мечников»] / З. И. Ширмакова // ВИЕТ. – 1993. – № 3. – С. 35.

1995

49. Биография Пастера // ЖМЭИ. – 1995. – № 6. – С. 102–104.
50. Сравнительнопатологическое исследование о воспалении : реф. докл. на IX Соед. заседании секции медицины и зоологии IV съезда рус. естествоиспытателей и врачей 26 авг. 1883 г. // ЖМЭИ. – 1995. – № 3. – С. 3 : портр.

1996

51. Гигиенические правила, которым должно следовать // Ортобиотики : Слагаемые оптимизма / В. М. Шепель. – Москва, 1996. – С. 95–66.*

1999

52. Введение в научное изучение смерти / публ. Э. Н. Жука // Человек: образ и сущность : ежегодник. – Москва, 1999. – Вып. 10 : Биосфера, ноосфера и экология. – С. 235–252. – (Сер. Проблемы человека).*
53. Воспоминания о И. М. Сеченове // Новороссийский университет в воспоминаниях современников : к 135-летию Одес. ун-та / сост. Ф. А. Самойлов ; Одес. гос. ун-т им. И. И. Мечникова. – Одесса, 1999. – С. 70–71. – (Из истории Одесского университета).
54. Памяти Н. А. Умова // *Там же*. – С. 72.
55. Рассказ о том, как и почему я поселился за границей // *Там же*. – С. 67–69.

2000

56. Наука и нравственность // Антология русского качества / под ред. Б. В. Бойцова, Ю. В. Крянева. – 3-е изд., доп. – Москва, 2000. – С. 256–259.*

2001

57. Лекции о сравнительной патологии воспаления [Электронный ресурс] / И. И. Мечников. – [Б. м.] : Adamant Media Corporation, 2001. – [160] с. : ил. – Основано на изд. : Санкт-Петербург : К. Л. Риккер, 1892. – URL: <http://books.e-heritage.ru/book/60127> (дата обращения: 2.02.2021).

2006

58. Этюды оптимизма : [отрывок] // Асклепий. – 2006. – Т. 9, № 2. – С. 3–14.*

2008

59. Нобелевская лекция (1909) // Илья Ильич Мечников : энцикл. жизни и творчества / А. В. Шабров, И. В. Князькин, А. Т. Марьянович. – Санкт-Петербург, 2008. – С. 967–997.
60. Нобелевские лекции, Стокгольм, 11 декабря 1908 год / К. А. Х. Мернер, И. И. Мечников, П. Эрлих ; под ред. проф. А. В. Шаброва. – Санкт-Петербург : [б. и.], 2008. – 84, [1] с. : ил., портр.*
61. Нобелевский лауреат И. И. Мечников. [Т.] 2 : Избранные труды И. И. Мечникова / под ред. В. Х. Хавинсона. – 2008. – 494 с.*
62. Этюды оптимизма (1907) // Илья Ильич Мечников : энцикл. жизни и творчества / А. В. Шабров, И. В. Князькин, А. Т. Марьянович. – Санкт-Петербург, 2008. – С. 475–857.

2009

63. Лекции о сравнительной патологии воспалений [Микроформа] / под ред. Л. А. Тарасевича. – Москва : РГБ, 2009. – 1 рулон ; 35 мм. – Оригинал: Москва ; Петроград : Гос. изд-во, 1923. – [6], 168 с., [4] л. ил., портр. – (Классики естествознания).

2010

64. Очерк вопроса о происхождении видов. – Москва : URSS КРАСАНД, 2010. – 250, [2] с.

65. Система долголетия и здоровья. – Санкт-Петербург : Вектор, 2010. – 126 с. – (Классика оздоровления: теория и практика).*
66. Сорок лет искания рационального мировоззрения. – 2-е изд., репр. – Москва : URSS, 2010. – 291 [1] с. – (Из наследия мировой философской мысли: теория познания).*

2011

67. Невосприимчивость в инфекционных болезнях. – Изд. 3-е. – Москва : URSS, 2011. – 708 с. – (Классики науки).*
68. Основатели современной медицины : Луи Пастер, Джозеф Листер, Роберт Кох. – Изд. 2-е, репр. – Москва : URSS, [2011]. – 136, [2] с. : ил. – (Из наследия естественно-научной мысли: биология).*
69. Сорок лет искания рационального мировоззрения. – Изд. 2-е. – Москва : Красанд, 2011. – 291, [1] с. ; 22 см. – (Из наследия мировой философской мысли: теория познания).*
70. Этюды о природе человека. – Москва : Кн. клуб «Книговек», 2011. – 317, [2] с. : ил. – (Золотая библиотека российской медицины).*

2012

71. Невосприимчивость в инфекционных болезнях. – Изд. 3-е. – Москва : URSS ЛИБРОКОМ, 2012. – 708 с. : ил. ; 22 см. – (Классики науки).*
72. Основатели современной медицины : Луи Пастер, Джозеф Листер, Роберт Кох. – 2-е изд. – Москва : URSS ЛИБРОКОМ, 2012. – 138 с. – (Из наследия естественно-научной мысли ; № 15 : Биология).*
73. Этюды оптимизма. – Москва : Кн. клуб «Книговек», 2012. – 349 с. – (Золотая библиотека российской медицины).*

2013

74. Этюды оптимизма / предисл. С. В. Эллис. – Харьков : Литера Нова, 2013. – 303 с.
75. Этюды оптимизма / под ред. С. Скляр. – Москва : Фолио, 2013. – 384 с.

2014

76. Природа человека. – Москва : АСТ, 2014. – 319 с. – (Человек – ген Вселенной).*

2015

77. Наука и нравственность // Развитие личности. – 2015. – № 4. – С. 186–210.
78. О целебных силах организма // Практикуючий лікар. – 2015. – № 2. – С. 67–74.
79. Этюды о природе человека. – Киев : Медкнига, 2015. – 223 с. : ил. – (Классики медицины).*

2016

80. Биография Пастера // Изв. Рос. воен.-мед. акад. – 2016. – Т. 35, № 4. – С. 91–96.*
81. Этюды оптимизму (I. I. Metchnikoff «Etudes sur la nature humaine: Essai de philosophic optimiste», 1903) : фрагменты з книги // Практикуючий лікар. – 2016. – Т. 5, № 2. – С. 73–83.

82. Современное положение вопроса об иммунитете в инфекционных болезнях : Нобелевская лекция (1909) // Научные школы Харьковского университета в микробиологии / Б. Я. Пугач. – Харьков, 2016. – С. 106–128.

83. Этюды о природе человека. – Санкт-Петербург : Азбука ; Азбука-Аттикус, 2016. – 317, [1] с. – (Азбука-классика. Non-Fiction).

Te same: Москва : Эксмо, 2016. – 495 с., [4] л. ил., портр., факс., цв. ил., портр., факс. : ил., портр. – (Великие ученые).*

2017

84. Иммунология : избр. работы. – Москва : Юрайт, 2017. – 368 с. – (Сер. 22. Антология мысли).*

85. Этюды о природе человека. – 6-е изд., стереотип. – Москва : Юрайт, 2017. – 248 с. – (Антология мысли).*

86. Этюды оптимизма. – Москва : Юрайт, 2017. – 252 с. – (Сер. 22. Антология мысли).*

2018

87. Иммунология : избр. работы. – Москва : Юрайт, 2018. – 368 с. – (Сер. 22. Антология мысли).*

88. Невосприимчивость в инфекционных болезнях. – Изд. 3-е. – Москва : URSS ЛИБРОКОМ, 2018. – 712 с. – (Классики науки).*

89. Этюды о природе человека. – 6-е изд., стереотип. – Москва : Юрайт, 2018. – 248 с. – (Сер. 22. Антология мысли).*

90. Этюды оптимизма. – Москва : Юрайт, 2018. – 252 с. – (Сер. 22. Антология мысли).*

2019

91. Иммунология : избр. работы. – Москва : Юрайт, 2019. – 368 с. – (Сер. 22. Антология мысли).*

92. Основатели современной медицины : Луи Пастер, Джозеф Листер, Роберт Кох. – 2-е изд. – Москва : URSS ЛИБРОКОМ, 2019. – 152 с. – (Из наследия естественно-научной мысли ; № 15 : Биология).*

93. Этюды о природе человека. – 6-е изд. – Москва : Юрайт, 2019. – 248 с. – (Сер. 22. Антология мысли).*

2020

94. Етюди оптимізму / пер. О. Заяц. – Київ : Медкнига, 2020. – 232 с.*

ЛИСТУВАННЯ

95. Бляхер Л. Я. Научные связи А. О. Ковалевского и И. И. Мечникова с зарубежными зоологами и эмбриологами / Л. Я. Бляхер // Тр. Ин-та истории естествознания и техники. – 1959. – Т. 23 : История биол. наук. – Вып. 4. – С. 93–143.
С. 117, 134–135, 138–142: листи німецького зоолога та анатома Миколи Клейненберга (1842–1897) до І. І. Мечникова.
Клейненберг Микола (1842–1897) – німецький зоолог і анатом, професор університету в Палермо.
96. Гайсинович А. Е. Письмо И. И. Мечникова И. П. Павлову : к 40-летию со дня смерти И. И. Мечникова / А. Е. Гайсинович // Изв. АН СССР. Сер. биол. – 1956. – № 5. – С. 108–109.
У публікацію включений лист 1913 р.
Павлов Іван Петрович (1849–1936) – фізіолог, творець матеріалістичного вчення про вищу нервову діяльність, академік, професор Військово-медичної академії (Санкт-Петербург), один з організаторів Інституту експериментальної медицини, лауреат Нобелівської премії (1904).
97. Гамалея Н. Ф. Письма И. И. Мечникову за 1886–1888 гг. / Н. Ф. Гамалея // Собр. соч. : в 6 т. / Н. Ф. Гамалея ; редкол. : В. Д. Тимаков (ред.) [и др.]. – Москва, 1953. – Т. 5. – С. 272–282.
Гамалея Микола Федорович (1859–1949) – видатний російський мікробіолог, один з засновників імунології та вірусології, почесний академік, член Академії медичних наук. У 1886 р. разом із І. І. Мечниковим організував Бактеріологічну станцію в Одесі.
98. Грязнов И. С. Неопубликованные письма Н. Ф. Гамалеи к И. И. Мечникову (1866–1888 гг.) / И. С. Грязнов // Вестн. АМН СССР. – 1951. – № 6. – С. 43.*
99. Евдокимов В. И. «Буду писать тебе сегодня главным образом о Льве Ильиче» : письмо И. И. Мечникова к сестре Е. И. Яблонской, 1880 г. / В. И. Евдокимов // Ист. архив. – 2013. – № 3. – С. 190–195.*
У публікацію включений лист 1880 р. І. Мечникова до сестри, яка опікувалася в той час за тяжкохворим Львом Мечниковим, знайдений в Державному архіві РФ.
Лев Ілліч Мечников (1838–1888) – географ, етнограф, історик та соціолог, старший брат І. І. Мечникова.
100. Ефременко А. А. Письма Пастера к русским ученым : (По неопубликованным и забытым материалам) / А. А. Ефременко // Микробиология. – 1957. – Т. 26, вып. 3. – С. 397–400.
Листи 1887–1892 рр. до І. І. Мечникова.
Пастер Луї (1822–1895) – французький хімік і мікробіолог, один із засновників сучасної мікробіології, член Паризької академії наук і Французької медичної академії, почесний член Петербурзької академії наук; професор Страсбурзького, Лілльського та Паризького університетів, засновник і директор Інституту Пастера в Парижі.
101. Из переписки И. И. Мечникова с английскими учеными / вступ. ст., публ. писем с пер., примеч. Р. И. Белкина // ВИЕТ. – 1956. – № 1. – С. 270–286.
Листування з Ф. М. Бальфуrom, Е. Р. Ланкастером, Д. Лістером, А. Біком і Королівським товариством охорони здоров'я в Лондоні.
102. Павловский Е. Н. И. И. Мечников и Военно-медицинская академия / Е. Н. Павловский // Тр. Ин-та истории естествознания. – 1952. – Т. 4. – С. 325–331.
Наведено тексти листів М. Я. Чистовича та О. Я. Данилевського до І. І. Мечникова та відповіді вченого на них.
Данилевський Олександр Якович (1838–1923) – український біохімік, фізіолог і фармаколог, засновник біохімії як науки, член-кореспондент Петербурзької академії наук, професор і завідувач кафедри медичної хімії та фізики, нормальної фізіології та фармакології в Харківському університеті, професор Казанського університету та ректор Військово-медичної академії (Санкт-Петербург).
Чистович Микола Якович (1860–1926) – терапевт, інфекціоніст і мікробіолог, академік Військово-медичної академії (Санкт-Петербург).
103. Письма А. П. Богданову // Рукописные материалы И. И. Мечникова в Архиве Академии наук СССР : науч. описание, тексты / сост. Л. К. Куванова, М. С. Баистракова ; под ред. Г. А. Князева, Б. Е. Райкова. – Москва ; Ленинград, 1960. – С. 53–63. – (Тр. Архива АН СССР ; вып. 18).

Богданов Анатолій Петрович (1894–1896) – російський зоолог і антрополог, науково-суспільний діяч; член-кореспондент Петербурзької академії наук, професор Московського університету, ініціатор створення Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії.

104. Письма К. Бэра современникам / публ., пер., предисл. и коммент. Т. А. Лукиной // Природа. – 1974. – № 1. – С. 74–77.

Листи до О. М. Бекетова, І. І. Мечникова, В. І. Даля та ін.

Бер Карл Максимович (1792–1870) – природознавець, зоолог і анатом, засновник російської наукової ембріології, географ-мандрівник, почесний академік, професор Медико-хірургічної академії, один із засновників і перший президент Російського географічного товариства; на честь його наукових заслуг Академія наук заснувала почесні премії його імені.

105. Письма А. О. Ковалевского к И. И. Мечникову (1866–1900) / под общ. ред. Ю. И. Полянского при участии И. И. Соколова, Л. К. Кувановой. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1955. – 312 с. ; 9 л. портр.

Зі змісту: Письма Александра Онуфриевича Ковалевского к Илье Ильичу Мечникову / Ю. И. Полянский. – С. 3–19.

Ковалевський Олександр Онуфрійович (1840–1901) – російський біолог-еволюціоніст, засновник порівняльної ембріології та фізіології безхребетних, академік, професор Казанського, Київського, Новоросійського та Петербургського університетів.

106. Письма к О. Н. Мечниковой, 1876–1899 / сост. А. К. Панфилова ; под ред. А. Е. Гайсиновича, Б. В. Левшина. – Москва : Наука, 1978. – 325 с., портр.

Ольга Миколаївна Мечникова (1858–1944) – друга дружина І. І. Мечникова.

107. Письма к О. Н. Мечниковой (1900–1914) / сост. А. С. Ксенофонтова, А. К. Панфилова ; под ред. А. Е. Гайсиновича, Б. В. Левшина. – Москва : Наука, 1980. – 352 с.

Рец.: див. № 650.

108. Письма (1863–1916 гг.) / под ред. А. Е. Гайсиновича и Б. В. Левшина ; АН СССР ; Архив АН СССР. – Москва : Наука, 1974. – 296 с., 1 л. портр.

Рец.: див. № 646.

109. Письмо Д. К. Заболотному (1913) // Избранные труды / Д. К. Заболотный ; отв. ред. В. Г. Дроботко. – Киев, 1957. – Т. 2 : Холера. Сифилис. Эпидемиологические и другие работы. – С. 296–297.*

Про причини, з яких І. Мечников залишився працювати за кордоном.

Заболотний Данило Кирилович (1866–1929) – мікробіолог, один із засновників вітчизняної епідеміології, академік, президент Української академії наук.

110. Письмо И. И. Мечникова к К. А. Тимирязеву // Избранные сочинения : в 2 т. / К. А. Тимирязев ; сост. Л. М. Берцинская. – Москва, 1957. – Т. 2. – С. 777–778.

Тимірязєв Климент Аркадійович (1843–1920) – російський природознавець-дарвініст, ботанік-фізіолог, член-кореспондент Петербурзької академії наук, професор Петровсько-Розумовської землеробської та лісової академії (нині «Російський державний аграрний університет – МСХА імені К. А. Тимирязева») і Московського університету.

111. Письмо Ольги Николаевны Мечниковой Вере Александровне Чистович / [публ. Б. Токина] // Наука и жизнь. – 1967. – № 1. – С. 153–156.

Враження про зустріч з Л. М. Толстим в Ясній Полянці.

Чистович Віра Олександрівна (1870–1928) – одна з перших дипломованих жінок-лікарів.

112. Полосатова Е. В. К истории борьбы за материалистическую биологию в России : (неопубл. письмо И. И. Мечникова к К. А. Тимирязеву) / Е. В. Полосатова // Изв. АН СССР. Сер. биол. – 1950. – № 3. – С. 14–19.

113. Ру Э. Письма к И. И. Мечникову и О. Н. Мечниковой, 1888–1914 / Э. Ру ; [пер. с фр.] ; под. ред. А. Е. Гайсиновича, Б. В. Левшина ; АН СССР, Арх. АН СССР. – Москва : Наука, 1986. – 200 с.

Ру Еміль П'єр Поль (1853–1933) – французький мікробіолог, ученик і співробітник Л. Пастера, разом з яким працював над розв'язанням ряду проблем. Разом з І. І. Мечниковим поклав початок експериментальному вивченню сифілісу (на мавпах). Один із засновників Пастерівського інституту в Парижі та його директор (1904–1933).

114. Токін Б. П. Лист І. І. Мечникова Вірі Олександрівні Чистович [14(27) січ. 1907 р.] і приписка Ольги Миколаївни Мечникової до цього листа / Б. П. Токін // Мікробіол. журн. – 1956. – Т. 18, вип. 2. – С. 63–67.

ЛІТЕРАТУРА ПРО І. І. МЕЧНИКОВА

115. Абдрашитов Р. Х. И. И. Мечников – неординарный человек и выдающийся ученый [Электронный ресурс] / Р. Х. Абдрашитов, В. М. Малосиева, Д. С. Дудин // Бюл. мед. Интернет-конф. – 2014. – Т. 4, № 5. – С. 528. – URL: <http://medconfer.com/files/archive/Bulletin-of-MIC-2014-05.pdf> (дата обращения: 27.07.2020).
116. Абліцов В. Вчені України – лауреати міжнародних премій і нагород / В. Абліцов // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Київ, 2011. – Вип. 4. – С. 3–190.
С. 15–16: про Іллю Мечникова.
117. Абліцов В. Український Нобелівський рух: нотатки на тему одноймен. інформ.-просвітниц. словника / В. Абліцов // Україна: культурна спадщина, нац. свідомість, державність : зб. наук. пр. – Львів, 2012. – Вип. 21. – С. 877–888.
С. 878, 885: про І. І. Мечникова.
118. Авдеева Е. В. Во имя жизни / Е. В. Авдеева // Биология для школьников. – 2009. – № 3. – С. 21–40.*
Про відкриття та дослідження в галузі імунології вчених-природознавців Л. Пастера та І. Мечникова.
119. Адо А. Д. Илья Ильич Мечников и проблемы аллергии / А. Д. Адо, А. А. Польшер // Иммунология. – 1995. – Т. 16, № 3. – С. 62–64.*
120. Адо А. Д. И. И. Мечников и современная иммунология / А. Д. Адо // ЖМЭИ. – 1970. – № 5. – С. 9–14.
121. Адо А. Д. Патофизиология фагоцитов : (Крат. очерк истории и соврем. состояния учения о фагоцитозе) / А. Д. Адо. – Москва : Медгиз, 1961. – 295 с.
Про дослідження І. І. Мечниковим явища фагоцитозу та розвиток його вчення у сучасності.
122. Актуальні питання боротьби з інфекційними захворюваннями : наук.-практ. конф. за участю міжнар. спеціалістів, присвяч. 170-й річниці з дня народж. І. І. Мечникова [Електронний ресурс] : тези доп. / відп. за вип. А. В. Мартинов. – Харків, 2015. – 138 с. – URL: http://www.imiamn.org.ua/journal/3_2015/pdf/14.pdf (дата звернення: 22.01.2019).
Зі змісту: Щодо теорії старіння І. І. Мечникова / П. В. Жорняк. – С. 74; Учень І. І. Мечникова Семен Моисеевич Шор (1845–1917) / К. К. Васильев. – С. 81; Из истории одесского периода жизни И. И. Мечникова / Ю. К. Васильев, Е. Г. Васильева. – С. 82; Идеи Мечникова в современной иммунологии / Н. И. Лисяний. – С. 104.
123. Алексеев Г. А. Роль И. И. Мечникова в развитии лабораторной службы в Среднем Поволжье / Г. А. Алексеев, В. Н. Троицкий // Совет. здравоохранение. – 1978. – № 6. – С. 88–91.*
124. Алексеенко А. П. Оптимистическая концепция жизни в философских идеях И. И. Мечникова / А. П. Алексеенко // Мечниковські читання – 2018 : Актуальні проблеми парентеральних інфекцій : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяч. 95-річчю каф. інфекц. хвороб, 17–18 трав. 2018 р., м. Харків / Харків. мед. ун-т ; [за ред. В. М. Козька]. – Харків, 2018. – С. 4–5.
125. Алексеенко А. П. Экзистенциальные мотивы в философских поисках И. И. Мечникова / А. П. Алексеенко // Мечниковські читання – 2016 : Актуальні проблеми парентеральних інфекцій : матеріали наук.-практ. конф. за участю міжнар. спеціалістів (12–13 трав. 2016 р., м. Харків) / [за ред. В. М. Козька]. – Харків, 2016. – С. 16–18.
126. Альбицкий В. Ю. Илья Ильич Мечников и казанские ученые : (к 50-летию со дня смерти) / В. Ю. Альбицкий, Н. И. Жучкова // ЖМЭИ. – 1966. – № 12. – С. 116–118.
127. Альжанов А. К пребыванию И. И. Мечникова в Казахстане / А. Альжанов // Здравоохранение Казахстана. – 1981. – № 8. – С. 79–80.*
128. Амлинский И. Е. Научный трактат о человеческой природе и средствах изменить ее / И. Е. Амлинский // Этюды оптимизма / И. И. Мечников ; ред. и послесл. И. Е. Амлинского. – Москва, 1964. – С. 294–333.
129. Амлинский И. Е. Творческий путь И. И. Мечникова и «Этюды о природе человека» / И. Е. Амлинский // Этюды о природе человека / И. И. Мечников ; отв. ред. И. Е. Амлинский. – Москва, 1961. – С. 246–289.

130. Андрух В. С. І. І. Мечников. Штрихи до портрета (до 175-річчя з дня народження) / В. С. Андрух, М. В. Слободян // Актуальна інфектологія. – 2020. – Т. 8, № 1. – С. 77–84.
131. Антология русского качества / Госстандарт России, Акад. проблем качества ; под ред. Б. В. Бойцова, Ю. В. Крянева. – 3-е изд., доп. – Москва : Стандарты и качество, 2000. – 428 с. – (Библиотека журнала «Стандарты и качество»). – (Серия книг и брошюр «Дом качества» ; вып. 7).*
- С. 255: про І. І. Мечникова.
132. Антоньев А. А. Вклад И. И. Мечникова в сифилидологию / А. А. Антоньев, Л. В. Рахимова-Белова // Вестн. дерматологии и венерологии. – 1993. – № 6. – С. 56–61.
133. Артемов В. В. Русские ученые и изобретатели / В. В. Артемов. – Москва : Росмэн, 2003. – 334 с. – (Великие русские).*
- С. 297–303: про І. І. Мечникова.
134. Артемов Н. В. Русские ученые-биологи И. И. Мечников и К. А. Тимирязев – борцы с идеализмом и религией / Н. В. Артемов // Тезисы докл. XIV науч. студ. конф., 15–16 апр. 1955 г. / Воронеж. гос. мед. ин-т. – Воронеж, 1956. – С. 72.*
135. Архипова Е. И. Нобелевские лауреаты в области иммунологии XX века : тезисы / Е. И. Архипова // Бюл. мед. Интернет-конф. – 2016. – Т. 6, № 5. – С. 438.
136. Астахова К. Мечников Ілля Ілліч / К. Астахова, Н. Мархайчук // Харківщина : енцикл. слов. / Харків. облрада ; Харків. облдержадмін. ; [ред. рада : С. І. Чернов, В. С. Бакіров, М. І. Тітов та ін. ; редкол. : С. І. Посохов (голова), К. В. Астахова, С. М. Куделко та ін.]. – Харків, 2014. – С. 230.
137. Атлас обратной стороны Луны. Ч. 3 : атлас, сост. по фотогр., получ. автомат. межпланетн. станциями типа «Зонд» / АН СССР. – Москва : Наука, 1975. – 238 с. – Прил.: Сведения о деятелях науки и техники, именами которых названы кратеры на обратной стороне Луны.
- С. 203: присвоєння імені І. Мечникова кратеру на зворотній стороні Місяця у 1970 р.
138. Ахмечет Л. А. И. И. Мечников и Джозеф Конрад / Л. А. Ахмечет // Традиции и новаторство в литературах стран Западной Европы и Америки XIX–XX вв. : межвуз. сб. – Горький, 1989. – С. 65–74.
139. Бабий А. И. И. Мечников и Молдавия / А. И. Бабий // Изв. АН Молдав. ССР. Сер. обществ. наук. – 1974. – № 1. – С. 58–64.
140. Байматов В. Н. Пьедестал в науке и жизнь около него / В. Н. Байматов, Н. В. Байматов, А. М. Багаутдинов. – Москва : Моск. гос. акад. ветеринар. медицины и биотехнологии им. К. И. Скрябина, 2008. – 132 с.*
- У монографії досліджується життя та наукова діяльність видатного вченого, біолога, філософа, лауреата Нобелівської премії І. І. Мечникова.
141. Баландин Р. К. Кто есть кто в мире науки и техники / Р. К. Баландин. – Москва : Виче, 2012. – 384 с. – (Кто есть кто).
- С. 304: Мечников Ілля Ілліч.
142. Барановский А. Выдающийся русский ученый И. И. Мечников : (К 105-летию со дня рождения) // Совет. Молдавия. – 1950. – 16 мая.*
143. Бароян О. И. И. Мечников и современная иммунология / О. Бароян // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1970. – 5 мая.*
144. Бачинська О. А. Мечников Ілля Ілліч / О. А. Бачинська // Енциклопедія історії України : в 10 т. / [редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.]. – Київ, 2009. – Т. 6. – С. 631.
145. Башмакова Р. А. Критика мальтузианства в русском естествознании в XIX – начале XX в. / Р. А. Башмакова, Т. П. Нескормная // Критика мальтузианских и неомальтузианских взглядов : Россия XIX – начала XX в. – Москва, 1978. – С. 106–118.
- С. 110–112, 115: погляди І. І. Мечникова.
146. Белкин Р. И. Борьба И. И. Мечникова за материалистическое мировоззрение : (К 50-летию выхода в свет книги «Сорок лет искания рационального мировоззрения») / Р. И. Белкин // Совет. здравоохранение. – 1964. – № 4. – С. 28–33.*

147. Белкин Р. И. Выдающийся русский микробиолог И. И. Мечников : (К 40-летию со дня его смерти, 1916–1956 гг.) / Р. И. Белкин, Г. В. Выгодчиков // ЖМЭИ. – 1956. – № 9. – С. 3–13 : портр.*
148. Белкин Р. И. Выдающийся русский ученый : К 105-й годовщине со дня рождения И. И. Мечникова / Р. Белкин, Э. Квачадзе // Совет. Литва. – Вильнюс, 1950. – 20 мая. – портр.*
149. Белкин Р. И. Изучение научного наследия И. И. Мечникова / Р. И. Белкин, Ф. Г. Кротков // Вестн. АМН СССР. – 1960. – № 7. – С. 88–93.*
150. Белкин Р. И. К избранию И. И. Мечникова в члены Королевского общества / Р. И. Белкин // Бюл. МОИП. Новая сер. Отд. биол. – 1960. – Т. 65, вып. 6. – С. 141–146.
151. Белкин Р. И. И. И. Мечников – великий русский биолог. – Москва : Госкультпросветиздат, 1953. – 128 с. – (Библиотечка «В помощь лектору»).
- Те саме*: 2-е изд., доп. и испр. – Москва : Госкультпросветиздат, 1953. – 127 с. ; 1 л. портр. – (Библиотечка «В помощь лектору» ; № 7).*
152. Белкин Р. И. И. И. Мечников и Одесская бактериологическая станция : к 75-летию первого отеч. микробиол. учреждения / Р. И. Белкин // Совет. здравоохранение. – 1962. – № 9. – С. 61–67.*
153. Белкин Р. И. И. Мечников и третье присуждение Бэрвской премии : (К истории борьбы за выдвижение отеч. науч. кадров) / Р. И. Белкин // Бюл. МОИП. Новая сер. Отд. биол. – 1951. – Т. 56, вып. 4. – С. 88–95.
154. Белкин Р. И. О составленном Ильей Мечниковым конспекте работы М. В. Ломоносова «О слоях земных» / Р. И. Белкин // Бюл. МОИП. Новая сер. Отд. биол. – 1961. – Т. 66, вып. 5. – С. 36–42.
- Наведено текст конспекту, написаного в 1861 р.
155. Белкин Р. И. Опыт разработки научного наследия И. И. Мечникова / Р. И. Белкин // Тезисы докл. XIII всесоюз. съезда гигиенистов, эпидемиологов, микробиологов и инфекционистов, 20–28 июня 1956 г., г. Ленинград / М-во здравоохранения СССР ; Всесоюз. о-во гигиенистов ; Всесоюз. о-во эпидемиологов, микробиологов и инфекционистов. – Ленинград ; Москва, 1956. – Кн. 1. – С. 611–613.*
156. Белкин Р. И. Работы И. И. Мечникова по истории науки / Р. И. Белкин, И. Д. Страшун // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1959. – Т. 14. – С. 311–332.
157. Белкин Р. И. Роль И. И. Мечникова в развитии микробиологии / Р. И. Белкин, Г. В. Выгодчиков // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1959. – Т. 10. – С. 391–403.
158. Белкин Р. И. Творческая разработка дарвинизма И. И. Мечниковым // Избранные работы по дарвинизму / И. И. Мечников ; ст. и примеч. Р. И. Белкина ; отв. ред. И. М. Поляков. – Москва, 1958. – С. 307–374.
159. Белкин Р. И. Теоретическое положение дарвинизма в трактовке И. И. Мечникова / Р. И. Белкин // Бюл. МОИП. Новая сер. Отд. биол. – 1959. – Т. 64, вып. 4. – С. 61–73.
160. Белкин Р. И. Эволюционные основы фагоцитарной теории И. И. Мечникова / Р. И. Белкин // Бюл. МОИП. Новая сер. Отд. биол. – 1959. – Т. 64, вып. 1. – С. 139–143.
161. Белкин Р. И. Эмбриологические исследования И. И. Мечникова в оценке его современников / Р. И. Белкин // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1955. – Т. 3. – С. 438–479.
162. Белкин Р. И. Юношеская работа И. И. Мечникова по геологии / Р. И. Белкин // Очерки по истории геологических знаний. – 1962. – Вып. 10. – С. 117–121.
- Про рецензію І. Мечникова на підручник І. Леваковського «Курс геології», яка була опублікована в газеті «Московские ведомости» (1861, 8 нояб. (№ 245), с. 1975).
163. Белова Л. В. Илья Ильич Мечников (1845–1916) и его окружение. Экспериментальные работы по сифилису : (К 100-летию со дня смерти) / Л. В. Белова, Н. В. Баткаева // Вестн. последиплом. мед. образования. – 2016. – № 4. – С. 62–70.*

164. Белова-Рахимова Л. В. История венерологии, дерматологии и лепрологии в России и СССР (1900–1959 гг.) / Л. В. Белова-Рахимова, В. И. Прохоренков. – Красноярск : КрасГМУ, 2013. – 491, [6] с.*
165. Беляков В. Д. Вакцинология и эпидемиология в их историческом развитии / В. Д. Беляков, Т. А. Семененко // ЖМЭИ. – 1996. – № 5. – С. 115–116.
166. Беляков В. Д. Дискуссия И. И. Мечникова с Ф. Ф. Эрисманом – отражение эпохи в медицинской науке и общественном здравоохранении второй половины XIX века / В. Д. Беляков // ЖМЭИ. – 1995. – № 3. – С. 5–11.
167. Бирюков Д. А. Эволюционно-морфологические и физиологические основы развития советской медицины / Д. А. Бирюков, В. П. Михайлов. – 2-е изд., перераб и доп. – Ленинград : Медицина. ЛО, 1967. – 237 с.
С. 199–202: про І. І. Мечникова.
168. Блинкин С. А. В борьбе с инфекциями / С. А. Блинкин. – Москва : Медицина, 1971. – 168 с.
С. 55–66, 91–98: про наукові дослідження І. І. Мечникова.
169. Блинкин С. А. Вторжение в тайны микромира / С. А. Блинкин. – Москва : Знание, 1966. – 64 с.
С. 33–34: відкриття І. І. Мечниковим явища фагоцитозу.
170. Блинкин С. А. Вторжение в тайны невидимок : пособие для учащихся / С. А. Блинкин. – Москва : Просвещение, 1971. – 255 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Сер. 8: Биология и медицина ; вып. 11).
С. 189–205: відкриття І. І. Мечниковим явища фагоцитозу.
171. Блинкин С. А. И. И. Мечников / С. А. Блинкин. – Москва : Просвещение, 1972. – 104 с. – (Люди науки).
172. Блинкин С. А. Очерки о естествознании : (Уроки науч. творчества) / С. А. Блинкин. – Москва : Знание, 1979. – 160 с. – (Нар. ун-т. Естественнауч. ф-т).
С. 33–37, 134–138: про І. І. Мечникова.
173. Блинкин С. А. Фитонциды вокруг нас / С. А. Блинкин, Т. В. Рудницкая. – Москва : Знание, 1981. – 144 с. – (Нар. ун-т. Естественнауч. ф-т).
С. 99–100: про відкриття І. І. Мечниковим явища фагоцитозу.
174. Блок Г. Великий трудолюбец / Г. Блок // Огонек. – 1951. – № 31. – С. 20–21 : портр.*
До 35-річчя від дня смерті І. І. Мечникова.
175. Блох А. М. Архивы Нобелевского фонда приоткрываются: Иван Павлов и Илья Мечников / А. М. Блох // Природа. – 2001. – № 7. – С. 3–9 : портр.
176. Бляхер Л. Я. История эмбриологии в России (с середины XIX до середины XX века). Беспозвоночные / Л. Я. Бляхер. – Москва : Изд-во АН СССР, 1959. – 627 с.
С. 7–27: про зародження еволюційної порівняльної ембріології в працях О. О. Ковалівського та І. І. Мечникова (60–80 рр. XIX ст.).
Також про І. І. Мечникова див. іменний покажчик.
177. Бляхер Л. Я. Очерк истории морфологии животных / Л. Я. Бляхер. – Москва : Изд-во АН СССР, 1962. – 264 с.
С. 138–142: про ембріологічні дослідження І. І. Мечникова.
178. Божков А. Ілля Ілліч Мечников / А. Божков // Харків. ун-т. – 2020. – 9 черв.
179. Бондаренко В. М. Идеи И. И. Мечникова и современная микроэкология кишечника человека / В. М. Бондаренко, В. Г. Лиходед // ЖМЭИ. – 2008. – № 5. – С. 23–29.*
180. Бондаренко П. П. Борец за научное мировоззрение в прогрессе науки / П. П. Бондаренко // Вестн. АМН СССР. – 1956. – № 2. – С. 89–91.*
Про наукові погляди І. І. Мечникова.
181. Бондаренко П. П. Мечников Илья Ильич / П. П. Бондаренко // БСЭ / гл. ред. Б. А. Введенский. – 2-е изд. – 1954. – Т. 27. – С. 396–397 ; 1 л. портр.
182. Бондаренко С. Вперше в світі доведено явище фагоцитозу / С. Бондаренко // Харківщина: перші та вперше: 50 розповідей / [редкол. : Л. О. Белова, П. В. Єремєєв, С. М. Куделко та ін.]. – Харків, 2009. – С. 69–75.
Про засновника фагоцитарної теорії імунітету І. І. Мечникова.

183. Борликов Г. М. Ученые – Калмыкии : (Роль отеч. и зарубеж. ученых в развитии Калмыкии) / Г. М. Борликов, В. А. Паршин. – Элиста : Джангар, 2000. – 240 с.*
Зі змісту: Академік І. І. Мечников. – С. 42–45.
184. Бородулин В. И. В. И. Исаев – выдающийся ученый и исследователь И. И. Мечникова : К 50-летию со дня смерти / В. И. Бородулин // Тр. Моск. НИИ вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова. – 1963. – Т. 18. – С. 39–46 : портр.
В. И. Исаев (1854–1911) – лікар, мікробіолог, імунолог.
185. Бржеский В. Ч. Увековечение имен микробиологов, эпидемиологов и инфекционистов / В. Ч. Бржеский // ЖМЭИ. – 1985. – № 4. – С. 118–120.
С. 118–119: про увічнення імені І. І. Мечникова.
186. Брік Я. Мечников: справжня наука матеріалістична / Я. Брік // Людина і світ. – 1969. – № 11. – С. 35–39.
Про атеїстичні погляди вченого.
187. Бугаевский К. А. Жизнь и деятельность И. И. Мечникова в зеркале филателии, фалеристики, нумизматики / К. А. Бугаевский, Н. А. Бугаевская // Вестн. совета молодых ученых и специалистов Челябин. области. – 2017. – Т. 2, № 2 (17). – С. 28–34.
188. Буланников Г. Илья Ильич Мечников : 3 (15) мая 1845 – 29 (15) июля 1916 / Г. Буланников. – Москва : Комсомол. правда, 2016. – 94 с. – (Великие умы России / ред. В. Губарев ; вып. 7).*
189. Бунин И. Из воспоминаний об Илье Ильиче Мечникове / И. Бунин, засл. врач РСФСР // Техника – молодежи. – 1966. – № 1. – С. 10.
190. Бунин К. В. Жизнь и творчество И. И. Мечникова / К. В. Бунин // Фельдшер и акушерка. – 1954. – № 5. – С. 38–43.*
191. Бурик С. Засіб для довгожителів / С. Бурик // Харків. ун-т. – 2010. – 3 серп.
До 165-річчя І. І. Мечникова.
192. Бурлака Т. В. Мечников Ілля Ілліч / Т. В. Бурлака, М. С. Мішнаєвський, Н. Г. Юргелайтіс // Професори Одеського університету : біогр. слов. / [упоряд. В. В. Самодурова, І. В. Шепельська, Н. С. Тахтарова ; відп. ред. В. А. Сминтина]. – Одеса, 2005. – Т. 3. – С. 333–337.
193. Бутина Е. А. Мори Огай и И. И. Мечников: два опыта восприятия филос. системы Э. фон Гартмана // Актуальные проблемы социогуманитарного знания : сб. науч. тр. каф. философии МПГУ / [редкол. : И. Н. Грифцова (гл. ред.) и др.]. – 2013. – Вып. 47. – С. 16–24.
194. Бюрнэ Э. Европейец Илья Мечников / Э. Бюрнэ ; пер. с фр. З. И. Ширмаковой // ВИЕТ. – 1993. – № 3. – С. 35–45.
То же / вступ. ст., сост., ред. Т. И. Ульянкина // Рос. иммунол. журн. – 2017. – Т. 11 (20), № 1. – С. 3–12 : портр. ; фот.
То же / пер. с фр. и биогр. сведения об авторе ст. З. И. Ширмаковой // Химия и жизнь. – 1994. – № 5. – С. 7–13.
Бюрне Етьен (1873–1960) – французький мікробіолог, співробітник Інституту Пастера в Тунісі. У 1911 р. разом з І. І. Мечниковим і Л. О. Тарасевичем досліджував епідемію чуми в степах Киргизії та розповсюдження туберкульозу серед калмиків.
195. Ваганов А. Г. Братья Мечниковы: борьба со старостью и великие ист. реки / А. Г. Ваганов // Люди мира : Рус. науч. зарубежье / ред.-сост. Д. Баюк. – Москва, 2018. – С. 35–47.*
196. Вайнберг Б. Г. Знаменательная веха в истории отечественной биологии и медицины : к 70-летию речи И. И. Мечникова «О целебных силах организма» / Б. Г. Вайнберг // Врачеб. дело. – 1953. – № 10. – Стб. 941–944.*
197. Вайндрах Г. М. [Рецензия] // ЖМЭИ. – 1951. – № 1. – С. 71–73.* – Рец. на кн.: Избранные биологические произведения / И. И. Мечников. – Москва : Изд-во АН СССР, 1950. – 797 с.
198. Валкадов В. В. Развитие научных идей гистогенеза лауреатов Нобелевской премии И. И. Мечникова и А. Карреля российскими учеными / В. В. Валкадов, И. В. Астанина, Н. В. Селихова // Наука, технологии, общество и международное Нобелевское движение :

материалы Нобел. конгресса – 11 Междунар. встречи-конф. лауреатов Нобел. премий и нобелистов / под ред. В. М. Тютюнника. – Тамбов, 2017. – Вып. 6. – С. 401–403. – (Тр. МИНЦ).*

199. Василевська Є. Ілля Ілліч Мечніков : (105 років з дня народження) / Є. Василевська // Південна правда. – 1950. – 14 трав.*

200. Васильев К. Г. И. И. Мечников и прибалтийские эволюционисты / К. Г. Васильев, Т. А. Занчевская, Э. Ю. Гольд // Материалы IX Межресп. конф. по истории естествознания и техники в Прибалтике (окт. 1972 г.) / [редкол. : П. Славенас (отв. ред.) и др.]. – Вильнюс, 1972. – С. 24–26.

201. Васильев Ю. К. Роль Общества одесских врачей в формировании и становлении фагоцитарной теории И. И. Мечникова / Ю. К. Васильев // Вестн. Харьков. нац. ун-та им. В. Н. Каразина. – 2006. – № 738 : Сер. : Медицина. – Вип. 13. – С. 117–119.

202. Васильчук Л. Наукова розвідка – в дев'ятнадцять / Л. Васильчук // Знання та праця. – 1978. – № 5. – С. 21.

Про науковий шлях І. І. Мечникова.

203. Введенская Е. Г. Ученые-исследователи живой природы : пособие для учителей биологии сред. общеобразоват. школ. Вып. 1 / Е. Г. Введенская, Н. М. Беловашина, Г. А. Острякова. – Ярославль, 1973. – 103 с.

С. 39–42: наукові відкриття І. І. Мечникова.

204. Вебер Л. Г. Философские воззрения И. И. Мечникова / Л. Г. Вебер // Тр. Моск. обл. ин-та эпидемиологии, микробиологии и инфекц. болезней. – 1950. – Т. 4. – С. 3–15.*

205. Великие ученые-дарвинисты нашей Родины : крат. указ. лит. / сост. Э. Л. Гольдрина, М. Г. Гринберг. – [Харьков] : Харьков. кн.-газ. изд-во, 1946. – 72 с.

С. 47–53: Ілля Ілліч Мечников.

206. Великий друг человечества : К 40-летию со дня смерти И. И. Мечникова // Мед. работник. – Москва, 1956. – 17 июля. – С. 4 : портр.*

207. Вельможко В. І. Перший «нобель» Одеси / В. І. Вельможко // Чорномор. новини. – Одеса, 2015. – 8 жовт. – С. 3.*

Про І. І. Мечникова.

208. Вергунов В. А. Україна та Франція у житті та творчому доробку нобелівського лауреата І. І. Мечникова (1845–1916) : невідома архівна сторінка історії вітчизн. агробіології [Електронний ресурс] / В. А. Вергунов // Сільськогосподарська мікробіологія : міжвід. темат. наук. зб. – Чернігів, 2008. – Вип. 8. – С. 168–177. –URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/25899> (дата звернення: 13.11.2018).

Методом історико-наукового аналізу розглянуто творчу спадщину одного з засновників порівняльної патології, еволюційної ембріології, мікробіології та імунології, лауреата Нобелівської премії І. І. Мечникова (1845–1916) в контексті його життя та діяльності в Україні й Франції. Вперше на підставі знайдених у Центральному державному архіві вищих органів влади України документів представлена інформація про спробу Наркомзему УРСР за пропозицією Українського Громадського Комітету створити при своєму відомстві для увічнення пам'яті вченого Український НДІ експериментальної біології імені І. І. Мечникова.

209. Вердеревский Д. Д. Значение теоретического наследства И. И. Мечникова для фитоиммунологии / Д. Д. Вердеревский // Тезисы докл. Первой науч. сессии Академии наук Молдавской ССР. – Кишинев, 1960. – С. 41–44.*

210. Вердеревский Д. Д. Избранные труды / Д. Д. Вердеревский ; отв. ред. Н. Н. Балашова. – Кишинев : Штиинца, 1987. – 606 с.

Зі змісту: І. І. Мечников как первый исследователь неспецифического антимикробияльного иммунитета живых организмов. – С. 17–20; Учение И. И. Мечникова о неспецифическом антимикробияльном иммунитете организмов и о роли постоянно действующего инфекционного фона в его сохранении. – С. 205–206.

211. Вершиніна К. І. Корифей науки І. І. Мечников : (До 110-річчя з дня народження) / К. І. Вершиніна // Мікробіол. журн. – 1955. – Т. 17, вип. 4. – С. 68–70 : портр.

212. Виноградов Н. Мечников Илья Ильич / Н. Виноградов // СХЭ. – 3-е изд., перераб. – 1953. – Т. 3. – С. 251–252 ; 1 л. портр.

213. Виноградова Р. П. Под звездой Альфреда Нобеля. Илья Ильич Мечников [Электронный ресурс] / Р. П. Виноградова, В. М. Данилова // Страна знаний. – 2018. – № 7. – URL: <https://www.krainaz.org/2018-07/416-nobel> (дата обращения: 17.04.2020).
214. Висковский С. В. Великий русский ученый И. И. Мечников / С. В. Висковский // Тезисы докл. годичной науч. конф. / Воен.-мед. музей. – Ленинград, 1952. – С. 8.*
215. Витте С. Ю. Воспоминания : в 3 т. / С. Ю. Витте ; коммент. И. В. Бестужев, В. А. Емец. – Москва : Изд-во соц.-экон. лит., 1960. – 724 с.
С. 372–374: про зустріч з І. І. Мечниковим в Віші.
216. Витте С. Ю. О знакомстве с профессором Мечниковым / С. Ю. Витте // Воспоминания : в 3 т. / С. Ю. Витте ; коммент. А. В. Игнатьева, А. Г. Голикова. – Москва ; Таллин, 1994. – Т. 3. – С. 354–356.*
217. Вкарбовані в літопис науки / уклад. С. М. Куделко, А. В. Григор'єв. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 208 с.
Зі змісту: Мечников І. І. – С. 126–127.
218. Владимирова Л. Б. Вопросы борьбы с инфекционными заболеваниями на VII съезде русских естествоиспытателей и врачей : (К 100-летию теории фагоцитоза) / Л. Б. Владимирова // ЖМЭИ. – 1984. – № 8. – С. 115–118.
219. Владимирова Л. Б. И. И. Мечников и VII съезд русских естествоиспытателей и врачей / Л. Б. Владимирова // Из истории медицины : сб. ст. / Музей истории медицины им. П. Страдыня. – Рига, 1985. – Т. 15. – С. 110–126.
220. Владимирський О. Пам'ятник Нобелівському лауреату : Пам'ятник видатному вченому Іллі Іллічу Мечникову / О. Владимирський // Чорномор. новини. – Одеса, 2005. – 19 трав. – С. 2.*
221. Влас О. П. Старість – песимізм безнадії чи «етюди оптимізму»? : (Два штрихи до творчого портрету видатного вітчизн. вченого І. І. Мечникова) / О. П. Влас // Практикуючий лікар. – 2016. – Т. 5, № 2. – С. 73–75.
222. Волкова В. С. Вклад И. И. Мечникова в биологическую науку / В. С. Волкова // Тезисы докл. XIV науч.-техн. студенческой конф. зоотехнического факультета ОмСХИ имени С. М. Кирова. – Омск, 1960. – С. 25–26.*
223. Воловик Л. 160 лет со дня рождения [И. И. Мечникова] / Л. Воловик // Дайджест • Е. – 2005. – № 5 (70). – С. 4.
224. Волянский Ю. Л. Идеи И. И. Мечникова и развитие современного естествознания / Ю. Л. Волянский. – Харьков, 2005. – 20 с.*
225. Волянский Ю. Л. Идеи И. И. Мечникова и современное развитие естествоиспытания / Ю. В. Волянский, Н. В. Васильев, Г. С. Скрипченко // Харьков. мед. журн. – 1995. – № 2. – С. 5–8.*
226. Волянский Ю. Л. Развитие идей И. И. Мечникова в современном естествознании / Ю. Л. Волянский, Р. М. Хайтов, В. И. Мальцев // Здоров'я України. – 2005. – № 9. – С. 66 ; № 10. – С. 60–61.
227. Вопросы бактериологии, вирусологии и иммунологии : тр. конф. молодых науч. сотрудников (24–25 мая 1959 г.) / Моск. НИИ вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова. – Москва : Бюро науч. информ., 1959. – Т. 14. – 314 с.*
Зі змісту: Мировоззрение И. И. Мечникова / Р. И. Белкин. – С. 5–14; Учение И. И. Мечникова об иммунитете / В. А. Зуев. – С. 35–42; Одесский период борьбы И. И. Мечникова за утверждение фагоцитарной теории / А. В. Сорокина. – С. 27–34; Учение И. И. Мечникова о физиологии внутриклеточного пищеварения как основа фагоцитарной теории / Н. Г. Фиш. – С. 15–26.
228. Вопросы бактериологии, вирусологии и иммунологии : тр. конф. молодых науч. сотрудников 1960–1961 гг. / Моск. НИИ вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова. – Москва : Бюро науч. информ., 1963. – Т. 18. – 224 с.*
Зі змісту: Эволюционное учение в творчестве И. И. Мечникова : сообщ. 1 / Н. Г. Фиш. – С. 3–14; Общественная деятельность И. И. Мечникова в Одессе, 1870–1882 гг. : (предварит. сообщ.) / Н. Г. Фиш. – С. 15–25; Значение энтомологических работ И. И. Мечникова для биологии и медицины : (предварит. сообщ.) / А. В. Сорокина. – С. 26–30; Деятельность И. И. Мечникова в обществе одесских врачей, 1874–1888 гг. / А. В. Сорокина. – С. 31–38.

229. Воробьев А. А. Клеточная теория иммунитета И. И. Мечникова и концепция антиинфекционной резистентности / А. А. Воробьев, Н. В. Медуницын // ЖМЭИ. – 1995. – № 3. – С. 36–42.
230. Воробьев Р. И. Эволюционное учение вчера, сегодня и ... : кн. для учащихся / Р. И. Воробьев. – Москва : Просвещение, 1995. – 207 с.*
С. 173–176: роль И. Мечникова в розповсюдженні дарвінізму в Росії.
231. Воробьева О. В. К 100-летию со дня смерти И. И. Мечникова (1845–1916) / О. В. Воробьева, В. С. Воробьев // Вестн. биотехнологии и физ.-хим. биологии им. Ю. А. Овчинникова. – 2016. – Т. 12, № 2. – С. 41–62.*
232. Врачи : [сб. биограф. очерков]. – Санкт-Петербург : Личности, 2017. – 221 с. – (Сер. «Библиотека журнала «Личности». Олицетворение истории» / гл. ред. Ю. Белецкий).*
Зі змісту: про Ібн Сину, І. Мечникова, М. Амосова та ін.
233. Все починається з дитинства...: дитячі та юнацькі роки Іллі Мечникова / упоряд. Л. В. Бабай. – Дворічна, 2017. – 44 с.
234. Вучинич А. Русская наука в эпоху кризиса: 1890–1910 гг. / А. Вучинич // ВИЕТ. – 1993. – № 3. – С. 3–28.
С. 21–23: про І. І. Мечникова.
235. Вчені вузів Одеси : біобібліогр. довід. Вип. 1 : Природничі науки. 1865–1945. Ч. 5. Біологи / упоряд. Л. О. Кольченко, Т. В. Тющенко. – Одеса : [ОДНБ імені М. Горького], 2004. – 189 с. – (Серія біобібліографічних довідників).
С. 104–106: Мечников Ілля Ілліч.
236. Выгодчиков Г. В. Великий соотечественник / Г. В. Выгодчиков // Здоровье. – 1970. – № 5. – С. 24 : 1 л. портр.
До 125-річчя з дня народження І. І. Мечникова.
237. Выгодчиков Г. В. Значение И. И. Мечникова в становлении и развитии микробиологии и иммунологии / Г. В. Выгодчиков // Вакцины и сыворотки. Материалы по производству : сб. тр. / Моск. НИИ вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова. – Москва, 1971. – Вып. 14. – С. 3–7.*
238. Выгодчиков Г. В. И. И. Мечников / Г. В. Выгодчиков // Наука и жизнь. – 1951. – № 7. – С. 22–23.
239. Выдающиеся исследования отечественных ученых о возбудителях малярии / сост., ист. очерк Д. Н. Засухина. – [Москва] : Медгиз, 1951. – 272 с., 7 л. портр. – (Приоритет отечественных открытий в медицине).*
Про дослідження В. Я. Данилевського, І. І. Мечникова, В. І. Афанасьєва, М. О. Сахарова, Д. Л. Романовського.
240. Выдающийся русский ученый : (материалы науч. конф., посвящ. 125-летию И. И. Мечникова) / [под ред. К. Г. Васильева]. – Кишинев : АН МССР, 1971. – 32 с.*
Зі змісту: Исследование научного наследства И. И. Мечникова, задачи его разработки и популяризации / Ю. И. Милеушкин. – С. 3–5; Мечников и современная иммунология / Э. Н. Шляхов. – С. 5–7; Идеи и проблемы в медицине / К. Г. Васильев. – С. 7–8; И. И. Мечников – основатель первой отечественной школы медицинских микробиологов / К. Г. Васильев, Т. А. Занчевская, Э. Ю. Гольд. – С. 9–10; Из опыта самозаражения / А. А. Ефременко. – С. 10–11; И. И. Мечников в Новороссийском университете / Т. А. Занчевская. – С. 11–13; Первое в России бактериологическое учреждение : [Одес. бактериол. станция] / Т. А. Занчевская, А. И. Зайцева, Л. Л. Лесничий. – С. 13–14; И. И. Мечников и паразитология / Д. Н. Засухин. – С. 14–15; И. И. Мечников и развитие микробиологии и иммунологии в Тартусском университете / В. В. Калинин. – С. 16–17; Роль школы И. И. Мечникова в изучении паразитарных тифов / Е. Р. Осипова. – С. 17–19; Илья Мечников и его молдавские предки / М. Фавицкая. – С. 19–20; И. И. Мечников и научная деятельность одесских врачей / А. Ф. Фикс. – С. 20–21; Вклад И. И. Мечникова в развитие сравнительной патологии / И. Г. Шройт. – С. 22–23; Развитие учения об иммунитете на медицинском факультете Новороссийского университета / Д. С. Щастный. – С. 23–24; Претворение идей И. И. Мечникова в борьбе с инфекционными болезнями в Молдавской ССР / П. И. Яровой. – С. 24–26; И. И. Мечников и деятели здравоохранения Молдавии / М. Я. Гехтман, Е. П. Попухой. – С. 26–27; Неизвестная рецензия Д. К. Заболотного на труд И. И. Мечникова [«Этюды о природе человека»] / А. М. Голяченко. – С. 27–29; И. И. Мечников и гигиена / Е. И. Лотова. – С. 29–31.

241. Гаврилова А. И. И. И. Мечников: лауреат Нобелевской премии / А. И. Гаврилова // Моя проф. карьера. – 2020. – Т. 1, № 10. – С. 62–66.
242. Гайсинович А. Е. Великий русский биолог И. И. Мечников / А. Е. Гайсинович // Избранные труды / И. И. Мечников. – Москва, 1956. – С. 6–27.
243. Гайсинович А. Е. И. И. Мечников – великий русский биолог : (К 125-летию со дня рождения) / А. Е. Гайсинович // Журн. общ. биологии. – 1970. – Т. 31, № 4. – С. 490–499.
244. Гайсинович А. Е. И. И. Мечников – выдающийся творческий дарвинист : (К 35-летию со дня смерти) / А. Е. Гайсинович // Естествознание в школе. – 1951. – № 5. – С. 35–39 : портр.
245. Гайсинович А. Е. Мечников Илья Ильич / А. Е. Гайсинович // БМЭ : в 30 т. / АМН СССР ; гл. ред. Б. В. Петровский. – 3-е изд. – Москва, 1981. – Т. 15. – Стб. 390–394.
246. Гайсинович А. Е. Мечников Илья Ильич / А. Е. Гайсинович // БСЭ. – 3-е изд. – 1974. – Т. 16. – С. 202–203.
247. Гайсинович А. Е. Новый «Корпус Мечникова» в Институте Пастера в Париже / А. Е. Гайсинович // Природа. – 1983. – № 8. – С. 22.
248. Гайсинович А. Е. [Рецензия] / А. Е. Гайсинович // Микробиология. – 1951. – Т. 20, вып. 3. – С. 291–293. – Рец. на кн.: Акад. собр. соч : в 16 т. Т. 6 / И. И. Мечников. – Москва : АМН СССР, 1950. – 367 с.
249. Гайсинович А. Е. Эмиль Ру, сподвижник Л. Пастера и друг И. И. Мечникова / А. Е. Гайсинович // Письма к И. И. Мечникову и О. Н. Мечниковой, 1888–1914 : [пер. с фр.] / Э. Ру ; под ред. А. Е. Гайсиновича, Б. В. Левшина ; АН СССР, Архив АН СССР. – Москва, 1986. – С. 3–29.
250. Гайсинович А. Е. 100 лет фагоцитарной теории И. И. Мечникова / А. Е. Гайсинович // Природа. – 1983. – № 8. – С. 12–22.
251. Гайсинович А. Е. Труды и дни И. И. Мечникова / А. Е. Гайсинович // Письма к О. Н. Мечниковой (1900–1914) / И. И. Мечников ; [сост. А. С. Ксенофонтова, А. К. Панфилова ; под ред. А. Е. Гайсиновича, Б. В. Левшина]. – Москва, 1980. – С. 3–42.
252. Гайсинович А. Е. Хроника жизни и творчества И. И. Мечникова / А. Е. Гайсинович // Письма к О. Н. Мечниковой, 1876–1899 / И. И. Мечников ; [сост. А. К. Панфилова ; под ред. А. Е. Гайсиновича, Б. В. Левшина]. – Москва, 1978. – С. 3–21.
253. Гайсинович А. Е. Эпистолярное наследие И. И. Мечникова / А. Е. Гайсинович // Письма (1863–1916 гг.) / И. И. Мечников ; [под ред. А. Е. Гайсиновича, Б. В. Левшина] ; АН СССР, Архив АН СССР. – Москва, 1974. – С. 3–37.
254. Галушка Р. А. И. И. Мечников – основатель современной микробиологии и иммунологии [Электронный ресурс] / Р. А. Галушка, И. Ю. Кучма, Л. И. Глазунова // Анали Мечников. ін-ту. – 2011. – № 1. – С. 64–67. – URL: http://www.imiamn.org.ua/journal/1_2011/PDF/13.pdf (дата звернення: 22.01.2019).
255. Галушка Р. А. Научная деятельность И. И. Мечникова за рубежом [Электронный ресурс] / Р. А. Галушка, И. Ю. Кучма, Л. И. Глазунова // Анали Мечников. ін-ту. – 2011. – № 2. – С. 65–69. – URL: http://www.imiamn.org.ua/journal/2_2011/PDF/13.pdf (дата звернення: 22.01.2019).
256. Гальцева Г. В. История становления таксономического положения вибрионов Мечникова / Г. В. Гальцева, А. Е. Либинзон, Г. Ф. Лефанова // Сб. науч. трудов / Причерномор. противочум. станция Госкомсанэпиднадзора Рос. Федерации, Фил. О-ва эпидемиологов, микробиологов и паразитологов РФ. – Новороссийск, 1994. – С. 159–162.*
257. Гамалея Н. Ф. Великий естествоиспытатель : к 100-летию со дня рождения И. И. Мечникова / Н. Ф. Гамалея // Собр. соч. : в 6 т. / Н. Ф. Гамалея ; [ред. кол. В. Д. Тимаков (ред.) и др.]. – Москва, 1953. – Т. 5. – С. 252–255.
258. Гамалея В. Н. Ольга Николаевна Мечникова: вклад в науку и искусство / В. Н. Гамалея, С. П. Рудая // Актуальные вопросы истории медицины и здравоохранения : материалы междунар. симп. / отв. ред. И. В. Егорышева, Е. В. Шерстнева. – Москва, 2019. – С. 57–65.

259. Гамалея Н. Ф. Работы И. И. Мечникова по туберкулезу / Н. Ф. Гамалея // *Там же*. – Москва, 1953. – Т. 5. – С. 256–258.
260. Гельфенбейн Л. Великий вихованець університету [Електронний ресурс] / Л. Гельфенбейн // Сталін. кадри / Харків. держ. ун-т. – Харків, 1955. – 18 квіт. (№ 13–14). – С. 4. – URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/15382> (дата звернення: 8.05.2020).
261. Гиляров М. С. Вклад И. И. Мечникова / М. С. Гиляров // Защита растений от вредителей. – 1970. – № 5. – С. 18.*
Про внесок І. І. Мечникова в сільськогосподарську ентомологію.
262. Гинзбург-Калинина С. И. Развитие идей И. И. Мечникова по основным вопросам иммунитета в научных работах Московского научно-исследовательского института вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова / С. И. Гинзбург-Калинина // Вопросы иммунитета : тр. итог. конф. Моск. НИИ вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова (апр. 1959 г.) / отв. ред. А. П. Музыченко. – Москва, 1960. – С. 99–112. – (Тр. Моск. НИИ вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова ; т. 15).*
263. Глухов А. Г. «Вера во всемогущество знания» / А. Г. Глухов // Мир библиографии. – 2008. – № 6. – С. 66–70.
Про значення книг у житті юного І. Мечникова
264. Глянцев С. Хроническая рана: От Мечникова до наших дней / С. Глянцев // Врач. – 1997. – № 8. – С. 34–36.*
265. Голованов Я. Мечников / Я. Голованов, Г. Смирнов // Вам жить в XXI веке : сборник / сост. Г. А. Юркина. – Москва, 1986. – С. 159–163.
266. Головацкий І. Ілля Мечников: «Коли народ мій буде освічений...» / І. Головацкий // За вільну Україну. – Львів, 1995. – 16 трав.*
267. Гольд Э. Ю. И. И. Мечников и Петербургская академия наук / Э. Ю. Гольд, Т. А. Занчевская // История науки и науковедение : X Прибалт. конф. по истории науки : тез. докл. / отв. ред. П. И. Валескалн, Я. П. Страдынь, Т. О. Вилциньш. – Рига, 1975. – С. 65–66.
268. Гольд Э. Ю. Н. И. Пирогов и И. И. Мечников / Э. Ю. Гольд // Совет. здравоохранение. – 1971. – № 10. – С. 155–160.*
То же // *Там же*. – 1972. – № 10. – С. 74–76.*
269. Гомон М. Л. Лев Толстой и харьковчане / М. Л. Гомон. – Харьков : Мачулин, 2008. – 176 с.
С. 92–95: про вихованця Харківського університету, почесного члена Харківського медичного товариства І. І. Мечникова.
270. Гончарук Є. Чи виправданий ризик учених, що експериментують на собі? [Електронний ресурс] / Є. Гончарук, В. Ширококов // Вісн. НАН України. – 2001. – № 11. – С. 26–30. – URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/73070> (дата звернення: 13.11.2018).
Про дослід І. Мечнікова з культурою холерного вібріона.
271. Горелова Л. Е. История болезни и смерть И. И. Мечникова / Л. Е. Горелова // Медсестра. – 2012. – № 8. – С. 35.*
272. Горелова Л. Е. Нобелевская премия : Нобель, Мечников, Рентген / Л. Е. Горелова // Рус. мед. журн. : независимое изд. для практикующих врачей. – 2002. – Т. 10, № 22. – С. 1029–1030.*
273. Горький и наука : ст., речи, письма, воспоминания / [под ред. Б. А. Бялика, Ф. Н. Петрова (гл. ред.), В. Р. Щербины ; сост. и коммент. Г. А. Менделевича]. – Москва : Наука, 1964. – 282 с.
Про І. І. Мечникова див. іменний покажчик.
274. Гремяцкий М. А. И. И. Мечников как антрополог / М. А. Гремяцкий // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1964. – Т. 16. – С. 355–361.
275. Греб К. Шеренга великих биологов / К. Греб ; пер. с пол. Е. К. Шпак. – [Варшава] : Наша Ксенгарня, 1975. – 159 с.
С. 91–94: про І. І. Мечникова.

276. Гринбаум Ф. Т. [Рецензия] / Ф. Г. Гринбаум // ЖМЭИ. – 1956. – № 3. – С. 103–104. – Рец. на кн.: Акад. собр. соч. : в 16 т. Т. 9 / И. И. Мечников. – Москва : Медгиз, 1955. – 368 с.
277. Гринбаум Ф. Т. [Рецензия] / Ф. Г. Гринбаум // ЖМЭИ. – 1960. – № 5. – С. 128–130. – Рец. на кн.: Акад. собр. соч. : в 16 т. Т. 10 / И. И. Мечников. – Москва : Медгиз, 1959. – 473 с.
278. Губин Д. Мечниковы: от молдавского дипломата до нобелевского лауреата / подгот. Д. Губин // Время. – Харьков, 2019. – 15 янв. – С. 10.
279. Гулюкин М. И. К 160-летию со дня рождения И. И. Мечникова / М. И. Гулюкин // Рос. ветеринар. журн. Сельскохозяйств. животные. – 2005. – № 3. – С. 2.*
280. Гунько П. М. Ілля Ілліч Мечников : До 170-річчя з дня народж. / П. М. Гунько, В. О. Гайдуков, В. В. Горбатюк // Вісн. морфології. – 2015. – Т. 21, № 2. – С. 557–560.
281. Гурьянов В. П. Первая работа И. И. Мечникова / В. П. Гурьянов // Бюл. МОИП. Новая сер. Отд. биол. – 1957. – Т. 62, вып. 4. – С. 109–110.
Про рецензію на підручник «Курс геології» І. Ф. Леваковського (1828–1893), що була надрукована в газеті «Московские ведомости» від 8 листопада 1861 р. в № 245 під назвою «Библиографическая заметка. Курс геологии, составленный И. Леваковским. Выпуск 1. Харьков, 1861», яку І. Мечников написав у 16 років.
282. Давиташвили Л. Ш. Очерки по истории учения об эволюционном прогрессе / Л. Ш. Давиташвили. – Москва : Изд-во АН СССР, 1956. – 228 с.
С. 62–70: І. І. Мечников про органічний прогрес.
283. Далматов М. Воинствующий материалист и великий ученый : (К 105-й годовщине со дня рождения И. И. Мечникова) / М. Далматов // Омск. правда. – 1950. – 14 мая.*
284. Далматов М. К. Об идейной связи научного творчества И. П. Павлова и И. И. Мечникова / М. К. Далматов // ЖМЭИ. – 1954. – № 5. – С. 5–9.*
285. Данилова В. М. Внесок нобелівських лауреатів початку ХХ ст. в розвиток молекулярної імунології: Е. Берінг, І. І. Мечников, П. Ерліх, Ш. Ріше, Ж. Борде, К. Ландштейнер [Електронний ресурс] / В. М. Данилова, Р. П. Виноградова, С. В. Комісаренко // The Ukr. Biochem. J. – 2018. – Vol. 90, N 6. – С. 126–142. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/BioChem_2018_90_6_16 (дата звернення: 20.04.2020).
286. Деменев А. Г. Концепция человека в творчестве И. И. Мечникова [Электронный ресурс] / А. Г. Деменев // Я и мы : История, психология, перспективы : материалы междунар. науч. конф., 30–31 мая 2002 г., Санкт-Петербург / [под ред. С. Н. Полторака]. – Санкт-Петербург, 2002. – URL: <https://narfu.ru/university/library/books/1170.pdf> (дата обращения: 18.04.2020).
287. Деменев А. Г. И. И. Мечников и Е. П. Аквилонев: проблема оптимизма (историко-философский анализ) : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. филос. наук : 09.00.03 : спец. «История философии» / А. Г. Деменев. – Москва, 2001. – 23 с.
288. Деменев А. Г. И. И. Мечников и Е. П. Аквилонев (проблема оптимизма; историко-философский анализ) : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.03 / А. Г. Деменев. – Москва, 2001. – 183 с.*
289. Деменев А. Г. Ценность жизни. Нравственные дискуссии в русской философии второй половины XIX – начала XX века [Электронный ресурс] : монография / А. Г. Деменев. – Архангельск : ИД САФУ, 2014. – 284 с. – URL: https://library.narfu.ru/components/com_irbis/pdf_view/?779938 (дата обращения: 04.08.2020).
Зі змісту: І. І. Мечников: біологічні корні песимізму. – С. 217–255.
290. День рождения И. И. Мечникова (1845 г.) // Рос. аптеки. – 2014. – № 7–8. – С. 7.*
291. Джавадов Р. Великий Мечников / Р. Джавадов // Бакин. рабочий. – 1970. – 15 мая : портр.*
292. Дирбе А. В. История научной коллекции И. И. Мечникова / А. В. Дирбе // Из истории естествознания и техники Прибалтики. – Рига, 1980. – Т. 6. – С. 214–217.
То же // Вопросы медицины и биологии Прибалтики : тез. докл. XI Прибалт. конф. по истории науки и техники / [редкол. : В. Калнин (отв. ред) и др.]. – Тарту, 1977. – С. 188–190.

Про експонати колишнього меморіального музею І. І. Мечникова, що були передані у 1975 р. з Інституту епідеміології та мікробіології імені М. Ф. Гамалєї до Музею історії медицини імені П. Страдіня в Ризі.

293. Догель В. А. Основные черты творчества И. И. Мечникова как биолога / В. А. Догель, А. Е. Гайсинович // Избранные биологические произведения / И. И. Мечников ; ред., ст. и примеч. В. А. Догель, А. Е. Гайсинович. – [Москва], 1950. – С. 677–725.
294. Догель В. А. Работы И. И. Мечникова по зоологии / В. А. Догель // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1955. – Т. 1. – С. 340–348.
295. Долгова В. Н. Наука в межкультурном диалоге России и Великобритании на рубеже XIX–XX веков [Электронный ресурс] / В. Н. Долгова // Наука. Релігія. Суспільство. – 2008. – № 1. – С. 116–125. – URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/29252> (дата обращения: 07.05.2020).
- С. 123–124: присвоєння І. Мечникову медалі Коплі Королівським товариством і звання почесного доктора Кембриджським університетом.
296. Дриндак В. Б. Розвиток ідей І. І. Мечникова про значення нормофлори для практично здорової людини / В. Б. Дриндак // Аналіз Мечников. ін-ту. – 2012. – № 4. – С. 1.
297. Дупленко Ю. К. Вклад И. И. Мечникова в развитие геронтологии : (к 100-летию со дня смерти) / Ю. К. Дупленко, С. Г. Бурчинский // Проблемы старения и долголетия. – 2016. – Т. 25, № 3. – С. 493–503.
298. Дупленко Ю. К. Вклад И. И. Мечникова в развитие геронтологии и экологии : (к 100-летию со дня смерти) [Электронный ресурс] / Ю. К. Дупленко, С. Г. Бурчинский // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах : матеріали Всеукр. наук. конф. (присвяч. 25-річчю Незалежності України), 29–30 квіт. 2016 р., м. Дніпропетровськ / наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ, 2016. – Ч. 2. – С. 69–71. – URL: http://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fsnm/program_5723a62a57c20.pdf (дата звернення: 07.07.2020).
299. Дупленко Ю. К. Наш сучасник : до 150-х роковин І. І. Мечникова / Ю. К. Дупленко // Журн. АМН України. – 1995. – Т. 1, № 1. – С. 178–186.*
300. Дупленко Ю. К. Син України, громадянин світу / Ю. Дупленко // Хрещатик. – Київ, 1995. – 4 лип.*
- Стаття присвячена І. Мечникову.
301. Дупленко Ю. К. Старение: очерки развития проблемы / Ю. К. Дупленко ; под ред. Д. Ф. Чеботарева. – Ленинград : Наука, ЛО, 1985. – 192 с.
- Про експериментальні праці І. І. Мечникова в галузі геронтології див. іменний покажчик.
302. Душкин М. И. Макрофаг многоликий и вездесущий / М. И. Душкин // Наука из первых рук. – 2012. – № 5 (47). – С. 26–33.*
- Відкриття І. Мечникова.
303. Дьяченко Л. И. Принципы синергетики в рассмотрении человека в трудах отечественных исследователей / Л. И. Дьяченко // Новая наука: соврем. состояние и пути развития. – 2016. – № 10–12. – С. 224–227.
- С. 224–225: про теорію ортобіозу І. І. Мечникова, в основі якої є ведення правильного, оптимістичного способу життя та подолання «дисгармоній», тобто самоотруєння (інтоксикації організму).
304. Ездакова И. Ю. Современное развитие клеточной теории И. И. Мечникова / И. Ю. Ездакова // Тр. Всерос. НИИ эксперим. ветеринарии им. Я. Р. Коваленко. – 2015. – Т. 78. – С. 193–199.*
305. Елкин И. И. О трех ненапечатанных работах И. И. Мечникова / И. И. Елкин, В. В. Фролова // ЖМЭИ. – 1979. – № 3. – С. 118–120.
- Про звіти 1866 р. про наукові заняття кандидата І. Мечникова, відрядженого за кордон для приготування до професорського звання, що залишилися в архівах Міністерства народної освіти.
306. Елкин И. И. Роль Н. И. Пирогова в подготовке И. И. Мечникова к научной деятельности : (К 135-летию со дня рождения И. И. Мечникова) / И. И. Елкин, В. В. Фролова // ЖМЭИ. – 1980. – № 9. – С. 114–118.

307. Ершов Н. М. Тема смерти и спасения в русской философии / Н. М. Ершов, И. П. Никитина // Изв. МГТУ «МАМИ». – 2014. – Т. 5, № 2 (20). – С. 109–112.
Погляди на проблему смерті Л. М. Толстого, І. І. Мечникова, М. Федорова.
308. Ефременко А. А. О связях русских и немецких ученых в прошлом : (рус. врачи на бактериол. курсах при Ин-те Коха; Кох и рус. врачи) / А. А. Ефременко // ЖМЭИ. – 1969. – № 5. – С. 138–140.
Про зустрічі І. І. Мечникова та Р. Коха. Листи Р. Коха до І. Мечникова.
Кох Роберт (1843–1910) – німецький мікробіолог, один з засновників сучасної бактеріології та епідеміології. Відомий своєю роллю у визначенні збудників туберкульозу, холери та сибірки. У 1905 р. отримав Нобелівську премію з фізіології та медицини за новаторські дослідження туберкульозу.
309. Ефременко А. А. Опыты самозаражения: (из истории отеч. инфекц. патологии) / А. А. Ефременко // ЖМЭИ. – 1972. – № 5. – С. 144–146.
Про самозараження І. Мечниковим тифом та холерою.
310. Ефременко А. А. Теория иммунитета в русской науке : (ист. обзор) / А. А. Ефременко // Из истории медицины : сб. ст. / [редкол. : К. Г. Васильев (отв. ред.), П. Я. Герке, Г. А. Ханзен, Ф. Ф. Григораш, А. Ф. Грелев]. – Рига, 1967. – Т. 7. – С. 73–83.
Про теорію фагоцитозу І. І. Мечникова та її подальший розвиток.
311. Жалковский Б. В. Имена микробиологов, эпидемиологов и инфекционистов, увековеченные в Одессе / Б. В. Жалковский // ЖМЭИ. – 1986. – № 8. – С. 118–119.
312. Жуков-Вережников Н. Н. Деятельность И. И. Мечникова в области борьбы с чумой / Н. Н. Жуков-Вережников // Врачеб. дело. – 1956. – № 9. – Стб. 997–1000.*
313. Жуков-Вережников Н. Н. И. И. Мечников – выдающийся ученый, естествоиспытатель, основоположник иммунобиологии / Н. Н. Жуков-Вережников, И. Н. Майский // Соврем. медицина. – 1971. – № 3. – С. 3–8.*
314. Жуков-Вережников Н. Н. Илья Ильич Мечников – основатель научной иммунологии / Н. Н. Жуков-Вережников, О. Вязов // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1953. – Т. 8. – С. 487–498.
315. Заблудовский П. Е. История отечественной медицины : материалы к курсу истории медицины в мед. ин-тах и ин-тах усовершенствования врачей. Ч. 1. Период до 1917 года / П. Е. Заблудовский. – Москва, 1960. – 399 с.
С. 252–259: науково-дослідницька діяльність І. І. Мечникова.
316. Заболотный Д. К. Избранные труды : в 2 т. Т. 2 / Д. К. Заболотный ; отв. ред. В. Г. Дроботько. – Киев, 1957. – 321 с.*
Зі змісту: Илья Ильич Мечников – насадитель микробиологии в России. – С. 292–293; Почему И. И. Мечников остался за границей. – С. 294–298.
317. Завьялов А. И. Вклад И. И. Мечникова в развитие венерологии / А. И. Завьялов // Саратов. науч.-мед. журн. – 2006. – Т. 2, № 1. – С. 76–80.*
318. Зайцева В. Наследие великого Мечникова. Вернется ли оно в Россию? / В. Зайцева // Мед. газета : проф. врачеб. изд. – Москва, 1996. – 17 янв. – С. 9.*
319. Зайцева Н. В. И. И. Мечников о педагогической деятельности как главном пути преобразования культурной жизни человека / Н. В. Зайцева // Новое в психол.-пед. исслед. – 2015. – № 1 (37). – С. 195–205.
320. Зайцева Н. В. Педагогическая деятельность И. И. Мечникова в Новороссийском университете: своеобразие подхода к процессу обучения студентов // Новое в психол.-пед. исслед. – 2009. – № 1 (13). – С. 170–188.
То же // Образование и о-во. – 2009. – № 6 (59). – С. 102–105.*
321. Зайцева Н. В. Педагогические воззрения И. И. Мечникова [Электронный ресурс] : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. пед. наук : 13.00.01 : спец. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. В. Зайцева. – Москва, 2011. – 19 с. – URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01004854566#?page=1> (дата обращения: 27.07.2020).
322. Зайцева Н. В. Педагогические воззрения И. И. Мечникова : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. В. Зайцева. – Москва, 2011. – 181 с.*
323. Зайцева Н. В. Педагогические идеи И. И. Мечникова и его деятельность в высшей школе / Н. В. Зайцева // Новое в психол.-пед. исслед. – 2011. – № 1(21). – С. 173–183.

324. Зайцева Н. В. Педагогические идеи И. И. Мечникова и его деятельность в сфере отечественного высшего образования / Н. В. Зайцева. – Москва : МГМСУ, 2010. – 51 с.*
325. Залкинд С. Я. Илья Ильич Мечников. Жизнь и творческий путь / С. Я. Залкинд. – Москва : Совет. наука, 1957. – 159 с.
326. Залюбовський І. Лауреати Нобелівської премії в Харківському університеті / І. Залюбовський, Ю. В. Холін // Вища освіта України. – 2005. – № 1. – С. 12–14.
327. Заморина Т. М. Геній Іллі Мечникова : до 165-річчя від дня народж. видатного вченого / Т. М. Заморіна // Чорномор. новини. – 2010. – 15 трав. – С. 7.
328. Замятин Л. Опередивший время / Л. Замятин // Панорама. – Харьков, 1995. – № 48 (255), ноябрь. – С. 3.
Про І. І. Мечникова.
329. Засухин Д. Н. Выдающиеся исследования отечественных ученых о возбудителях малярии : ист. очерк / Д. Н. Засухин // Выдающиеся исследования отечественных ученых о возбудителях малярии / сост. Д. Н. Засухин. – Москва, 1951. – С. 3–140.*
330. Засухин Д. Н. И. И. Мечников и некоторые современные проблемы протозоологии / Д. Н. Засухин // Материалы 1 съезда Всесоюз. о-ва протозоологов, окт., 1971 г., г. Баку / [редкол. : М. А. Мусаев (отв. ред.) и др.]. – Баку, 1971. – С. 35–37.
То же // Мед. паразитология и паразитар. болезни. – 1971. – Т. 40, № 5. – С. 607–608.
331. Засухин Д. Н. Страничка из истории борьбы нового и старого в учении о возбудителях малярии : (О приоритете И. И. Мечникова в открытии возбудителя малярии) / Д. Н. Засухин // Мед. паразитология и паразитар. болезни. – 1953. – № 3. – С. 282–284.*
332. Засухина В. Н. Аксиология жизни в трудах представителей русской естественнонаучной школы / В. Н. Засухина // Проблема соотношения естественного и социального в о-ве и человеке. – 2011. – № 2. – С. 29–53.
Біоетичні ідеї в концепції ортобіоза І. І. Мечникова.
333. Засухина В. Н. Научные и философские предпосылки российского биоэтического дискурса: концепция ортобиоза И. И. Мечникова [Электронный ресурс] / В. Н. Засухина // Мед. антропология и биоэтика. – 2015. – № 1 (9). – URL: http://www.medanthro.ru/?page_id=2206 (дата обращения: 05.08.2020).
334. Заянчковский И. Ф. Животные – помощники ученых / И. Ф. Заянчковский. – Уфа : Башк. кн. изд-во, 1985. – 255 с.*
Зі змісту: Илья Ильич Мечников и открытие фагоцитоза. – С. 140–153.
335. Зверев И. Д. Книга для чтения по анатомии, физиологии и гигиене человека : пособие для учащихся / И. Д. Зверев. – 2-е изд., перераб. – Москва : Просвещение, 1978. – 239 с.
Зі змісту: Мечников – рыцарь борьбы с болезнями. – С. 38–40.
Те саме: 4-е изд., перераб. – Москва : Просвещение, 1989. – 240 с.
Зі змісту: Мечников – рыцарь борьбы с болезнями. – С. 41–43.
336. Зверозомб-Зубовский Е. В. И. И. Мечников и А. О. Ковалевский в защите растений / Е. В. Зверозомб-Зубовский // Защита растений от вредителей и болезней. – 1961. – № 11. – С. 59–61.*
337. Земсков В. М. 100-летие фагоцитарной теории И. И. Мечникова и ее влияние на развитие современной иммунологии / В. М. Земсков // Иммунология. – 1983. – № 1. – С. 5–11.*
338. Зильбер Л. Гипотеза – теория – доктрина : (Хроника одного науч. открытия) / Л. Зильбер // Наука и жизнь. – 1967. – № 12. – С. 88–89.
До історії відкриття І. І. Мечниковим теорії фагоцитоза.
339. Зильбер Л. А. Иммунологические исследования И. И. Мечникова / Л. А. Зильбер // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1952. – Т. 7. – С. 511–544.
340. Зильбер Л. А. И. И. Мечников / Л. А. Зильбер // Здоровье. – 1957. – № 1. – С. 13–16.
341. Зильбер Л. А. Мечников об этиологии рака / Л. А. Зильбер // ЖМЭИ. – 1953. – № 1. – С. 74–76.*

342. Зильбер Л. А. Примечания редактора // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1950. – Т. 6. – С. 357–366.
343. Зильбер Л. А. Фагоцитарная теория И. И. Мечникова / Л. А. Зильбер // Вопросы иммунитета : избр. тр. / И. И. Мечников ; ред., ст. и примеч. Л. А. Зильбера. – [Москва], 1951. – С. 647–708.
344. Зиновьев И. А. Исследования И. И. Мечникова в области экспериментального брюшного тифа / И. А. Зиновьев // Тезисы докл. конф. молодых науч. работников, 15–17 мая 1958 г. / Моск. НИИ вакцин и сывороток. – Москва, 1958. – С. 5–6.*
345. Золоті імена Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (1865–2015) [Електронний ресурс] : наук. довід. / ОНУ ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка ; наук. ред., авт. вступ. ст. І. М. Коваль ; упоряд. М. О. Подрезова, В. В. Самодурова ; бібліогр. ред. А. П. Бахчиванжи. – 2-ге вид., перероб. и допов. – Одеса : ОНУ, 2016. – 206 с. – URL: <http://liber.onu.edu.ua/pdf/Golden%20names.pdf> (дата звернення: 1.10.2020).
Зі змісту: І. І. Мечников. – С. 9–13.
346. Зуев В. А. Учение И. И. Мечникова об иммунитете / В. А. Зуев // Тезисы докл. конф. молодых науч. работников, посвящ. 110-летию со дня рождения И. И. Мечникова, 27–28 мая 1955 г. / Моск. НИИ вакцин и сывороток. – Москва, 1955. – С. 3.*
347. Иваненко М. О. История становления теории фагоцитоза / М. О. Иваненко, Е. М. Климова // Эксперим. і клін. медицина. – 2010. – № 3. – С. 164–169.
348. Иваненко М. О. И. И. Мечников. Формирование научного мировоззрения в детские и юношеские годы / М. О. Иваненко, Е. М. Климова, Е. В. Кузьменко // Учен. зап. Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Сер. Биология. Химия. – 2011. – Т. 24 (63), № 1. – С. 40–51.
349. Иваненко М. О. Разработка концепции клеточного иммунитета И. И. Мечникова в исследовании резистентности и развития воспалительного процесса на экспериментальных моделях : дис. ... канд. биол. наук : 03.00.13 / М. О. Иваненко. – Харьков, 2013. – 127 с.*
350. Иванов А. В. И. И. Мечников и современная эволюционная морфология / А. В. Иванов // Журн. общей биологии. – 1971. – Т. 32, № 1. – С. 109–118.
351. Иванов А. В. Новое подтверждение теории И. И. Мечникова о происхождении многоклеточных животных / А. В. Иванов // Архив анатомии, гистологии и эмбриологии. – 1976. – Т. 70, № 3. – С. 53–57.*
352. Игнатьев В. А. Парадигма бессмертия и концепция ортобиоза И. И. Мечникова / В. А. Игнатьев // Новые идеи в философии. – 2008. – Т. 2, вып. 17. – С. 173–179.
353. Игнатьев В. А. Л. Н. Толстой и И. И. Мечников: альтернативные взгляды на путь к долгой жизни и легкой смерти / В. А. Игнатьев // Рос. науч. журн. – 2010. – № 4 (17). – С. 60–72.*
354. Игнатьев В. А. Л. Н. Толстой и И. И. Мечников: взгляды на долгую, счастливую жизнь и легкую смерть / В. А. Игнатьев // Вестн. Рязан. гос. ун-та им. С. А. Есенина. – 2012. – № 1 (34). – С. 38–53.
355. Идеи И. И. Мечникова и развитие современного естествознания : тез. докл. Междунар. науч. конф., посвящ. 150-летию со дня рождения И. И. Мечникова, 28–30 нояб. 1995 г. / Науч. мед. о-во микробиологов, эпидемиологов и паразитологов ; Харьков. науч.-мед. о-во [и др.]. – Харьков : [б. и.], 1995. – 370 с.*
356. Из школы во вселенную / сост. Г. Юркина. – [Москва] : Молодая гвардия. – 1970. – 176 с.
С. 110–113: про И. И. Мечникова.
Те саме: 2-е изд., доп. / сост. Г. А. Юркина. – Москва : Молодая гвардия. – 1976. – 208 с.
С. 134–137: про И. И. Мечникова.
357. Икэм А. И. И. Мечников и иммунология аутоиммунизации / А. Икэм // Иммунология. – 1983. – № 3. – С. 16–19.*
358. Ильин Г. Л. Утверждение истины в борьбе научных направлений / Г. Л. Ильин // История науки и техники. – 2002. – № 4. – С. 16–20.*
Про діяльність І. І. Мечникова.

359. Ильич Л. Когда в Украине будут Нобелевские лауреаты? / Л. Ильич // Веч. Харьков. – 2008. – 9 дек. – С. 6.
До 100-річчя від дня присудження Іллі Мечникову та Паулю Ерліху Нобелівської премії з фізіології та медицини.
360. Ильичева В. Ю. Илья Ильич Мечников – выдающийся русский микробиолог / В. Ю. Ильичева, А. Ю. Третьякова, И. В. Васильцова // Химия и жизнь : сб. ст. XIX Междунар. науч.-практ. студ. конф., 2020. – Новосибирск, 2020. – С. 26–36.
361. Иммунологическая реактивность организма при введении бактериальных препаратов : материалы Всесоюз. межинститут. конф., посвящ. 125-летию со дня рождения И. И. Мечникова, 13–15 мая 1970 г. – Москва, 1970. – 169 с.*
Зі змісту: 125 лет со дня рождения И. И. Мечникова (15/V 1845–15/V 1970 гг.). – С. 3–4; Роль и значение И. И. Мечникова в развитии отечественной микробиологии / Г. В. Выгодчиков. – С. 7–8; Роль И. И. Мечникова в изучении особо опасных инфекций / Н. Н. Жуков-Вережников. – С. 8; Клеточные факторы и механизм противомикробного иммунитета в свете идей И. И. Мечникова / П. Н. Косяков. – С. 8–10; И. И. Мечников и современная медико-биологическая наука / С. Я. Залкинд. – С. 14–15.
362. Исаченко Б. Л. Илья Ильич Мечников : (К 100-летию со дня рождения) / Б. Л. Исаченко // Избранные труды / Б. Л. Исаченко ; отв. ред. В. П. Савич. – Москва ; Ленинград, 1957. – Т. 3. – С. 275–279.
363. История государства российского : жизнеописания : XIX в. : вторая половина / авт.-сост. М. А. Опалинская, С. Н. Синегубов, А. В. Шевцов. – Москва : Кн. палата, 1998. – 720 с.
Зі змісту: Илья Ильич Мечников, 1845–1916. – С. 339–353.
364. История естествознания в России : в 3 т. Т. 3. Геолого-географические и биологические науки / [под ред. Л. Я. Бляхера, Д. И. Гордеева, В. П. Зубова, С. Р. Микулинского, И. А. Федосеева]. – Москва : Изд-во АН СССР, 1962. – 603 с.
Про І. І. Мечникова див. іменний покажчик.
365. Иваненко М. О. Розробка концепції клітинного імунітету І. І. Мечникова в дослідженні механізмів резистентності і розвитку запального процесу на експериментальних моделях : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. біол. наук : 03.00.13 : спец. «Фізіологія людини і тварин» / М. О. Иваненко. – Харків, 2013. – 19 с.
366. Иваненко О. А. Зв'язки вчених Новоросійського університету із зарубіжними науковими центрами (друга половина XIX – початок XX ст.) / О. А. Иваненко // Укр. іст. журн. – 2013. – № 4. – С. 112–135.
С. 122–123: огляд наукових досліджень І. Мечникова.
367. Иваненко О. А. Українсько-французькі взаємини у сфері науки та освіти другої половини XIX – початку XX ст. / О. А. Иваненко // Укр. іст. журн. – 2008. – № 4. – С. 148–161.
368. Иванченко П. Л. Курс дарвінізму / П. Л. Иванченко. – Київ : Радян. шк., 1962. – 351 с.
С. 223–225: про критично-творче сприйняття І. І. Мечниковим вчення Ч. Дарвіна.
369. Історія Одеського університету (1865–2000) / Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова ; голов. ред. В. А. Сминтина. – Одеса : АстроПринт, 2000. – 226 с.
С. 44–45: про наукову та педагогічну діяльність І. І. Мечникова у Новоросійському університеті.
370. Історія Харківського університету за двісті років : у 3 ч. : сист. бібліогр. покажч. / [уклад. М. Г. Швалб, В. Д. Прокопова, С. Б. Глибицька, М. М. Красиков, Р. А. Ставинська, О. О. Авксентьева, М. П. Валюконіс, Р. Г. Найко]. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 752 с.
Про І. І. Мечникова див. іменний покажчик.
371. Його знають у всьому світі : до 160-річчя з дня народж. нашого земляка, відомого вченого-біолога, лауреата Нобел. премії І. І. Мечникова. – Дворічна, 2005. – 34 с. : фот.
372. Йорнвал Х. Нобелевская премия в области физиологии и медицины / Х. Йорнвал // Вестн. Санкт-Петербург. гос. мед. акад. им. И. И. Мечникова. – 2008. – № 3 (28). – С. 19–21.
373. К 110-летию со дня рождения И. И. Мечникова // Веч. Ленинград. – 1955. – 16 мая.*
374. К 150-летию со дня рождения И. И. Мечникова : [ред. ст.] // ЖМЭИ. – 1995. – № 1. – С. 113.

375. К 105-летию присуждения Нобелевской премии по физиологии и медицине «За работу по теории иммунитета» / Н. В. Поляков, М. Л. Воробьева, Н. Р. Полякова, В. В. Ромих, В. Е. Поляков // Педиатрия : журн. им. Г. Н. Сперанского. – 2013. – Т. 92, № 6. – С. 154–157.
376. Кадеев В. И. Мечников Ілля Ілліч // Вихованці Харківського університету : біобібліогр. довід. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; [авт.-уклад. Б. П. Зайцев, В. І. Кадеев, С. М. Куделко, Б. К. Мигаль, Ю. Ю. Полякова, С. І. Посохов]. – Харків, 2004. – С. 131–133.
377. Калина Г. Великий російський учений : (До 105-річчя з дня народж. І. І. Мечнікова) / Г. Калина // Радян. Буковина. – 1950. – 16 трав.*
378. Калита В. Ілля Мечников в Одессе / В. Калита // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 2007. – 24 авг. (№ 63). – С. 15.*
379. Калнин В. В. Мечников и Тартуский университет / В. В. Калнин // Совет. Эстония. – Таллин, 1970. – 26 сент.*
380. Калугин В. И. Ілля Ільич Мечников : (К 120-летию со дня рождения) / В. И. Калугин // Ветеринария. – 1965. – № 7. – С. 110–111 : портр.*
381. Кандыба П. Е. Исследование и консервация графического и рукописного документа из фонда И. И. Мечникова «Седение волос и перьев (поглощение красящего вещества пигментами)» [Электронный ресурс] / П. Е. Кандыба // Архивный поиск : электрон. сб. науч. ст. и публ. / сост. Д. В. Аносов, Т. Н. Лаптева, С. А. Лиманова, И. А. Урмина, А. Г. Цыпкина. – Москва, 2019. – С. 307–327. – URL: <http://www.arran.ru/bookreader/publication.php?guid=1D8B67A6-6929-4751-B7DA-BC4C99A95244&ida=1&kod=9#page/1/mode/1up> (дата обращения: 28.07.2020).
382. Карапац М. М. Ученики Пастера из России / М. М. Карапац, Л. А. Краева // Инфекция и иммунитет. – 2018. – Т. 8, № 4. – С. 418–424.
Про внесок І. І. Мечникова в розвиток Пастерівського Інституту та заснування вітчизняної школи мікробіологів.
383. Карнацевич В. 100 знаменитых харьковчан / В. Карнацевич. – Харьков : Фолио, 2005. – 510 с.
Зі змісту: Мечников Ілля Ільич. – С. 296–299.
384. Катков С. Букет от Саратова / С. Катков // Годы и люди. – Саратов, 1986. – Вып. 2. – С. 125–131.*
Про І. І. Мечникова.
385. Кауфман И. М. Русские биографические и биобиблиографические словари / И. М. Кауфман. – Москва : Гос. изд-во культ.-просвет. лит., 1955. – 752 с.
Про І. І. Мечникова див. іменний покажчик.
386. Кашкин К. П. Фагоцитарная теория Мечникова в современном понимании иммунитета при микозах : (К 100-летию присуждения И. И. Мечникову Нобел. премии) / К. П. Кашкин // Проблемы мед. микологии. – 2008. – Т. 10, № 2. – С. 50.*
387. Кельштейн Л. В. [Рецензия] // Вестн. АМН СССР. – 1961. – № 7. – С. 92–94. – Рец. на кн.: Акад. собр. соч. : в 16 т. Т. 4 / И. И. Мечников. – Москва : Изд-во АМН СССР, 1960. – 564 с.
388. Кесаманлы Ф. П. Ілля Ільич Мечников – основатель российской научной школы микробиологов / Ф. П. Кесаманлы // Науч.-техн. ведомости СПбГТУ. Естеств. и инженер. науки. – 2003. – № 1 (31). – С. 198–203.
389. Кесаманлы Ф. П. Петербуржцы – лауреаты Нобелевской премии в области науки : ист.-биогр. очерки / Ф. П. Кесаманлы. – Санкт-Петербург : Изд-во СПбГПУ, 2003. – 153 с.*
390. Кесаманлы Ф. П. Российские академики – лауреаты Нобелевских премий [Электронный ресурс] / Ф. П. Кесаманлы // Наука, технологии, общество и нобелевское движение : материалы Нобел. конгресса – 8 Междунар. встречи-конф. лауреатов Нобел. премий и нобелистов, 24–29 сент. 2007 г., г. Тамбов (Россия) / под ред. В. М. Тютюнника. – Тамбов ; Москва ; Санкт-Петербург ; Баку ; Вена, 2009. – Вып. 3. – С. 378–381. – (Тр.

МИНЦ). – URL: http://nobel-centre.com/wp-content/uploads/2015/01/sbornik_08.pdf (дата обращения: 17.01.2019).

391. Киричок І. В. Наукова спадщина І. І. Мечникова у фонді рідкісних та цінних видань університетської бібліотеки [Електронний ресурс] / І. В. Киричок, Т. В. Костюкевич // Історичні, економічні, соціально-філософські та освітні аспекти розвитку охорони здоров'я : матеріали IV міжнар. наук. інтернет-конф. на пошану ректора ХНМУ, чл.-кор. НАМН України, проф. В. М. Лісового (до 60-річчя від дня народж.), м. Харків, 1–8 листоп. 2016 р. / [редкол. : І. Ю. Робак, Г. Л. Демочко] ; Харків. нац. мед. ун-т. – Харків, 2016. – С. 28–33. – URL: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/14715> (дата звернення: 17.08.2020).

392. Киселев Л. Л. И. И. Мечников / Л. Л. Киселев, Е. С. Левина // Природа. – 2004. – № 4. – С. 65–69.

393. Киш С. К 170-летию Мечникова под Харьковом появится новая церковь / С. Киш // Веч. Харьков. – 2013. – 1 авг. – С. 6–7.

Про церкву в с. Мечникове Дворічанського району.

394. Кишш Ф. Взаимосвязь между учением Мечникова и биогранулами / Ф. Кишш, Л. Желенка, М. Загони // Труды VI Всесоюз. съезда анатомов, гистологов и эмбриологов, Киев, 8–14 июля 1958 г. / [редкол. : Д. А. Жданов, Н. И. Зазыбин, В. Г. Касьяненко и др.]. – Харьков, 1961. – Т. 1. – С. 90–91.

395. Клейн Б. И. Воспоминания об И. И. Мечникове : (К 40-летию со дня смерти) / Б. И. Клейн // Врачеб. дело. – 1956. – № 12. – Стб. 1327–1328.

396. Клейн Б. І. І. І. Мечніков / Б. І. Клейн // Наука і життя. – 1951. – № 4. – С. 24–25.

397. Клейн Б. І. Основоположники одеської школи мікробіологів / Б. І. Клейн // Мікробіол. журн. – 1958. – Т. 20, вип. 2. – С. 71–78.

С. 71–72: про І. І. Мечникова.

398. Климентьева М. Н. Илья Ильич Мечников / М. Н. Климентьева, М. Н. Чернышова // Наука и молодежь: новые идеи и решения : материалы XII Междунар. науч.-практ. конф. молодых исследователей, 14–16 марта, 2018, г. Волгоград. – Волгоград, 2018. – С. 28–30.*

399. Климова Е. М. Интегральная методология И. И. Мечникова и современная адресная иммунокоррекция при миастении [Электронный ресурс] / Е. М. Климова, Л. А. Дроздова, Е. В. Лавинская, Е. А. Быченко // Анали Мечников. ін-ту. – 2015. – № 2. – С. 30–37. – URL: http://www.imiamn.org.ua/journal/2_2015/PDF/4.pdf (дата звернення: 22.01.2019).

400. Климова Е. М. Научное наследие Мечникова И. И. и современная возрастная иммунология [Электронный ресурс] / Е. М. Климова, А. И. Божков, М. О. Иваненко, С. Н. Кулиш // Биологические механизмы старения : тез. X Междунар. симпоз., 16–19 мая 2012 г., Харьков. – Харьков, 2012. – URL: <http://antiaging.org.ua/biological-mechanisms-of-aging/x-symposium/klimova-bozhkov-et-al> (дата обращения: 23.04.2019).

401. Ключко А. Илья Мечников / А. Ключко // Слобода. – Харьков, 2005. – 13 мая. – С. 12.

402. Ковалева А. А. И. И. Мечников – основатель теории старения и учения о пробиотиках / А. А. Ковалева, М. М. Великая // Проблемы старения и долголетия. – 2016. – Т. 25, № 1. – С. 11–22.

403. Ковальчук Л. В. Учение о воспалении в свете новых данных: развитие идей И. И. Мечникова / Л. В. Ковальчук // ЖМЭИ. – 2008. – № 5. – С. 10–15.*

404. Кокряков В. Н. Концепция И. И. Мечникова о «цитазах» в свете современных медико-биологических исследований / В. Н. Кокряков, М. Н. Берлов // Клин. патофизиология. – 2016. – Т. 3, № 22. – С. 97–103.

405. Колешко О. И. Микробиология / О. И. Колешко. – Минск : Вышэйш. шк., 1977. – 271 с.*

С. 12–13: про розвиток Мечниковим нового напрямку в мікробіології – імунології.

406. Коллекция И. И. Мечникова // Актуальные вопросы музееведения : Из опыта работы Музея медицины им. П. Страдыня : тез. докл. / [редкол. : В. В. Канеп (отв. ред.) и др.]. – Рига, 1982. – С. 118–122.*
407. Колмаков В. Б. Ценность жизни в русском позитивизме. П. В. Мокиевский, И. И. Мечников / В. Б. Колмаков // Вестн. Воронеж. гос. ун-та. Сер. : Философия. – 2016. – № 1 (19). – С. 22–40.
408. Колосс Е. И. Мечников и дарвинизм / Е. И. Колосс, Е. Д. Логачев // Рефераты докл. IV науч. конф., посвящ. теоретическим и практическим вопросам цитологии, генетики и паразитологии (июнь 1971 г.) / Кемеров. мед. ин-т. – Кемерово, 1971. – С. 72–78.*
409. Колотилова Н. Н. Илья Ильич Мечников и музей его памяти : (К 100-летию со дня смерти) / Н. Н. Колотилова // Жизнь Земли. – 2016. – Т. 38, № 1. – С. 130–133.
410. Кольцова В. А. Психологические воззрения И. И. Мечникова / В. А. Кольцова, Ю. Н. Олейник // История и современное состояние экспериментальных исследований в отечественной психологии / [редкол. : Е. А. Будилова, В. А. Кольцова]. – Москва, 1990. – С. 158–172.*
411. Кольцова В. А. Психологические воззрения И. И. Мечникова : (К 160-летию со дня рождения ученого) / В. А. Кольцова, Ю. Н. Олейник // Психол. журн. – 2005. – Т. 26, № 6. – С. 102–107.*
412. Коляскина Г. И. Иммунология: вехи, факты, идеи / Г. И. Коляскина // Биология в shk. – 1997. – № 2. – С. 20–25.
С. 24: про фагоцитарну теорію І. Мечникова.
413. Контарь В. Ученый-гуманист : [к 130-летию со дня рождения И. И. Мечникова] / В. Контарь // Моск. правда. – 1975. – 11 мая.*
То же // За науку в Сибири. – 1975. – 15 мая.*
То же // Коммунист Таджикистана. – 1975. – 15 мая.*
414. Корж В. Илья Мечников – создатель теории фагоцитоза и пионер экспериментов IN VIVO [Электронный ресурс] / В. Корж, В. Брежестовский // Цитология и генетика. – 2016. – Т. 50, № 2. – С. 75–82. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/CLG_2016_50_2_12 (дата обращения: 7.05.2020).
415. Корнилов С. В. Русские философы : справочник / С. В. Корнилов. – Санкт-Петербург : Лань, 2001. – 448 с. – (Мир культуры, истории и философии).
Зі змісту: Мечников Ілья Ільич. – С. 214–217.
416. Коробкова С. Н. Рационально-реалистическая этика И. И. Мечникова [Электронный ресурс] / С. Н. Коробкова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 10–2 (48). – С. 113–116. – URL: <http://www.gramota.net/materials/3/2014/10-2/26.html> (дата обращения: 05.08.2020).
417. Коровкин В. С. Роль И. И. Мечникова в развитии учения о туберкулезе / В. С. Коровкин // Проблемы туберкулеза и болезней легких. – 2004. – № 6. – С. 60–64.*
418. Коровяковская О. Кто изобрел кефир, или Что мы знаем об Илье Мечникове / О. Коровяковская // Проспект Правды. – Харьков, 2007. – № 31–32. – С. 8.*
Про пам'ятники І. Мечникову, що встановлені в Парижі, Одесі, Уфі, Санкт-Петербурзі, Харкові.
419. Корой П. В. Илья Ильич Мечников / П. В. Корой // Вестн. молодого ученого. – 2012. – № 2. – С. 3.
420. Королюк А. М. От «простокваши Мечникова» к современным пробиотическим продуктам функционального питания / А. М. Королюк // Вестн. Санкт-Петербург. гос. мед. акад. им. И. И. Мечникова. – 2008. – № 3 (28). – С. 146–151.
421. Коромыслов Г. Ф. И. И. Мечников : (К 150-летию со дня рождения) / Г. Ф. Коромыслов, Ю. Н. Федоров // Ветеринария. – 1995. – № 8. – С. 54–56.*
422. Короткий Р. М. Пастер и Мечников / Р. М. Короткий // Химия и жизнь. – 1977. – № 12. – С. 34–36.
423. Коротяев А. И. Роль И. И. Мечникова в развитии учения о биологических механизмах самозащиты организма / А. И. Коротяев, Т. В. Малышева // Функция

иммунной системы в инфекционном и неинфекционном процессе. Молекулярная биология бактерий : науч тр. / Кубан. мед. ин-т им. Красной Армии ; под ред. А. И. Коротяева, Р. Б. Цынкаловского. – Краснодар, 1984. – С. 3–8.*

424. Коршунов В. М. Проблема регуляции микрофлоры кишечника / В. М. Коршунов // ЖМЭИ. – 1995. – № 3. – С. 48–55.

І. Мечников про кишкову мікрофлору та її вплив на здоров'я людини.

425. Космачевская Э. А. Параллельные, которые пересекались: жизненные пути И. П. Павлова и И. И. Мечникова в контексте эпохи / Э. А. Космачевская, Л. И. Громова // ВИЕТ. – 2008. – № 4. – С. 78–85.*

426. Косяков П. Н. К 100-летию фагоцитарной теории иммунитета И. И. Мечникова / П. Н. Косяков // Вопросы вирусологии. – 1982. – № 5. – С. 4 (516) – 9 (521).

427. Косяков П. Н. Фагоцитоз в иммунитете к вирусам : (К 100-летию фагоцитар. теории иммунитета И. И. Мечникова) / П. Н. Косяков, М. С. Бердинских, А. С. Киселева // Иммунология. – 1983. – № 1. – С. 34–38.*

428. Котельников Г. П. Геронтология и гериатрия : учебник для студентов мед. вузов, слушателей учреждений доп. проф. образования и повышения квалификации специалистов / Г. П. Котельников, О. Г. Яковлев, Н. О. Захарова. – Москва ; Самара : СамГМУ, 1997. – 797 с.*

Зі змісту: І. І. Мечников (1845–1916). – С. 10–11.

429. Коштойац Х. С. Об экспериментальных работах И. И. Мечникова в области физиологии нервной системы / Х. С. Коштойац // Успехи соврем. биологии. – 1954. – Т. 38, вып. 1. – С. 122–129.

430. Красник Ю. Гений по простокваше / Ю. Красник // Харьков. известия. – 2008. – 23 авг. – С. 21.

Коротка біографічна довідка про І. І. Мечникова.

431. [Краткий очерк научной деятельности И. И. Мечникова] // Природа. – 1978. – № 2. – С. 47.

432. Крестовникова В. А. Учение Мечникова о значении кишечной флоры в патологии человека / В. А. Крестовникова // Тр. Моск. обл. ин-та эпидемиологии, микробиологии и инфекц. болезней. – 1950. – Т. 4. – С. 16–22.*

До 100-річчя відкриття І. І. Мечниковим явища антибіоза.

433. Крюи П. де. Охотники за микробами / П. де Крюи ; пер. с англ. О. Червонского. – Москва : ТЕРРА – Книжный клуб, 2001. – 336 с. – (Мир вокруг нас).

С. 174–197: про наукові відкриття І. І. Мечникова.

434. Куванова Л. К. Мечников Илья Ильич / Л. К. Куванова // Архив Академии наук СССР. Обзор архивных материалов. Т. 4 / под ред. Г. А. Князева, Г. П. Блока, Т. И. Лысенко. – Москва ; Ленинград, 1959. – С. 76–82. – (Тр. Архива АН СССР ; вып. 16).

435. Куделко С. Гордость земли Слобожанской / С. Куделко // Главное. – 2009. – 20 июня.

Про І. І. Мечникова, лауреата Нобелівської премії, випускника Харківського університету.

436. Куделко С. Нобелевский лауреат из Ивановки / С. Куделко, С. Посохов // Веч. Харьков. – 1995. – 4 мая. – (Харьковский численник).

Про І. І. Мечникова, лауреата Нобелівської премії, випускника Харківського університету.

437. Куприй В. Т. Философия и медицина / В. Куприй. – Санкт-Петербург, 2003. – Ч. 1. – С. 113–115.

438. Кучма И. Ю. Идеи И. И. Мечникова и развитие современного естествознания / И. Ю. Кучма // Biomedical and biosocial anthropology. – 2010. – № 15. – С. 292–301.

439. Лаврова Л. Н. И. И. Мечников и значение его наследия в развитии отечественной науки : (к 125-летию со дня рождения) / Л. Н. Лаврова // ЖМЭИ. – 1970. – № 9. – С. 3–5.

440. Лалаянц И. Э. Нобелевские премии по медицине и физиологии / И. Э. Лалаянц, Л. С. Милованова. – Москва : Знание, 1991. – 63 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Биология ; 4/1991).

С. 18–28: про І. І. Мечникова.

441. Лауреату Нобелівської премії // Харків. ун-т. – 2007. – 17 листоп.

Про встановлення меморіальної дошки І. І. Мечникову в 1926 р.

442. Лауреаты Нобелевской премии / О. В. Ларина, Т. В. Гитун, И. А. Пивоварова, А. В. Щеглов. – Москва : Дом славян. кн., 2006. – 863 с.*
443. Лауреаты Нобелевской премии, 1901–2001 : энцикл. справ. : изд. юбил. / [сост. С. А. Долгий, В. М. Литвин, В. Б. Солоденко]. – Киев : Укр. изд. центр, 2001. – 758 с.
С. 55: про І. І. Мечникова.
444. Лауреаты Нобелевской премии : энциклопедия / пер с англ.; редкол.: Е. Ф. Губский (отв. ред.) [и др.] ; вступ. ст. О. Уитмена, К. Г. Бернхарда. – Москва, 1992. – [Кн. 2]. – 861 с.
Зі змісту: Ілья Мечников. – С. 73–76.
445. Лебедев Д. В. [Рецензия] // Природа. – 1951. – № 2. – С. 97–98. – Рец. на кн.: Избранные биологические произведения / И. И. Мечников. – Москва : Изд-во АН СССР, 1950. – 797 с.
446. Лебедев Н. В. Значение работ А. О. Ковалевского и И. И. Мечникова для развития дарвинизма. Эмбриологические доказательства эволюции / Н. В. Лебедев // Курс лекций по дарвинизму / Н. В. Лебедев. – Москва, 1962. – С. 152–154.
447. Лебедева М. Н. И. И. Мечников (к 120-летию со дня рождения) / М. Н. Лебедева // ЖМЭИ. – 1966. – № 1. – С. 6–11.
448. Лебедева М. Н. И. И. Мечников : к 125-летию со дня рождения / М. Н. Лебедева // Фельдшер и акушерка. – 1970. – № 5. – С. 41–43.*
449. Лебедева М. Н. И. И. Мечников / М. Н. Лебедева // ЖМЭИ. – 1970. – № 5. – С. 6–9.
450. Лебедева М. Н. Научная деятельность И. И. Мечникова в Институте Пастера в Париже / М. Н. Лебедева // ЖМЭИ. – 1966. – № 7. – С. 148–150.
451. Левит А. Илья Мечников: «Старость наша является болезнью, которую нужно лечить, как любую другую»: 15 мая исполнилось 170 лет со дня рождения выдающегося ученого / А. Левит // Факты и комментарии. – Киев, 2015. – 19 мая.*
452. Левит А. Илья Мечников: «Я выбираю бактериологическое оружие» / А. Левит // Веч. Одесса. – 2020. – 14 трав. – С. 7.
453. Левит М. [Рецензия] // Мед. работник. – 1962. – 5 июня. – Рец. на кн.: Акад. собр. соч. : в 16 т. Т. 4 / И. И. Мечников. – Москва : Медгиз, 1961. – 534 с.
454. Лейтис С. М. [Рецензия] // Вестн. АМН СССР. – 1957. – Т. 12, № 6. – С. 99–101. – Рец. на кн.: Акад. собр. соч. : в 16 т. Т. 12 / И. И. Мечников. – Москва : Медгиз, 1956. – 322 с.
455. Лекции и речи лауреатов Нобелевских премий в русских переводах, 1901–2002 : биобиблиогр. указ. / Б-ка Рос. акад. наук ; [сост. Н. В. Бекжанова, С. Б. Середя, Н. А. Сидоренко (отв. сост.)]. – Санкт-Петербург : БАН, 2003. – 167 с.*
456. Лепешинская О. Б. Общие теории старости И. И. Мечникова и И. П. Павлова / О. Б. Лепешинская // О жизни, старости и долголетию : расшир. стеногр. публ. лекции, прочит. в Центр. лектории О-ва в Москве / О. Б. Лепешинская. – Минск, 1953. – С. 30–39. – (О-во по распространению полит. и науч. знаний Белорус. ССР).
Те саме: Москва, 1953. – С. 25–32. – (Всесоюзн. о-во по распространению полит. и науч. знаний).
457. Лесовой В. Н. Подвиг длиною в жизнь / В. Н. Лесовой, Ж. Н. Перцева, В. Н. Козько // Мечниковські читання – 2016 : Актуальні проблеми парентеральних інфекцій : матеріали наук.-практ. конф. за участю міжнар. спеціалістів (12–13 трав. 2016 р., м. Харків). – Харків, 2016. – С. 3–16.
Про життя та наукову діяльність І. І. Мечнікова.
458. Ливанова М. Илья Мечников. Жить ортобиотически / М. Ливанова // Личности. – 2014. – № 8. – С. 24.*
459. Литература об И. И. Мечникове / [сост. В. А. Догель, А. Е. Гайсинович] // Избранные биологические произведения / И. И. Мечников ; ред., ст. и прим. В. А. Догель, А. Е. Гайсинович. – [Москва], 1950. – С. 738–740.
460. Лісовий В. М. Мечников Ілля Ілліч (1845–1916) / В. М. Лісовий, З. П. Петрова // Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи : біобібліогр. довід. : до 205-річчя

- Харків. вищ. мед. школи / Харків. нац. мед. ун-т ; за заг. ред. В. М. Лісового. – Харків, 2010. – С. 123–124.
461. Львов А. А. Позитивист с душой романтика: преодоление конфликта мировоззрений в антропологии И. И. Мечникова / А. А. Львов // Конфликтология. – 2019. – Т. 14, № 2. – С. 96–114.*
462. Любина Г. И. И. И. Мечников в Институте Пастера / Г. И. Любина // ВИЕТ. – 1994. – № 4. – С. 59–67.
463. Любина Г. И. Русская научная эмиграция XIX века в Париже: общий взгляд и уроки [Электронный ресурс] / Г. И. Любина // ВИЕТ. – 2002. – № 2. – С. 281–299. – URL: http://vivovoco.ibmh.msk.su/VV/PAPERS/ECCE/PARIS_XIX.HTM (дата обращения: 14.08.2020).
- Внесок наукових досліджень І. Мечникова до скарбниці світових знань, його організаційна діяльність у Пастерівському інституті (1888 р.) та допомога молодим російським біологам.
464. Люди русской науки : [ред. ст.] // Знание – сила. – 1951. – № 4. – С. 9.
До 35-річчя від дня смерті І. І. Мечникова.
465. Лян Н. А. Илья Ильич Мечников (1845–1916) / Н. А. Лян // Аллергология и иммунология в педиатрии. – 2015. – № 2. – С. 6–9.
466. Лянцман С. Мечников в Саратове / С. Лянцман // Волга. – 1971. – № 12. – С. 186–187.*
467. Мазуркевич Т. Л. Мировоззренческие труды И. И. Мечникова и антибиотики : К 90-летию выхода в свет книги «Этюды о природе человека» / Т. Л. Мазуркевич, Ю. О. Сазыкин // Антибиотики и химиотерапия. – 1993. – Т. 38, № 6. – С. 84–87.*
468. Мазурмович Б. М. Видатні вітчизняні зоологи / Б. М. Марзумович, І. К. Шульга. – Київ : Радян. шк., 1953. – 224 с.
Зі змісту: Ілля Ілліч Мечников. – С. 62–69.
469. Мазурмович Б. Н. Выдающиеся отечественные зоологи : пособие для учителей сред. шк. / Б. Н. Мазурмович, И. К. Шульга. – Москва : Учпедгиз, 1955. – 295 с.
С. 78–89: про І. І. Мечникова; надано перелік його найголовніших друкованих праць.
470. Мазурмович Б. Н. Выдающиеся отечественные зоологи : пособие для учителей сред. шк. / Б. Н. Мазурмович. – Москва : Учпедгиз, 1960. – 427 с.
С. 100–109: про І. І. Мечникова.
471. Мазурмович Б. М. Невтомні шукачі / Б. М. Мазурмович. – Київ : Радян. шк., 1975. – 120 с.
С. 26–32: Полум'яний борець за дарвінізм (І. І. Мечников).
472. Малахов В. В. Значение книги И. И. Мечникова «Эмбриологические исследования медуз» для современной биологии : (к 100-летию выхода в свет) / В. В. Малахов // Онтогенез. – 1987. – Т. 18, № 5. – С. 462–468.
473. Манадеева Р. Ш. Вопрос о соотношении развития и прогресса, прогресса и регресса в трудах И. И. Мечникова / Р. Ш. Манадеева // Сборник науч. работ / Волгогр. мед. ин-т. – Волгоград, 1972. – С. 55–62. – (Тр. Волгогр. мед. ин-та ; т. 25).*
474. Манадеева Р. Ш. Значение идей И. И. Мечникова в развитии современной иммунологии / Р. Ш. Манадеева // Материалы к истории медицины и здравоохранения Сибири / под ред. Д. И. Гольдберга, Н. П. Федотова. – Томск, 1960. – С. 236–239.*
475. Манадеева Р. Ш. К вопросу о развитии взглядов И. И. Мечникова на закономерности эволюции / Р. Ш. Манадеева // Сборник научных работ молодых ученых / Томск. мед. ин-т ; отв. ред. Д. И. Гольдберг. – Томск, 1960. – С. 3–21.*
476. Манадеева Р. Ш. К вопросу о философских основах творчества И. И. Мечникова / Р. Ш. Манадеева // Тр. Томск. НИИВС. – 1961. – Т. 13 : Вопросы эпидемиологии, микробиологии и иммунологии. – С. 353–358.
477. Манадеева Р. Ш. К методологии антропологических взглядов И. И. Мечникова / Р. Ш. Манадеева // Вопросы функциональной анатомии кровеносной системы органов человеческого тела : сб. ст. / редкол. : Н. П. Григоренко (отв. ред.) [и др.] ; Волгогр. мед. ин-т. – Волгоград, 1967. – С. 279–285.*

478. Манадеева Р. Ш. К методологии взглядов И. И. Мечникова на наследственность / Р. Ш. Манадеева // Сб. науч. работ / Волгогр. мед. ин-т. – Волгоград, 1970. – С. 37–41. – (Тр. Волгогр. мед. ин-та ; т. 23(а)).*
479. Манадеева Р. Ш. К методологии эволюционных взглядов И. И. Мечникова на наследственность / Р. Ш. Манадеева // Доклады совещ. по общим вопросам биологии, посвящ. столетию дарвинизма / отв. ред. Б. Г. Иогансен. – Томск, 1959. – С. 49–52.*
480. Манадеева Р. Ш. И. И. Мечников о долголетию / Р. Ш. Манадеева // Вопросы функциональной анатомии кровеносной системы органов человеческого тела : сб. ст. / [редкол. : Н. П. Григоренко (отв. ред.) и др.] ; Волгогр. гос. мед. ин-т. – Волгоград, 1967. – С. 287–292.*
481. Манадеева Р. Ш. И. И. Мечников о природе человека в свете задач здравоохранения / Р. Ш. Манадеева // Материалы к истории медицины и здравоохранения Сибири / под ред. Д. И. Гольдберга, Н. П. Федотова. – Томск, 1960. – С. 239–241.*
482. Манадеева Р. Ш. И. И. Мечников о процессе видообразования / Р. Ш. Манадеева // Науч. докл. высш. шк. Филос. науки. – 1958. – № 4. – С. 176–184.
483. Манадеева Р. Ш. Мировоззрение И. И. Мечникова / Р. Ш. Манадеева // Межвуз. сб. науч. тр. / Куйбышев. пед. ин-т. – 1980. – Т. 246. – С. 59–159.*
484. Манадеева Р. Ш. Некоторые философские вопросы патологии и иммунологии в трудах И. И. Мечникова / Р. Ш. Манадеева // Сборник научных работ кафедры истории КПСС и философии / А. К. Сухотин (отв. ред.), М. М. Валивач, М. В. Асатрян ; Томск. мед. ин-т. – Томск, 1960. – С. 103–115.
485. Манадеева Р. Ш. О характере гуманизма И. И. Мечникова / Р. Ш. Манадеева // Сборник научных работ / Волгогр. мед. ин-т. – Волгоград, 1971. – С. 20–28. – (Тр. Волгогр. мед. ин-та ; т. 24).*
486. Манадеева Р. Ш. Проблема соотношения науки и нравственности в трудах И. И. Мечникова // Сборник научных работ / Волгогр. мед. ин-т. – Волгоград, 1974. – С. 32–37. – (Тр. Волгогр. мед. ин-та ; т. 27).*
487. Манадеева Р. Ш. Развитие дарвинизма в трудах И. И. Мечникова (в свете философских вопросов современной биологии) / Р. Ш. Манадеева // Доклады совещ. по общим вопросам биологии, посвящ. столетию дарвинизма / отв. ред. Б. Г. Иогансен. – Томск, 1959. – С. 53–57.*
488. Манадеева Р. Ш. Формирование эволюционных взглядов И. И. Мечникова / Р. Ш. Манадеева // Доклады VII науч. конф., посвящ. 40-летию Великой Октябрьской социалистической революции. – Томск, 1957. – Вып. 3. – С. 9–11.*
489. Манадеева Р. Ш. Н. Г. Чернышевский и борьба И. И. Мечникова против идеализма / Р. Ш. Манадеева // История. Философия. Литература / Н. Г. Чернышевский ; [редкол. : А. А. Демченко (отв. ред.) и др.]. – Саратов, 1982. – С. 119–127.
490. Манадеева Р. Эволюционные взгляды И. И. Мечникова в свете философских вопросов современной биологии : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. филос. наук / Р. Манадеева. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1963. – 22 с.
491. Манойленко К. В. Награды имени академика К. М. Бэра: история основания, значение / К. В. Манойленко // Ист.-биол. исслед. – 2014. – Т. 6, № 1. – С. 26–47.
Мечников трічі отримував Берівську премію.
492. Мар И. Человек и невидимки / И. Мар // Семья и шк. – 1969. – № 2. – С. 50–52.
С. 52: дослідження І. І. Мечникова.
493. Марчук П. Д. И. И. Мечников про старіння і старість в світлі проблем сучасної геронтології / П. Д. Марчук // Фізіол. журн. – 1965. – Т. 11, № 5. – С. 700–702.
494. Марьянович А. Т. Взрыв и цветение: Detonating blossom: Нобелевские премии по медицине, 1901–2002 / А. Марьянович, И. В. Князькин. – Санкт-Петербург : ДЕАН, 2003. – 799 с.*
495. Марьянович А. Т. Взрыв и цветение : Нобелевские премии по медицине, 1901–2014 / А. Т. Марьянович, И. В. Князькин. – Санкт-Петербург : СЗГМУ им. И. И. Мечникова, 2015. – 928 с.*

496. Марьянович А. Т. Илья Ильич Мечников: начало пути : К 175-летию со дня рождения / А. Т. Марьянович, М. В. Андреевская // Рос. биомед. исслед. – 2019. – Т. 4, № 2. – С. 22–27.
497. Материалы к вопросу о приоритете И. И. Мечникова в открытии особенностей развития *Nematoda* // Акад. собр. соч. / И. И. Мечников. – Москва, 1955. – Т. 3. – С. 385–398.
498. Мачульский Е. Н. Д. К. Заболотний та І. І. Мечников / Е. Н. Мачульский // Д. К. Заболотний і сучасна мікробіологія та епідеміологія : матеріали конф., присвяч. 100-річчю з дня народж. Д. К. Заболотного / [редкол. : С. М. Московець (відп. ред.) та ін.]. – Київ, 1968. – С. 63–68.
499. Мачульский Е. Н. Обзор новых материалов о деятельности И. И. Мечникова по изучению чумы : (предварит. сообщ.) / Е. Н. Мачульский // ЖМЭИ. – 1965. – № 9. – С. 149–152.
500. Мачульский Е. Н. Экспедиция И. И. Мечникова на юго-восток России по вопросам медико-санитарного состояния этих окраин / Е. Н. Мачульский // Авторефераты научных работ, законченных в 1964 г. в институтах вакцин и сывороток и вирусных препаратов / Моск. НИИ вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова. – Москва, 1965. – С. 360–361.*
501. Маянский А. Н. Современная эволюция идеи И. И. Мечникова о внутрисосудистом воспалении / А. Н. Маянский // Иммунология. – 1995. – № 4. – С. 8–14.*
502. Маянский Д. Н. Учение о фагоцитозе: перспективы эволюции : (К 100-летию фагоцитар. теории иммунитета И. И. Мечникова) / Д. Н. Маянский // Бюл. СО АМН СССР. – 1983. – № 5. – С. 120–126.*
503. Медвідь В. Нобелівський лауреат з Іванівки / В. Медвідь // Слобід. край. – Харків, 2004. – 26 черв. – С. 11.
Про І. І. Мечникова, випускника Харківського університету.
504. Медвідь В. Нова ознака шани І. І. Мечникову / В. Медвідь // Слобід. край. – Харків, 2005. – 3 груд. – С. 3.
Про відкриття пам'ятника І. І. Мечникову.
505. Медицина в Україні : біобібліогр. слов. Вип. 2 : Друга половина ХІХ – початок ХХ століття / [авт.-упоряд. С. М. Булах, М. М. Гайдучок, Л. Б. Долинна, Л. О. Карденас Сільверіо, В. В. Ніколаєва]. – Київ : СПД Коляда О. П., 2012. – 520 с.
С. 68–70: про І. І. Мечникова.
506. Меликишвили П. Г. Об И. И. Мечникове / П. Г. Меликишвили // Летопись дружбы грузинского и русского народов с древних времен до наших дней : худож. произведения, док., письма, мемуары, ст. / сост. В. Шадури, Г. Бебутов. – Тбилиси, 1961. – Ч. 2. – С. 82–84.
Те саме: Тбилиси, 1967. – Ч. 2. – С. 68–70.*
507. Меняйло И. Л. Борьба Мечникова за материализм в естествознании : автореф. дис. на соискание ученой степ. канд. филос. наук / И. Л. Меняйло. – Днепропетровск, 1950. – 19 с.*
508. Меняйло И. Л. Борьба Мечникова за материализм в естествознании / И. Л. Меняйло // Науч. зап. Днепропетр. гос. ун-та. – 1954. – Т. 42 : Сб. работ ист. отд. ист.-филол. ф-та. – Вып. 2. – С. 107–134.
509. Метелкин А. И. И. И. Мечников в русской ветеринарии и сельскохозяйственной микробиологии : (Начало его деятельности в инфекц. патологии) / А. И. Метелкин // ЖМЭИ. – 1956. – № 8. – С. 111–116.*
510. Мечников Илья Ильич // Биографический словарь деятелей естествознания и техники / отв. ред. А. А. Зворыкин. – Москва, 1959. – Т. 2. – С. 32–33.
511. Мечников Илья Ильич // Биологи : биограф. справ. / Т. П. Бабий, Л. Л. Коханова, Г. Г. Костюк [и др.] ; отв. ред. Ф. Н. Сериков. – Киев, 1984. – С. 415–416.
512. Мечников Илья Ильич // БМЭ / гл. ред. Б. В. Петровский. – 2-е изд. – Москва, 1960. – Т. 18. – Стб. 233–238 : 1 л. портр.
513. Мечников Илья Ильич // БСЭ / гл. ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – Москва, 1974. – Т. 16 : Мезия-Моршанск. – Стб. 594–595.

514. Мечников Илья Ильич // БЭС : в 2 т. – Москва, 1991. – Т. 1. – С. 803.
515. Мечников Илья Ильич // БЭС. – Москва, 1993. – С. 803.
516. Илья Ильич Мечников и медицинский факультет Харьковского университета / И. В. Белозеров, М. И. Кириченко, Е. С. Проценко, Т. С. Мищенко, Н. А. Ремнева, Т. И. Лядова // Східноєвроп. журн. внутр. та сімейної медицини. – 2020. – № 2 (Б) (спецвипуск). – С. 8–13.
517. Мечников И. И. // МЭС / [авт.-сост. В. И. Бородулин, А. В. Бруенок, Ю. Я. Венгеров и др.] ; под ред. проф. В. И. Бородулина. – Москва, 2002. – С. 326.
518. Мечников Илья Ильич // МСЭ. – 3-е изд. – Москва, 1959. – Т. 5. – Стб. 1246–1247 : портр.
519. Мечников Илья Ильич // Российская еврейская энциклопедия : в 4 т. / гл. ред. Г. Г. Брановер. – Москва, 1995. – Т. 2. – С. 277.
520. Мечников Илья Ильич // Российский энциклопедический словарь : в 2 кн. / гл. ред. А. М. Прохоров. – Москва, 2000. – Кн. 1. – С. 943.
521. Мечников Илья Ильич // Русский биографический словарь : в 20 т. / сост. П. Каллиников, И. Корнеева. – Москва, 2001. – Т. 10. – С. 236–238.
522. Мечников Илья Ильич // Русский гуманитарный энциклопедический словарь : в 3 т. / гл. ред. П. А. Клубков. – Санкт-Петербург, 2002. – Т. 2. – С. 459.
523. Мечников Илья Ильич // СЭС : в 6 т. / гл. ред. В. В. Мацкевич, П. П. Лобанов. – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва, 1972. – Т. 3. – Стб. 1092–1093.
524. Мечников Илья Ильич // СЭС. – Москва, 1980. – С. 809.
Те саме: 2-е изд. – Москва, 1983. – С. 798.
Те саме: 3-е изд. – Москва, 1985. – С. 798.
Те саме: 3-е изд. – Москва, 1985. – С. 798.
Те саме: 4-е изд. – Москва, 1987. – С. 800.
Те саме: 4-е изд., испр. и доп. – Москва, 1990. – С. 810.
525. Мечников Илья Ильич (1845–1916) // БМЭ / гл. ред. Б. В. Петровский. – Москва, 1981. – Т. 15. – С. 390–394.
526. Илья Ильич Мечников, 1845–1916 [Электронный ресурс] / сост. Л. В. Шутько, Н. М. Ансерева ; авт. вступ. ст. Т. И. Ульянкина. – Москва : Наука, 2005. – 279, [1] с., [1] л. портр. – (Материалы к биобиблиогр. ученых. Биол. науки ; вып. 2. Общая биология). – URL: <http://e-heritage.ru/ras/view/publication/general.html?id=48033644> (дата обращения: 10.12.2019).
527. Ілля Мечников – перший Нобелівський лауреат України : методико-бібліогр. матеріали / Харків. обл. б-ка для дітей ; уклад. Д. Бродяк. – Харків, 2015. – 39 с.
528. Мечников Ілля (1845–1916) // Енциклопедія українознавства : слов. частина / Наук. т-во ім. Т. Шевченка у Львові ; голов. ред. В. Кубійович. – Перевид. в Україні. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1525–1526.
529. Мечников Ілля Ілліч // УРЕ : у 16 т. / голов. ред. М. П. Бажан. – Київ, 1962. – Т. 9. – С. 113–114.
530. Мечников Ілля Ілліч // УРЕ : у 12 т. / голов. ред. М. П. Бажан. – 2-ге вид. – Київ, 1981. – Т. 6. – С. 488.
531. Мечников Ілля Ілліч // УРЕС : у 3 т. / [редкол. : М. П. Бажан (голова ред.) та ін.]. – Київ, [1967]. – Т. 2. – С. 483 : портр.
Те саме: 2-ге вид. – Київ, 1987. – Т. 2. – С. 390 : портр.
532. Мечникова О. Н. Дружба между А. О. Ковалевским и Ил. Ил. Мечниковым / О. Н. Мечникова // Новороссийский университет в воспоминаниях современников : к 135-летию Одесского университета / сост. Ф. А. Самойлов ; Одес. гос. ун-т им. И. И. Мечникова. – Одесса, 1999. – С. 65–66. – (Из истории Одесского университета).
533. Мечникова О. Н. Жизнь Ильи Ильича Мечникова / О. Н. Мечникова. – 2-е изд. – Москва : [КомКнига], 2007. – 232 с.*

534. «Микробиологическое старение» по Мечникову. Как трактовать эти идеи сегодня? / С. В. Стовбун, М. А. Гомберг, В. И. Сергиенко, Е. Е. Брагина, В. А. Твердислов // *Биофизика*. – 2014. – Т. 59, № 4. – С. 796–798.
535. Миленушкин Ю. И. Великий русский биолог И. И. Мечников : [рецензия] / Ю. И. Миленушкин // *Новый мир*. – 1951. – № 4. – С. 280–281. – Рец. на кн.: *Избранные биологические произведения / И. И. Мечников*. – Москва : Изд-во АН СССР, 1950. – 797 с.
536. Миленушкин Ю. И. Великий русский ученый и мыслитель : к 35-летию со дня смерти И. И. Мечникова / Ю. И. Миленушкин // *Веч. Москва*. – 1951. – 14 июля.*
537. Миленушкин Ю. И. Мемориальный музей И. И. Мечникова / Ю. И. Миленушкин // *Природа*. – 1970. – № 5. – С. 82–83.
Мемориальный музей, основанный у 1926 р. у Москві.
538. Миленушкин Ю. И. Мечников / Ю. И. Миленушкин // *Детская энциклопедия : для средн. и старш. возраста*. – 2-е изд. – Москва, 1966. – Т. 7. – С. 236–238.
539. Миленушкин Ю. И. И. И. Мечников и его место в истории микробиологии / Ю. И. Миленушкин // *Микробиология*. – 1970. – Т. 39, вып. 3. – С. 533–536.
540. Миленушкин Ю. И. И. И. Мечников и международное сотрудничество ученых / Ю. И. Миленушкин // *ЖМЭИ*. – 1970. – № 5. – С. 18–22.
541. Миленушкин Ю. И. Мечников и наша современность / Ю. И. Миленушкин // *Мед. сестра*. – 1976. – № 6. – С. 53–54.*
542. Миленушкин Ю. И. И. И. Мечников как историк науки / Ю. И. Миленушкин // *ЖМЭИ*. – 1972. – № 3. – С. 137–140.
543. Миленушкин Ю. И. И. И. Мечников – экспериментатор / Ю. И. Миленушкин, В. В. Фролова // *ЖМЭИ*. – 1980. – № 1. – С. 102–105.
544. Миленушкин Ю. И. [Рецензия] / Ю. И. Миленушкин // *Вестн. Акад. мед. наук*. – 1951. – № 3. – С. 57–58. – Рец. на кн.: *Акад. собр. соч. : в 16 т. Т. 6 / И. И. Мечников*. – Москва : АМН СССР, 1950. – 367 с.
545. Миленушкин Ю. Четырнадцатый том сочинений И. И. Мечникова : [рецензия] / Ю. И. Миленушкин // *Мед. работник*. – 1960. – 25 окт. – Рец. на кн.: *Акад. собр. соч. : в 16 т. Т. 14 / И. И. Мечников*. – Москва : Медгиз, 1959. – 427 с.
546. Мирзоян Э. Н. Индивидуальное развитие и эволюция : Очерк истории проблемы соотношения онтогенеза и филогенеза / АН СССР, Ин-т истории естествознания и техники. – Москва : Изд-во Акад. наук СССР, 1963. – 302 с.
С. 130–139: про засновників еволюційної ембріології О. О. Ковалевського і І. І. Мечникова.
547. Мирзоян Э. Н. Общебиологические идеи И. И. Мечникова / Э. Н. Мирзоян // *Онтогенез*. – 1996. – Т. 27, № 2. – С. 152–160.
548. Мировоззренческое и методологическое наследие И. И. Мечникова // *Асклепий : болгар.-рос. ежегодник истории и теории медицины*. – София, 1998. – № 1/2. – С. 63–66 : портр.*
549. Мирский М. Б. И. И. Мечников – основоположник трансплантационной иммунологии / М. Б. Мирский // *Иммунологические аспекты трансплантации : сб. ст. / под ред. Г. М. Соловьева*. – Москва, 1971. – С. 88–91.*
550. Михайлова И. Г. И. И. Мечников и современные биологические исследования процессов воспаления / И. Г. Михайлова, Е. В. Праздников // *Биология развития морских организмов : сб. ст. / отв. ред. Б. П. Токин*. – Апатиты, 1972. – С. 48–75.*
551. Михель Д. В. Становление медицинской микробиологии в России и проблема холеры (1885–1910 годы) / Д. В. Михель // *Изв. Саратов. ун-та. Новая сер. Сер. История. Междунар. отношения*. – 2009. – Т. 9, вып. 2. – С. 7–16.
І. Мечников про мікробіологію та лікарську діяльність.
552. Мікробіологія в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова (1865–2013) / В. О. Іваниця, Н. Г. Юргелайтіс, Т. В. Бурлака, Т. В. Гудзенко, Г. В. Ямборко // *Вісн. Одес. нац. ун-ту. Сер. Біологія*. – 2013. – Т. 18, вип. 4 (33). – С. 67–81.
553. Мірошніченко Л. Великий патріот і учений : [до 110-річчя з дня народж. І. І. Мечникова] / Л. Мірошніченко // *Радян. Донеччина*. – 1955. – 15 трав.*

554. Могилевский Б. Л. Жизнь Мечникова. Повесть о великом биологе / Б. Л. Могилевский. – Харьков : Обл. изд-во, 1955. – 296 с.
555. Могилевский Б. Л. Жизнь Пирогова. Илья Мечников : две биограф. повести / Б. Могилевский. – Москва : Дет. лит., 1979. – 527 с.
556. Могилевский Б. Л. Илья Ильич Мечников : (К 110-летию со дня рождения) / Б. Л. Могилевский // Наука и жизнь. – 1955. – № 6. – С. 52–53.
557. Могилевский Б. Л. Илья Ильич Мечников / Б. Л. Могилевский. – Москва : Молодая гвардия, 1958. – 352 с. – (Жизнь замечательных людей. Сер. биографий ; вып. 13 (261)).
558. Могилевский Б. Л. И. И. Мечников. Повесть о трудах и днях великого русского биолога / Б. Л. Могилевский. – Москва ; Ленинград : Детгиз, 1948. – 212 с.
Те саме: Москва ; Ленинград : Детгиз, 1950. – 288 с.
559. Могилевский Б. Л. Охотники за истиной : Три повести о великих рус. ученых Н. Пирогове, И. Сеченове и И. Мечникове. – Москва : Дет. лит., 1968. – 592 с.
Зі змісту: Илья Ильич Мечников. – С. 369–591.
560. Можейко И. Где рождаются Нобелевские лауреаты / И. Можейко // Веч. Харьков. – 2005. – 15 марта.
До 160-річчя з дня народження І. І. Мечникова.
561. Можейко І. Нобелівський лауреат / І. Можейко // Слобід. край. – Харків, 2015. – 19 верес. – С. 4.
Про встановлення точної дати і місця народження І. І. Мечникова (3 трав. (за ст. ст.) 1845 р., с. Іванівка (нині Дворічанського р-ну)).
562. Морозова Н. Харківський вундеркінд / Н. Морозова // Історія та правознавство. – 2014. – № 7/8. – С. 43–44.
Про І. Мечникова.
563. Музей «Наш великий земляк І. І. Мечников – Громадянин світу» / Дворічан. центр дитячої та юнац. творчості. – Дворічна, 2016. – 22 с.
У виданні представлені фото стендів та експонатів музею.
564. [Мусский С. А.] Сто великих нобелевских лауреатов / [С. А. Мусский]. – Москва : Вече, 2003. – 478 с.
Зі змісту: Илья Ильич Мечников. – С. 310–315.
565. Мушегян Г. П. Великий естествоиспытатель : (К 105-летию со дня рождения И. И. Мечникова) / Г. П. Мушегян // Изв. АН АрмССР. Биол. и с.-х. науки. – 1950. – Т. 3, № 5. – С. 381–384.
566. Мchedlishvili Г. И. Воронин (1870–1960) / Г. И. Мchedlishvili. – Тбилиси : Мецниереба, 1971. – 101 с.
С. 18, 27, 36, 46, 47, 56: згадування про І. І. Мечникова.
Воронін Володимир Васильович (1870–1960) – патофізіолог, професор, почесний академік АН Грузії.
567. Навашин С. М. Свобода разума и оптимизм / С. М. Навашин, Ю. О. Сазыкин // Антибиотики и химиотерапия. – 1996. – Т. 41, № 10. – С. 3–9.*
568. Назлиев А. И. И. Мечников : (К 105-летию со дня рождения) / А. Назлиев // Коммунист Таджикистана. – 1950. – 16 мая.*
569. Наконечна С. Крізь терни до зірок: життєвий та наук. шлях І. І. Мечникова до визнання / С. Наконечна. – Харків, 2015. – 39 с.
570. Народжені Україною : меморіал. альм. : у 2 т. / голов. ред. О. Онопрієнко. – Київ, 2002. – Т. 2. – 896 с.
Зі змісту: Ілля Мечников (1845–1916). – С. 160–161.
571. Натадзе Т. Г. Из истории учения о химиотаксисе лейкоцитов : (О полемике И. И. Мечникова и В. В. Воронина) / Т. Г. Натадзе // Итоги и перспективы исследований по истории медицины / под общ. ред. М. И. Барсукова. – Кишинев, 1973. – С. 270–271.
572. Наукові праці І. І. Мечникова та його харківських учнів у фонді Харківської наукової медичної бібліотеки : друк. кат. / [уклад. О. І. Мікуліна, Л. П. Беззубець ; наук. ред. О. М. Клімова ; ред. І. О. Бражник]. – Харків : Вид-во Федорко, 2016. – 150 с.
Зі змісту: Подвиг длиною в жизнь : (к 100-летию со дня смерти И. И. Мечникова) / Ж. Н. Перцева. – С. 10–23; Научное наследие И. И. Мечникова в современных подходах к диагностике и лечению иммунозависимых патологий / Е. М. Климова. – С. 24–46; Наукові праці першого Нобелівського

лауреата Слобожанщини Іллі Ілліча Мечникова та його харківських учнів у фонді Харківської наукової медичної бібліотеки / О. І. Мікуліна. – С. 54–75.

573. Научная конференция, посвященная 75-летию учения И. И. Мечникова о фагоцитозе (1883–1958), 27–29 сент. 1958 г. : тез. докл. / Одес. гос. ун-т им. И. И. Мечникова. – Одесса, 1958. – 68 с.

Зі змісту: О возникновении фагоцитарной теории И. И. Мечникова / Н. А. Савчук. – С. 3–5; Учение И. И. Мечникова о фагоцитозе и некоторые проблемы современной иммунологии : (К 75-летию фагоцитарной теории) / В. П. Тульчинская. – С. 7–11; Фагоцитарная теория И. И. Мечникова в свете некоторых новых данных / Н. В. Пучков. – С. 13–14; Дарвинизм и фагоцитарная теория И. И. Мечникова / П. И. Дмитрашко. – С. 19–21; О механизмах влияния нервной системы на реакции иммунитета / Н. А. Савчук. – С. 25–28; О лимфатических образованиях кишечника в свете фагоцитарной теории И. И. Мечникова / Л. А. Семенюк. – С. 31–35; Фагоцитоз при дистрофических процессах / А. Ф. Ткаченко. – С. 37–38; Защитные функции организма и продолжительность жизни / Н. А. Савчук. – С. 55–59.

574. Научное наследие И. И. Мечникова : метод. указ. / Моск. науч.-исслед. ин-т вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова ; ред.-сост. А. В. Сорокина. – Москва : [б. и.], 1964. – 7 с.

575. Научные основы производства вакцин и сывороток : тр. 2-й межинститут. конф. памяти И. И. Мечникова, 6–7 мая 1963 г. / под общ. ред. А. В. Бейлисон. – Москва : Медицина, 1965. – 277 с.*

Зі змісту: Начало научной деятельности И. И. Мечникова (1862–1866 гг.) / Е. Н. Мачульский. – С. 3–4; Опыты И. И. Мечникова по холере / Л. П. Тарасова. – С. 4–5; Новые материалы о раннем периоде научной деятельности И. И. Мечникова : предварит. сообщ. / Е. Н. Мачульский. – С. 5–9.

576. Научные связи Прибалтики в XVIII–XX вв. : материалы VII Прибалт. конф. по истории науки / отв. ред. П. И. Валескалн, Я. П. Страдынь. – Рига : Зинатне, 1968. – 266 с.

Зі змісту: И. И. Мечников и Тартуский университет / В. В. Калнин. – С. 207–211; К 100-летию получения И. И. Мечниковым первой ученой степени / В. В. Фролова. – С. 211.

577. Недоспасов С. Великая иммунологическая революция [Электронный ресурс] / С. Недоспасов, Б. Руденко // Наука и жизнь. – 2010. – № 9. – URL: <https://www.nkj.ru/archive/articles/18589/> (дата обращения: 7.05.2020).

Про фагоцитарну теорію І. Мечникова та залежність активності фагоцитів від харчування людини.

578. Некрасов А. Д. Об одном забытом приоритете И. И. Мечникова и И. С. Раевского / А. Д. Некрасов // Тр. Ин-та истории естествознания. – 1953. – Т. 5. – С. 275–280.

Раевський Ігор Святословович (1849 або 1854 – 1879) – зоолог і натураліст, член т-ва любителів природознавства при Моск. ун-ті.

579. Некрасов А. Д. Первая эмбриологическая работа И. И. Мечникова и открытие педогенеза у цецедомий Николаем Вагнером / А. Д. Некрасов // Тр. Ин-та истории естествознания. – 1952. – Т. 4. – С. 315–324.

Вагнер Микола Петрович (1829–1907) – зоолог і письменник-белетрист, член-кореспондент Санкт-Петербурзької академії наук, професор Петербурзького університету, перший визначний дослідник фауни Білого моря.

580. Некрасов А. Д. Работы И. И. Мечникова в области эмбриологии / А. Д. Некрасов // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1955. – Т. 3. – С. 401–437.

581. Некрасова Г. К. И. И. Мечников и его роль в развитии медицины / Г. К. Некрасова // Тезисы докл. 10-й студ. науч. конф. / Ярослав. гос. мед. ин-т. – Ярославль, 1955. – С. 15–16.*

582. Немировська Н. Г. Музей, якого немає : Ілля Ілліч Мечников і його спадщина на Харківщині / Н. Г. Немировська // Мед. газета. – Харьков, 2014. – 15 груд. – С. 4–5.*

583. Немировська Н. Г. Перший харківський Нобелівський лауреат (І. І. Мечников) / Н. Г. Немировська // Мед. газета. – Харьков, 2009. – 15 груд. – С. 8.*

584. Никитин В. Д. История музея И. И. Мечникова : к 150-летию со дня рождения И. И. Мечникова / В. Д. Никитин // Проблемы соц. гигиены и история медицины. – 1995. – № 3. – С. 53–56.*

585. Никитин В. Д. К 100-летию очерков И. И. Мечникова о серотерапии и микробиологии холеры / В. Д. Никитин // Здравоохранение Рос. Федерации. – 1996. – № 6. – С. 33–34.

586. Никитин В. Д. Илья Ильич Мечников : (К 150-летию со дня рождения) / В. Д. Никитин // Здравоохранение Рос. Федерации. – 1995. – № 4. – С. 35–36.*
587. Никитин В. Д. Илья Мечников в Ясной Поляне : к 160-летию со дня рождения / В. Никитин, В. Кутимов // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 2005. – № 38. – С. 15.*
- Про знайомство І. І. Мечникова з видатним російським письменником Л. М. Толстим.
588. Никитин В. Д. «...Остаюсь русским подданным» : К 90-летию присуждения И. И. Мечникову Нобел. премии / В. Никитин // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1998. – 18 нояб. – С. 12.*
589. Никитин В. Д. Почему нам нужен Мечников? / В. Никитин // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 2000. – 23 авг. – С. 12.*
- Про архів І. І. Мечникова.
590. Никитин В. Н. За активное долголетие / В. Н. Никитин. – Москва : Знание, 1964. – 40 с.
- С. 19–21: про теорію старіння І. І. Мечникова.
591. Никитин В. Н. И. И. Мечников и проблема долголетия / В. Н. Никитин // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1962. – Т. 15. – С. 375–400.
- Те саме, укр. мовою*: Київ : Знання, 1968. – 46 с. – (В лабораторіях учених. Сер. 7 ; № 4).
592. Никитин В. Н. Отечественные работы по возрастной физиологии, биохимии и морфологии : ист. очерк и библиография / В. Н. Никитин. – Харьков : ХГУ, 1958. – 202 с.
- С. 7–10: про проблему довголіття та теорію старіння І. І. Мечникова.
593. Нікітенко Л. Листи щастя [Електронний ресурс] / Л. Нікітенко // Україна молода. – Київ, 2008. – 20 груд. – URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1315/169/46428/> (дата звернення: 8.10.2019).
594. Ніконова Н. Ушанують Іллю Мечникова / Н. Ніконова // Слобід. край. – Харків, 2009. – 20 черв. – С. 3.
- Про серію заходів, що пройдуть у місті, присвячених 100-річчю з моменту вручення Нобелівської премії першому з харків'ян.
595. Нобелевские лауреаты Слобжанщины / Ю. Л. Волянский, И. И. Залюбовский, Б. Я. Пугач, Б. Т. Стегний, П. И. Вербицкий, Г. В. Задорожный. – Харьков : Факт, 2005. – 296 с.
- Зі змісту* : Илья Ильич Мечников : Биография и страницы жизни. – С. 19–57; Идеи И. И. Мечникова и развитие современного естествознания / Ю. Л. Волянский. – С. 58–79; Современные аспекты теории ортобиоза Мечникова : (Опережающий взгляд науки в 3-е тысячелетие) / В. П. Казначеев. – С. 80–82; Историко-философские аспекты учения о природе инфекционных болезней в трудах И. И. Мечникова / Н. Б. Пугач. – С. 83–116; Научные труды Ильи Ильича Мечникова. – С. 117–119.
596. Нобелевские премии по физиологии или медицине за 100 лет / А. Д. Ноздрачев, А. Т. Марьянович, Е. Л. Поляков, Д. А. Сибаров, В. Х. Хавинсон. – Санкт-Петербург : Гуманистика, 2002. – 688 с. – (Сер. изданий по истории Нобел. движения как социал. феномена XX века).*
- Зі змісту*: Иммунные процессы. 1908. Илья Ильич Мечников, Россия, 1845–1916. Пауль Эрлих, Германия (Paul Ehrlich), 1854–1915. – С. 67–75.
- Те саме*: 2-е изд. – Санкт-Петербург : Гуманистика, 2003. – 751, [1] с. – (Сер. изд. по истории Нобел. движения как социал. феномена XX века).*
597. Нобелевский лауреат И. И. Мечников. [Т.] 1. Развитие идей И. И. Мечникова в работах по пептидной регуляции старения / В. Х. Хавинсон ; [ред. совет : В. Н. Анисимов и др.]. – Санкт-Петербург : Гуманистика, 2008. – 591 с. – (Сер. изданий по истории Нобел. движения как социал. феномена XX века).*
598. Новиков Ю. Ю. И. И. Мечников – величайший представитель российской науки и медицины / Ю. Ю. Новиков, А. В. Тулакин // Санитар. врач. – 2017. – № 7. – С. 56–69.*
599. Ногаллер А. М. Илья Ильич Мечников (1845–1916) – великий русский ученый // Эксперим. и клин. гастроэнтерология. – 2008. – № 1. – С. 108–111.

600. Ногаллер А. М. Илья Ильич Мечников (1845–1916) и его роль в изучении кишечного дисбактериоза / А. М. Ногаллер // Сибир. вестн. гепатологии и гастроэнтерологии. – 2008. – № 22. – С. 5–8.
601. Нувахов Б. Достойны ли мы своего наследия? / Б. Нувахов, М. Поддубный // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1997. – 29 янв. – С. 10. – (К наследию И. И. Мечникова: Родная земля ждет его возвращения).*
602. О проблемах старения в работах И. И. Мечникова / подгот. Л. С. Семенова // Сучас. гастроентерологія. – 2015. – № 5. – С. 127–128.
603. Овсянников Ф. В. Избранные произведения / Ф. В. Овсянников ; сост., вступ. ст. и прим. М. К. Кузьмина. – Москва : Медгиз, 1955. – 400 с.
С. 324–328: відгуки акад. П. В. Овсяннікова про праці І. Мечникова.
Овсянников Пилип Васильович (1827–1906) – фізіолог і гістолог, академік, професор Казанського і Петербурзького університетів, один з засновників казанської школи фізіологів.
604. Огнева Е. Д. Илья Мечников и его встречи с буддизмом / Е. Д. Огнева // Лига культуры. – 2013. – № 2. – С. 52–57.*
605. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова : Історія та сучасність (1865–200) / голов. ред. І. М. Коваль ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : ОНУ, 2015. – 964 с.
С. 72, 175–177: про І. І. Мечникова та напрями його наукових досліджень.
606. Окропиридзе Г. Г. Микробиология и лауреаты Нобелевской премии / Г. Г. Окропиридзе // ЖМЭИ. – 1997. – № 1. – С. 107.
607. Омелянский В. Л. И. И. Мечников, его жизнь и труды / В. Л. Омелянский // Избранные труды / В. Л. Омелянский ; отв. ред. и вступ. ст. А. А. Имшенецкого. – Москва, 1953. – Т. 2. – С. 140–165.
608. Омелянский В. Л. Мечников и Толстой: (Встреча в Ясной Поляне) / В. Л. Омелянский // Природа. – 2010. – № 8. – С. 74–77.
609. Они изменили мир / сост. И. Ю. Левашова. – Донецк : Глория Трейд, 2011. – 704 с.
С. 667–668: про І. І. Мечникова.
610. Орешков Ф. С. Общественно-педагогическая деятельность и педагогические взгляды великого русского ученого-естествоиспытателя И. И. Мечникова (1845–1916) / Ф. С. Орешков // Учен. зап. каф. педагогики и психологии / Моск. гос. заоч. пед. ин-т. – 1966. – Вып. 1. – С. 89–108.
611. Орлов В. П. Документы о пребывании И. И. Мечникова в Астраханской губернии / В. П. Орлов // Ист. архив. – 1961. – № 6. – С. 238.
Документи 1911 р. з фондів Державного архіву Астраханської області.
612. Осипов Я. 75 лет со дня провозглашения И. И. Мечниковым фагоцитарной теории / Я. Осипов // Врачеб. дело. – 1958. – № 9. – Стб. 985–988.*
613. Осипова Н. М. «Душа в душу и мысль в мысль»: семьи великих ученых В. И. Вернадского и И. И. Мечникова в документах архива РАН / Н. М. Осипова // Прогресс России. Женский аспект : сб. науч. ст. и материалов / отв. ред. И. А. Урмина, Н. М. Осипова. – Москва, 2018. – С. 274–279.*
614. Острянин Д. Ф. Борьба за материализм и диалектику в отечественном естествознании (вторая половина XIX – начало XX в.) / Д. Ф. Острянин. – Киев : Вища шк., 1981. – 256 с.
Зі змісту: І. І. Мечников в боротьбі проти філософського ідеалізму і релігії. – С. 199–210.
615. Острянин Д. Ф. Борьба И. И. Мечникова за материализм в естествознании : автореф. дис. на соиск. ученой степ. д-ра филос. наук / Д. Ф. Острянин. – Москва : Ин-т философии АН СССР, 1953. – 32 с.*
616. Острянин Д. Ф. Борьба И. И. Мечникова против религии / Д. Ф. Острянин // Естествознание и религия : сб. ст. / под общ. ред. В. П. Доброхвалова, Г. В. Платонова, Е. В. Шороховой. – Москва, 1956. – С. 189–202.
617. [Острянин Д. Ф.] Илья Ильич Мечников / [Д. Ф. Острянин] // Очерки по истории философской и общественно-политической мысли народов СССР : в 2 т. / [под ред.

- Г. С. Васецкого, М. Т. Иовчука, А. Н. Маслина, А. Ф. Окулова, З. В. Смирновой, И. Я. Щипанова]. – Москва, 1956. – Т. 2. – С. 528–543.
618. Острянин Д. Ф. Мечников – борец против религии / Д. Ф. Острянин // Наука и жизнь. – 1956. – № 7. – С. 47–48.
619. Острянин Д. Ф. И. И. Мечников в борьбе за материалистическое мировоззрение / Д. Ф. Острянин. – Киев : Вища шк., 1977. – 235 с.
620. Острянин Д. Ф. И. И. Мечников и его борьба против идеализма и религии / Д. Ф. Острянин. – Москва : Знание, 1952. – 32 с. – (Всесоюз. о-во по распространению полит. и науч. знаний. Сер. 2 ; № 45).
Те саме: Москва : Знание, 1953. – 32 с. – (Всесоюз. о-во по распространению полит. и науч. знаний. Сер. 2 ; № 58).*
621. Острянин Д. Ф. І. І. Мечников у боротьбі за матеріалізм у природознавстві / Д. Ф. Острянин. – Київ : Держполітвидав УРСР, 1954. – 388 с.
622. Острянин Д. Ф. Философские основы научного творчества И. И. Мечникова / Д. Ф. Острянин // Очерки истории медицинской науки и здравоохранения на Украине / под ред. Б. Д. Петрова, В. Д. Братуся, К. Ф. Дупленко. – Киев, 1954. – С. 69–89.
623. Острянин Д. Х. Боротьба І. І. Мечникова проти ідеалізму та метафізики в біології / Д. Х. Острянин // Про деякі філософські питання природознавства / редкол. : Д. Х. Острянин (відп. ред.) [та ін.]. – Київ, 1954. – С. 85–128. – (Наук. зап. Ін-ту філософії. Т. 2).
624. Острянин Д. Х. Боротьба І. І. Мечникова проти філософського ідеалізму та релігії / Д. Х. Острянин. – Київ : Радян. Україна, 1951. – 29 с. – (Т-во для поширення політ. та наук. знань УРСР).
625. Острянин Д. Х. Розвиток матеріалістичної філософії на Україні / Д. Х. Острянин. – Київ : Вища шк., 1971. – 326 с.
Зі змісту: Філософські погляди І. І. Мечникова. – С. 201–204.
626. Отечество: История, люди, регионы России : энцикл. слов. / сост. А. П. Горкин, В. М. Карев. – Москва, 1999. – 798 с.
 С. 336: біографічна довідка про І. І. Мечникова.
627. Павленко Т. И. И. Мечников : к 110-летию со дня рождения / Т. Павленко // Львов. правда. – 1955. – 15 мая.*
628. Павлов И. П. Речь на объединенном заседании всех медицинских и биологических обществ гор. С.-Петербурга, посвященном чествованию Ильи Ильича Мечникова (14 мая 1909 г.) / И. П. Павлов // Полн. собр. соч. / И. П. Павлов. – 2-е изд., доп. – Москва ; Ленинград, 1952. – Т. 6. – С. 313–314.
629. Павловский Е. Н. И. И. Мечников и паразитология / Е. Н. Павловский // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1955. – Т. 1. – С. 349–371.
630. Паламарчук Н. І. Ілля Мечников – лауреат Нобелівської премії, уродженець України / Н. І. Паламарчук // Сторінки історії. – 2015. – № 39. – С. 33–42.
631. Палмблад Я. Функции гранулоцитов – от открытия Мечникова до наших дней / Я. Палмблад // Вестн. Санкт-Петербург. гос. мед. акад. им. И. И. Мечникова. – 2008. – № 3. – С. 22–23.
632. [Пам'ятник І. І. Мечникову в Одесі, відкритий 16 травня 2005 р.] // Голос України. – Київ, 2005. – 21 трав. – С. 7.*
633. Пам'ятник Ільє Мечникову – самострой // Веч. Харьков. – 2005. – 15 дек. – С. 2.
634. Парамонов А. Ф. Мечникови на Харківщині / А. Ф. Парамонов // Славетний співвітчизник : до 160-х роковин І. І. Мечникова : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад. Л. І. Романова, О. М. Християн]. – Харків, 2005. – С. 4–10.
635. Парин В. В. Илья Ильич Мечников / В. В. Парин // Природа. – 1970. – № 5. – С. 75–81.
То же // О вероятном... о невероятном / В. В. Парин ; сост. Р. М. Баевский, Е. С. Геллер, Н. Д. Парина, А. В. Парин. – Москва, 1973. – С. 42–58. – (Современные тенденции развития науки).

636. Парин В. В. Илья Ильич Мечников : (К 125-летию со дня рождения) / В. В. Парин // Подвиг / Д. Д. Кувшинский, В. А. Гринь. – Москва, 1970. – С. 84–92. – (Нар. ун-т, ф-т здоровья ; [вып.] 5).*
637. Пасічник А. М. Великий російський вчений І. І. Мечников / А. М. Пасічник. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1951. – 24 с.
Лекція про життя та науково-громадську діяльність вченого.
638. Пастушный С. А. Мечников Илья Ильич / С. А. Пастушный // Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 7-е изд., перераб. и доп. – Москва, 2001. – С. 330.
639. Педагогіка здоров'я : всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 170-річчю з дня народження І. І. Мечникова (5; 2015; Харків) : зб. наук. пр. / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. – 724 с.
Зі змісту: Илья Ильич Мечников : крат. биограф. очерк. – С. 13–15; Педагогічні погляди І. Мечникова / Ю. Д. Бойчук, О. В. Зуб, А. І. Галій, О. С. Бородіна. – С. 16–20; Актуальність ідей І. Мечникова для реалізації стратегії сталого розвитку суспільства / Н. Д. Кабусь. – С. 21–24; Життя та діяльність І. Мечникова як приклад служіння майбутньому людства / Н. Г. Костюк, Т. Г. Гуцан. – С. 24–27; Життєвий шлях та наукова спадщина І. Мечникова в аспекті вивчення феномену здоров'я організму людини / О. І. Міхеєнко. – С. 27–30; Внесок І. Мечникова у розвиток геронтології / О. О. Юрченко. – С. 30–32.
640. Перемот С. Д. Внутрішньосудинне запалення – від ідей І. І. Мечникова до сьогодення / С. Д. Перемот, М. В. Смілянська, Н. В. Кашпур // Аналіз Мечников. ін-ту. – 2020. – № 2. – С. 94–96.
641. Перетятко О. Г. Внесок Іллі Ілліча Мечникова у боротьбу з туберкульозом: результати Астраханської експедиції 1911 р. / О. Г. Перетятко, Ю. А. Ягнюк, Н. І. Скіяр, Г. М. Большакова, Т. В. Холодна // Аналіз Мечник. ін-ту. – 2020. – № 2. – С. 97–98.
642. Перечень биологических и общетеоретических работ И. И. Мечникова / [сост. В. А. Догель, А. Е. Гайсинович] // Избранные биологические произведения / И. И. Мечников ; ред., ст. и прим. В. А. Догель, А. Е. Гайсинович. – [Москва], 1950. – С. 726–738.
643. Петров Б. Д. От Гипократа до Семашко: преемственность идей : (Очерки и портреты) / Б. Д. Петров. – Москва : Медицина, 1990. – 167 с.
Зі змісту: И. И. Мечников. – С. 128–137.
644. Петров Б. Д. Очерки истории отечественной медицины / Б. Д. Петров. – Москва : Медгиз, 1962. – 303 с.
С. 285–302: наведено уривок з праці І. Мечникова «Етюди про природу людини».
645. Петров Б. Д. [Рецензия] / Б. Д. Петров // ЖМЭИ. – 1962. – № 1. – С. 130–131. – Рец. на кн.: Рукописные и документальные материалы И. И. Мечникова / под ред. А. П. Музыченко. – Москва, 1960. – 260 с.
646. Петров Б. Д. [Рецензия] / Б. Д. Петров // Совет. здравоохранение. – 1975. – № 3. – С. 94–95. – Рец. на кн.: Письма (1863–1916) / И. И. Мечников. – Москва : Наука, 1974. – 296 с.
647. Петров Б. Д. «Этюды о природе человека» в творчестве И. И. Мечникова / Б. Д. Петров // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1956. – Т. 11. – С. 243–259.
648. Петров Р. В. Иммунология от Пастера до наших дней / Р. В. Петров. – Москва : Наука, 1968. – 103 с.
С. 12–13, 16–17, 93: про дослідження І. І. Мечникова.
649. Петров Р. В. «Лучше умереть от ностальгии, чем покинуть науку» / Р. В. Петров, Т. И. Ульянкина // Вестн. Рос. акад. наук. – 1995. – Т. 65, № 5. – С. 430–442.
Про долю російських вчених-бактеріологів на чолі з І. І. Мечниковим, що працювали у паризькому Інституті Пастера наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст.
650. Петров Р. В. И. И. Мечников – О. Н. Мечниковой / Р. В. Петров, Э. И. Пантелеев // Природа. – 1981. – № 6. – С. 123–124. – Рец. на кн.: Письма к О. Н. Мечниковой, 1876–1899 / И. И. Мечников. – Москва : Наука, 1978 – 325 с.; Письма к О. Н. Мечниковой, 1900–1914 / И. И. Мечников. – Москва : Наука, 1980. – 352 с.

651. Петров Р. В. И. И. Мечников: открытие иммунной системы / Р. В. Петров, Т. И. Ульянкина // Иммунология. – 1995. – Т. 16, № 3. – С. 3–6.*
652. Петров Р. В. Роль Пастера и И. И. Мечникова в создании учения об иммунитете / Р. В. Петров, Т. И. Ульянкина // Сборник докл. междунар. симп. «Научное наследие Луи Пастера и современность» : к 100-летию со дня смерти Луи Пастера (г. Москва, 16–17 окт. 1995 г.). – Москва, 1995. – С. 114–121.*
653. Петров Р. В. Служение будущему : К 100-летию открытия фагоцитоза / Р. В. Петров, Т. И. Ульянкина // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1983. – 2 дек.*
654. Петров Р. В. Сфинксы XX века / Р. В. Петров. – [Москва] : Молодая гвардия, 1967. – 205 с.
Зі змісту: Ілля Ілліч Мечников і Пауль Ерліх. – С. 21–28.
Те саме: 2-е изд., доп. – [Москва] : Молодая гвардия, 1971. – 255 с.
Зі змісту: Ілля Ілліч Мечников і Пауль Ерліх. – С. 20–25.
655. Петров Р. В. Я или не я : Иммунол. мобили / Р. В. Петров. – Москва : Молодая гвардия, 1983. – 272 с. – (Эврика).
Зі змісту: Ілля Ілліч Мечников і Пауль Ерліх. – С. 32–37.
Те саме – 2-е изд., доп. / Р. В. Петров. – Москва : Молодая гвардия, 1987. – 303 с. – (Эврика).
Зі змісту: Ілля Ілліч Мечников і Пауль Ерліх. – С. 33–37.
656. Петрова З. П. Мечников Ілля Ілліч / З. П. Петрова // Вчені Харківського державного медичного університету : присвяч. 200-річчю від дня заснування Харків. держ. мед. ун-ту, 1805–2005 / Харків. держ. мед. ун-т ; за ред. А. Я. Циганенка. – Харків, [2005]. – С. 440–442.
657. Петрюк П. Т. Илья Ильич Мечников: биограф., науч. и психиатрич. аспекты : (к 165-летию со дня рождения) [Электронный ресурс] / П. Т. Петрюк, И. Ю. Кучма, В. И. Резник // Анали Мечников. ін-ту. – 2010. – № 2. – С. 53–62. – URL: http://www.imiamn.org.ua/journal/2_2010/PDF/11.pdf (дата звернення: 22.01.2019).
658. Пионтковский И. А. [Рецензия] // Вестн. Акад. мед. наук СССР. – 1955. – Т. 10, № 2. – С. 87–89. – Рец. на кн.: Акад. собр. соч. : в 16 т. Т. 5 / И. И. Мечников. – Москва : Медгиз, 1954. – 343 с.
659. Пионтковский И. А. Учение И. И. Мечникова об ортобиозе / И. А. Пионтковский // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1956. – Т. 12. – С. 265–289.
660. Планельс Х. Х. К истории установления учения об эндотелиально-макрофагальной системе Высоковича-Мечникова : к 100-летию со дня рождения В. К. Высоковича / Х. Х. Планельс // ЖМЭИ. – 1954. – № 1. – С. 53–61.*
661. Плющ В. Нариси з історії української медичної науки та освіти. Кн. 2. (Дев'ятнадцате і двадцятье століття) / В. Плющ. – Мюнхен : CICERO, 1983. – 372 с.
Про І. І. Мечникова див. іменний покажчик.
662. Повелица Ф. Илья Ильич Мечников / Ф. Повелица // Красное знамя. – Харьков, 1951. – 2 июня.
663. Поземковска М. Илья Ильич Мечников и всемирное значение его наследия / М. Поземковска, Л. П. Чурилов // Клиническая патофизиология. – 2016. – Т. 3, № 22. – С. 3–28.
664. Покровский В. К наследию И. И. Мечникова: Родная земля ждет его возвращения : открытое письмо / В. Покровский, Н. Трапезников, Н. В. Медуницын [и др.] // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1996. – 18 сент. – С. 3.*
665. Поляков В. Е. Илья Ильич Мечников : к 100-летию со дня рождения / В. Е. Поляков // Рос. мед. журн. – 1996. – № 3. – С. 55–57.
666. Поляков В. Е. Сделал для медицины столько... : (к 155-летию со дня рождения лауреата Нобел. премии акад. И. И. Мечникова) / В. Е. Поляков // Проблемы гематологии и переливания крови : науч.-практ. журн. – 2000. – № 3. – С. 52–58.
667. Поляков И. М. Критика мальтузианства И. И. Мечниковым : (По впервые опублик. арх. материалам) // Журн. общей биологии. – 1950. – Т. 11, № 3. – С. 229–239.

668. Поляков И. М. Разработка основных проблем дарвинизма в трудах И. И. Мечникова // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1960. – Т. 4. – С. 409–466.
669. Попов Н. Н. Научные идеи Мечникова и современность / Н. Н. Попов, Т. Ю. Колотова [Электронный ресурс] // Анали Мечников. ін-ту. – 2015. – № 3. – С. 5–98. – URL: http://www.imiamn.org.ua/journal/3_2015/pdf/12.pdf (дата звернення: 22.01.2019).
670. Поповський О. В шуканні закономірності / О. Поповський // Радян. Поділля. – 1950. – 27 січ. – (Видатні діячі вітчизн. науки)*.
Про наукову діяльність О. О. Богомольця та І. І. Мечникова.
Богомолец Олександр Олександрович – вчений-патофізіолог. Засновник української школи патологічної фізіології, ендокринології і геронтології, організатор української науки.
671. Посвящается И. И. Мечникову // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1975. – 19 сент. – С. 4.*
Про передачу деяких документів О. М. Мечниковою (дружиною І. І. Мечникова) Музею історії медицини імені П. Страдіня в Ризі.
672. Почесні члени Харківського університету : біогр. довід. / Б. П. Зайцев, В. І. Кадеєв, С. М. Куделко, О. С. Марченко, Б. К. Мигаль, С. І. Посохов. – Харків, 2008. – 311 с.
Зі змісту: Мечников Ілля Ілліч. – С. 191–192.
Те саме – [2-ге вид.]. – Харків, 2015. – 355 с.
Зі змісту: Мечников Ілля Ілліч. – С. 170–171.
673. Праці Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Серія біологічних наук = Труды Одесского государственного университета имени И. И. Мечникова. Серия биологических наук / [редкол. : О. Р. Прендель, М. П. Савчук, В. П. Тульчинська, Р. Й. Файтельберг]. – 1962. – Т. 152, вип. 10 : Проблеми імунобіології. – 96 с. – парал. загол. на рус. яз.
Зі змісту: Вчення І. І. Мечникова про фагоцитоз і сучасні дані про роль фагоцитів в імунітеті / В. П. Тульчинська. – С. 5–20; Історична спадкоємність органічних форм і фагоцитарна теорія І. І. Мечникова / П. І. Дмитрашко. – С. 20–27; До дискусії про механізм імунологічних реакцій / О. Є. Савчук. – С. 27–34; Імунітет і довголіття / М. П. Савчук. – С. 88–94.
674. Природознавство в Україні до початку ХХ ст. в історичному, культурному та освітньому контекстах / Ю. В. Павленко, С. П. Руда, С. А. Хорошева, Ю. О. Храмов. – Київ : Академперіодика, 2001. – 421 с.
С. 7, 241, 263, 266, 369, 375, 385, 386, 390: про І. І. Мечникова.
675. Притыкин Я. М. Преследование царской цензурой книги И. И. Мечникова «Этюды о природе человека» / Я. М. Притыкин // Ежегодник Музея истории религии и атеизма. – Ленинград, 1960. – Сб. 4 : Критика идеологии православной церкви. – С. 286–292.
У додатку опублікована низка документів щодо цієї книги.
676. Прокофьев В. И. Великие русские мыслители в борьбе против идеализма и религии / В. И. Прокофьев. – Москва : Молодая гвардия, 1952. – 197 с.
С. 123–131: про І. І. Мечников.
677. Прокофьев В. И. Великие русские ученые в борьбе с религиозными предрассудками / В. И. Прокофьев. – Москва : Госкультпросветиздат, 1952. – 64 с.
С. 35–39: про І. І. Мечникова.
678. Прокофьев В. И. Великие русские ученые-естествоиспытатели в борьбе с идеализмом и религией / В. И. Прокофьев. – Москва : [Правда], 1951. – 32 с.*
С. 13–16: про І. І. Мечникова.
679. Проценко Д. Ф. Илья Ильич Мечников : (К 35-летию со дня смерти) / Д. Ф. Проценко // Наук. зап. Київ. держ. ун-ту. – 1952. – Т. 11, вип. 1. – С. 21–32. – (Тр. Канів. біогеогр. заповідника ; № 9).
680. Проценко М. Секрети перевтілення / М. Проценко // Слобід. край. – Харків, 2016. – 18 жовт. – С. 4–5.
С. 5: частина статті під заголовком «Унікальний музей у селі» (с. Дворічна) присвячена Нобелівському лауреату І. І. Мечникову.
681. Пугач Б. Я. Динамика научного познания : учеб. пособие : в 2 т. Т. 2 / Б. Я. Пугач, Н. Б. Пугач. – Харьков, 2013. – 400 с.
Зі змісту: Познание микромира: ист. и филос. аспекты творчества И. И. Мечникова. – С. 127–196.

682. Пугач Б. Я. Научные школы Харьковского университета в микробиологии / Б. Я. Пугач. – Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2016. – 276 с.
Зі змісту: Первый Нобелевский лауреат Харьковского университета И. И. Мечников. – С. 55–105.
683. Пугач Н. Б. Историко-философские аспекты учения о природе инфекционных болезней в трудах И. И. Мечникова [Электронный ресурс] / Н. Б. Пугач // Анали Мечников. ін-ту. – 2005. – № 2. – С. 91–97. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ami_2005_2_18 (дата звернення: 22.01.2019).
684. Пузырева Е. И. Образ И. И. Мечникова в воспоминаниях его современников / Е. И. Пузырева, Ю. К. Хомутинникова // Актуальные проблемы экспериментальной и клинической медицины : материалы 74-й открытой науч.-практ. конф. молодых ученых и студентов ВолгГМУ с междунар. участием / под ред. В. И. Петрова. – Волгоград, 2016. – С. 462–463.*
685. Пустовар Я. П. Учение И. И. Мечникова о защитных свойствах организмов // Я. П. Пустовар // Ветеринария. – 1950. – № 1. – С. 16–17.*
686. Центральный государственный архив литературы и искусства СССР : путеводитель. Вып. 2. Литература / под ред. Н. Ф. Бельчикова, А. А. Волкова, Ю. А. Дмитриева. – Москва, 1963. – 810 с.
 У зібранні матеріалів письменників, вчених і громадських діячів представлені листи І. І. Мечникова. Див. іменний покажчик.
687. Пучков Н. Идеи И. И. Мечникова и развитие современной иммунологии / Н. Пучков // Мед. работник. – 1953. – 28 апр.*
688. Рабинович М. Х. О научной и общественной деятельности И. И. Мечникова / М. Х. Рабинович // Изв. АН СССР. Сер. биол. – 1954. – № 1. – С. 113–128.
689. Развитие биологии на Украине : в 3 т. / [редкол. : К. М. Сытник (гл. ред.) и др.]. – Киев : Наук. думка, 1984–1985.
 Т. 1. С древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции / [редкол. : Б. Г. Новиков (отв. ред.) и др.]. – Киев, 1984. – 416 с.
 Про І. І. Мечникова див. іменний покажчик.
- Т. 2. Развитие ботанических исследований, физиологии и биохимии, интродукции и акклиматизации, генетики и селекции растений, микробиологии за годы советской власти / [редкол. : К. М. Сытник (отв. ред.) и др.]. – Киев, 1985. – 457 с.
 С. 423: згадування про фагоцитарну теорію І. І. Мечникова.
- Т. 3. Развитие зоологических и гидробиологических исследований, морской биологии, физиологии и биохимии животных и человека, генетики животных, криобиологии, радиобиологии, молекулярной биологии и вирусологии за годы советской власти / [редкол. : Ф. Н. Сериков (отв. ред.)]. – Киев, 1985. – 446 с.
 С. 38, 83, 259, 264, 266, 273, 275: про І. І. Мечникова.
690. Райков Б. Е. Илья Ильич Мечников / Б. Е. Райков // Детская энциклопедия : для средн. и старш. возраста. – Москва, 1960. – Т. 4 : Растения и животные. – С. 518–520 : портр.
То же // Там же. – 2-е изд. – Москва, 1965. – Т. 4 : Растения и животные. – С. 441–443 : портр.
691. Реактивность организма при специфической профилактике инфекционных заболеваний : тр. 3-й межинститут. конф. памяти И. И. Мечникова, 19–21 мая 1964 г. / под общ. ред. М. А. Фроловой. – Москва : Медицина, 1966. – 278 с.*
Зі змісту: И. И. Мечников о проблеме реактивности в связи с наступающей старостью (по архивным материалам) / К. А. Розова. – С. 3–6; Исследования И. И. Мечникова тканевой защитной реакции при столбнячной интоксикации организма / О. В. Лишин. – С. 7–14.
692. Резник С. Е. Мечников / С. Е. Резник. – Москва : Молодая гвардия, 1973. – 367 с. – (Жизнь замечательных людей. Сер. биографий ; вып. 9 (529)).
693. Резник С. Поиски оптимизма : Из книги об И. И. Мечникове / С. Резник // Наука и религия. – 1972. – № 6. – С. 21–27; № 7. – С. 24–31; № 8. – С. 27–31.
694. Резник С. Раскрывшаяся тайна бытия : (Эволюция и эволюционисты) / С. Резник. – Москва : Знание, 1976. – 160 с. – (Жизнь замечательных идей).
 С. 57–59: про боротьбу наукових ідей І. Мечникова та Е. Геккеля.

Геккель Ернст (1834–1919) – німецький природодослідник, зоолог, професор Єнського університету. Підтримував та розвивав ідеї дарвінізму.

695. Рогальчук Л. З безмежною вірою в силу науки : до 170-річчя від дня народж. І. Мечникова (1845–1916) / Л. Рогальчук // Дати і події : календар знамен. дат. – 2015. – № 1 (15). – С. 130–133.
696. Рогачевский А. Неизвестные письма Семена Франка Ольге Мечниковой [Электронный ресурс] / А. Рогачевский // Madan : [сайт]. – URL: <http://madan.org.il/ru/groups/neizvestnye-pisma-semena-franka-olge-mechnikovoy> (дата обращения: 05.08.2020).
697. Рожнятовська О. А. Син України, громадянин світу : до 160-річчя від дня народж. І. І. Мечникова (1845–1916) / О. А. Рожнятовська // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Київ, 2005. – 2 кв. – С. 47–52.
698. Розова К. А. Гордость русской науки : (И. И. Мечников. 1845–1916) / К. А. Розова // Здоровье. – 1965. – № 8. – С. 22.
699. Розова К. А. Изучение наследия И. И. Мечникова в Московском институте вакцин и сывороток им. Мечникова / К. А. Розова // ЖМЭИ. – 1965. – № 11. – С. 142–144.
700. Романцов А. П. Харьковский период в жизни И. И. Мечникова / А. П. Романцов // Биол. вестн. – 1999. – Т. 3, № 1–2. – С. 161–162.
701. Романюк Н. Мечников – известный и не очень, или Светильник разума и рыцарь без упрека / Н. Романюк // Доктор. – 2006. – № 5. – С. 64–65.*
702. Роменец В. А. Історія психології : навч. посіб. для студентів ун-тів зі спец. «Психологія» та «Філософія» / В. А. Роменец. – Київ : Вища шк., 1978. – 439 с.
С. 114–121: психічний ортобіоз в оптимістичному тумаченні І. І. Мечникова.
703. Росина Н. Я. Вопросы физиологии в трудах крупнейших русских биологов второй половины XIX в. (К. А. Тимирязев, И. И. Мечников, М. А. Мензбир) / Н. Я. Росина // Очерки истории физиологических наук в СССР : Истоки и особенности развития : материалы Первой Всесоюз. конф. по истории физиол. наук, г. Тарту, 1981 г. – Ленинград, 1984. – С. 244–248.
704. Российский Д. М. История всеобщей и отечественной медицины и здравоохранения : библиография (1996–1954 гг.) / Д. М. Российский ; [под ред. Б. Д. Петрова ; сост. при участии В. А. Невского]. – Москва : Медгиз, 1956. – 930 с.
Про І. І. Мечникова див. іменний покажчик.
705. Россияне – лауреаты Нобелевской премии : биограф. справ. (1901–2001) / авт.-сост. И. М. Авраменко. – Санкт-Петербург : Юрид. центр-пресс, 2003. – 139 с. – Парал. загл. на англ. яз.
Зі змісту: Мечников Ілья Ільич (15.05.1845–15.07.1916). – С. 31–36.
706. Россиянов К. О. Метафора войны и проблема целостности в трудах И. И. Мечникова / К. О. Россиянов // Наука, техника и общество России и Германии во время Первой мировой войны / отв. ред. Э. И. Колчинский, Д. Байрау ; ред.-сост. Ю. А. Лайус. – Санкт-Петербург, 2007. – С. 310–325.*
707. Руда С. П. Становлення мікробіології як наукової дисципліни : (До 100-річчя від дня смерті І. І. Мечникова) [Електронний ресурс] / С. П. Руда // Історія науки і техніки. – 2017. – Вип. 10. – С. 204–210. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ictnt_2017_10_26 (дата звернення: 20.04.2020).
708. Рукописные и документальные материалы И. И. Мечникова / под ред. А. П. Музыченко. – Москва : Бюро науч. информации, 1960. – 260 с., 1 л. портр. – (Тр. Моск. науч.-исслед. ин-та вакцин и сывороток).
Зі змісту: Рукописное и документальное наследие И. И. Мечникова / Р. И. Белкин. – С. 11–67; Археографическое введение / Л. К. Куванова. – С. 68–70; Описание фонда И. И. Мечникова : (Фонд № 584) / Р. И. Белкин, Л. К. Куванова. – С. 71–135; Комментарии к описанию фонда И. И. Мечникова / Р. И. Белкин. – С. 136–250.

Рец.: див. № 646.

709. Рукописные материалы И. И. Мечникова в архиве Академии наук СССР : науч. описание, тексты / сост. Л. К. Куванова, М. С. Бахракова ; под ред. Г. А. Князева,

Б. Е. Райкова. – Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1960. – 98 с. ; 3 л. портр. – (АН СССР. Труды архива ; вып. 18).

Зі змісту: Очерк научной деятельности И. И. Мечникова / Б. Е. Райков. – С. 3–6; Археографическое введение. – С. 7–10; Перечень трудов И. И. Мечникова и материалов к ним, хранящихся в Архиве АН СССР. – С. 11–41; Письма И. И. Мечникова. – С. 42–52; Письма И. И. Мечникова к А. П. Богданову. – С. 53–67; Список корреспондентов И. И. Мечникова. – С. 68–77; Список дипломов, извещений, адресов и приветствий. – С. 78–83.

710. Русанов К. В. Что исследовал Илья Мечников в кандидатской диссертации? / К. В. Русанов // Морской биол. журн. – 2017. – Т. 2, № 1. – С. 79–85.

711. Русанова Е. Г. Императорский Харьковский университет в воспоминаниях Ильи Мечникова / Е. Г. Русанова, К. В. Русанов // Unversitatis. – 2015. – № 1. – С. 26–37 : ил.

712. Русские естествоиспытатели : биобиблиогр. указ. Вып. 2 / сост. А. С. Рывкинд. – Москва, 1974. – 57 с.

С. 23–27: про И. И. Мечникова.

713. Русско-французские научные связи / публ. [и предисл.] А. Т. Григорьяна, А. П. Юшкевича, при участии Т. Н. Кладо, Ю. Х. Копелевич ; отв. ред. А. П. Юшкевич. – Ленинград : Наука, ЛО, 1968. – 299 с.

С. 57–60: відгуки французьких вчених про І. І. Мечникова щодо вибрання його до Академії наук Інституту Франції. Ці матеріали наведено у перекладі російською мовою.

714. Савостенко Г. 120 лет со дня рождения И. И. Мечникова / Г. Савостенко // Здравоохранение Белоруссии. – 1965. – № 12. – С. 68–69.*

715. Сагакянц А. Б. Вклад И. И. Мечникова в теорию общей патологии и развитие некоторых его идей в данной области науки / А. Б. Сагакянц, Р. М. Хаитов // Физиология и патология иммун. системы. – 2009. – Т. 13, № 3. – С. 29–32.*

716. Сагакянц А. Б. Международная школа И. И. Мечникова и ее влияние на развитие науки в конце XIX века / А. Б. Сагакянц, Р. М. Хаитов // Иммунология. – 2009. – Т. 30, № 3. – С. 189–191.*

717. Сагакянц А. Б. И. И. Мечников: генезис представлений о мире и развитие соврем. мед.-биол. науки : (К 165-летию со дня рождения И. И. Мечникова) : сообщ. 1. И. И. Мечников и развитие биологии / А. Б. Сагакянц, Р. М. Хаитов // Физиология и патология иммун. системы. – 2010. – Т. 14, № 5. – С. 3–9.*

718. Сагакянц А. Б. Некоторые аспекты исторического становления теории фагоцитоза : (к 100-летию присуждения И. И. Мечникову Нобел. премии) / А. Б. Сагакянц, Р. М. Хаитов // Иммунология. – 2008. – Т. 29, № 4. – С. 196–201.*

719. Сагакянц А. Б. Проблема нравственности в науке и ее роль в жизни общества в трудах И. И. Мечникова / А. Б. Сагакянц, Р. М. Хаитов // Рос. аллергол. журн. – 2009. – № 2. – С. 3–5.

720. Салакс Ю. Илья Мечников и Нобелевская премия / Ю. Салакс, Е. Либите // Материалы III (XIII) съезда российского общества историков медицины, посвящ. 70-летию РОИМ : науч. конф. с междунар. участием «Актуальные вопросы истории медицины и здравоохранения», посвящ. 100-летию со дня создания Гл. упр. гос. здравоохранения, ноябрь 2016 г. – Москва, 2016. – С. 188–191.

721. Самин Д. К. Сто великих ученых / Д. К. Самин. – Москва : Вече, 2000. – 590 с.

Зі змісту: Илья Ильич Мечников. – С. 339–345.

Те саме: Москва : Вече, 2002. – 590 с.

Зі змісту: Илья Ильич Мечников. – С. 339–345.

722. Саппа М. Висока нагорода – харків'янину / М. Саппа // Веч. Харків. – 1984. – 16 черв.

Про І. І. Мечнікова, вихованця Харківського університету.

723. Сборник, посвященный 90-летию Одесского университета и 110-летию со дня рождения И. И. Мечникова = Збірник, присвячений 90-річчю Одеського університету та 110-річчю з дня народження І. І. Мечникова / [редкол. : А. И. Воробьев, С. И. Лебедев (отв. ред.) и др.]. – Одесса : [б. и.], 1955. – 117 с. – (Тр. Одес. гос. ун-та им. И. И. Мечникова ; т. 145).

- Зі змісту:* К 90-летию Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова / С. И. Лебедев. – С. 7–22; Жизненный и творческий путь великого ученого-биолога И. И. Мечникова / С. И. Лебедев. – С. 23–35; Дополнительные сведения о пребывании И. И. Мечникова в Одессе. – С. 36; Философские и общественно-политические взгляды И. И. Мечникова / И. И. Подгрушный. – С. 37–53; Развитие И. И. Мечниковым материалистических основ дарвинизма / А. И. Воробьев. – С. 55–63; И. И. Мечников как эмбриолог / Н. А. Савчук. – С. 65–74; И. И. Мечников как зоолог / И. И. Пузанов. – С. 75–84; И. И. Мечников как иммунолог и микробиолог / О. Е. Савчук. – С. 85–97.
724. Севастьянов В. Д. Вклад И. И. Мечникова та О. О. Ковалевського в створення сільськогосподарської ентомології в Україні / В. Д. Севастьянов // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Біологія. – 2002. – Т. 7, вип. 1. – С. 314–319.
725. Севастьянов В. Д. И. И. Мечников – зоолог-таксономіст / В. Д. Севастьянов // *Там само* – 2005. – Т. 10, вип. 3. – С. 209–210.
726. Седых Д. В. Философия естествознания И. И. Мечникова / Д. В. Седых // Мечниковские чтения – 2019 : материалы Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, 24–25 апр. 2019 г. / [науч. ред. А. В. Силин, С. В. Костюкевич]. – Санкт-Петербург, 2019. – Ч. 2. – С. 116–117.*
727. VII Северо-кавказская конференция по иммунологии, аллергологии и молекулярной биологии, Краснодар, 27–28 сент. 1983 г. : тез. докл. – Краснодар, 1983. – 267 с.*
Зі змісту: Развитие идей И. И. Мечников о целебных силах организма / А. И. Коротяев, Т. В. Малышева. – С. 3–4; И. И. Мечников и борьба идей в теории иммунитета / Р. Б. Цынкаловский. – С. 5–6; Проблема взаимодействия биологии и медицины в развитии учения о фагоцитозе : (Методол. аспекты) / М. Г. Шубич. – С. 6–7.
728. Селиванов И. Вся жизнь в поиске : К 150-летию со дня рождения И. И. Мечникова / И. Селиванов // Сельская жизнь. – 1995. – 27 мая.*
729. Сельцовский А. Долг ныне живущих / А. Сельцовский // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1997. – 29 янв. – С. 10. – (К наследию И. И. Мечникова: Родная земля ждет его возвращения).*
730. Семенов Б. Ф. Развитие идей И. И. Мечникова в области иммунологии / Б. Ф. Семенов // ЖМЭИ. – 1984. – № 7. – С. 50–54.
731. Семенова Л. С. Значение научного наследия Ильи Ильича Мечникова для развития медицины / Л. С. Семенова, Е. В. Николаева // Мед. перспективы. – 2016. – Т. 21, № 4. – С. 174–176.
732. Семенова Л. С. О проблемах старения в работах И. И. Мечникова / Л. С. Семенова // Сучас. гастроентерологія. – 2015. – № 5. – С. 127–128.
733. Сепиашвили Р. И. Лауреаты Нобелевской премии в области физиологии и медицины / Р. И. Сепиашвили. – Москва : Медицина-Здоровье, 2005. – 34 с.*
734. Сепиашвили Р. И. От Дарвина и Вирхова к Нобелевской премии И. И. Мечникова / Р. И. Сепиашвили // Аллергология и иммунология. – 2015. – Т. 16, № 1. – С. 84–90.
Вірхов Рудольф (1821–1902) – нім. патологоанатом і гістолог, засновник целюлярної патології; професор Берлін. ун-ту, директор Ін-ту патології в Берліні.
735. Сепиашвили Р. И. От теории клеточной патологии Р. Вирхова и фагоцитарной теории И. И. Мечникова / Р. И. Сепиашвили // Фізіол. журн. – 2011. – Т. 57, № 5. – С. 16–22.
736. Сепиашвили Р. И. Открытие фагоцитоза и обоснование фагоцитарной теории в историко-научном освещении / Р. И. Сепиашвили, М. Г. Шубич, И. В. Дорофеева // Аллергология и иммунология. – 2015. – Т. 16, № 1. – С. 78–83.*
На основі аналізу праць І. І. Мечникова та досліджень його наукової творчості подано логико-теоретичний аналіз відкриття фагоцитозу та обґрунтування фагоцитарної теорії. Висловлено твердження, що синтез дарвінізму та патології людини, які лежать в основі фагоцитарної теорії, треба розглядати як наукову революцію в медицині ХІХ ст. та ідейне джерело клонально-селекційної теорії Бернета.
737. Сердюк Ю. Тезисы о связи концепции инстинкта смерти З. Фрейда с физиологической теорией И. И. Мечникова [Электронный ресурс] / Ю. Сердюк // Матеріали конференції студентів і аспірантів «ХХІІ наукові читання пам'яті Георгія Флоровського» / голов. ред. К. В. Райхерт. – Одеса, 2019. – С. 35–39. – URL: http://liber.onu.edu.ua/pdf/Florovsky_collection.pdf (дата звернення: 17.05.2019).

738. Сивкова Е. И. Илья Ильич Мечников : (К 160-летию со дня рождения) / Е. И. Сивкова // Тр. Всерос. научно-исслед. ин-та ветеринар. энтомологии и арахнологии : сб. науч. тр. – Тюмень, 2004. – Т. 46. – С. 3–7.*
739. Симиальная теория антропогенеза с точки зрения И. И. Мечникова : (анализ работ из фондов библиотеки ВолГМУ) / М. В. Букатин, В. В. Долгова, М. А. Золотых, Н. А. Колобродова, О. Ю. Кузнецова // История медицины в собраниях архивов, библиотек и музеев : материалы II межрегион. науч.-практ. конф., посвящ. 80-летию Волгогр. гос. мед. ун-та, 15–16 сент. 2015 г., г. Волгоград / гл. ред. В. И. Петров. – Волгоград, 2015. – С. 83–86.*
740. Сиротинин Н. Н. К семидесятилетию фагоцитарной теории [И. И. Мечникова] / Н. Н. Сиротинин // Архив патологии. – 1953. – Т. 15, вып. 6. – С. 3–12.*
741. Сиротинин Н. Н. Места и даты жизни И. И. Мечникова, связанные с Украиной / Н. Н. Сиротинин // Отчет о работе Киевского обласного общества патофизиологов за 1954, 1955 и 1956 гг. – Киев, 1958. – С. 61–67.*
742. Сиротинин Н. Н. О двух ведущих русско-украинских школах патологов / Н. Н. Сиротинин // Очерки истории медицинской науки и здравоохранения на Украине. – Киев, 1954. – С. 241–245.
Про школи В. В. Подвисоцького та І. І. Мечникова.
Подвисоцький Володимир Валеріанович (1857–1913) – український патолог, ендокринолог, імунолог, мікробіолог, доктор медицини, професор. Засновник київської школи патологів.
743. Сиротинин Н. Н. [Рецензия] / Н. Н. Сиротинин // ЖМЭИ. – 1955. – № 9. – С. 103. – Рец. на кн.: Акад. собр. соч. : в 16 т. Т. 8 / И. И. Мечников. – Москва : Медгиз, 1953. – 520 с.
744. Сиротинин Н. Н. Сравнительно-патологические исследования И. И. Мечникова о воспалении / Н. Н. Сиротинин // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1954. – Т. 5. – С. 283–317.
745. Сиротинин Н. Н. Учение И. И. Мечникова и его значение для патологической физиологии / Н. Н. Сиротинин // Патологическая физиология и экспериментальная терапия. – 1965. – Т. 9, № 4. – С. 3–7.*
746. Сиротинин Н. Н. Эволюционная физиология и эволюционная патология : (К 120-летию со дня рождения И. И. Мечникова) / Н. Н. Сиротинин // Журн. эволюц. биохимии и физиологии. – 1966. – Т. 2, № 1. – С. 5–9.
747. Сиротинін М. М. До 35-річчя з дня смерті І. І. Мечникова / М. М. Сиротинін // Мед. журн. – 1951. – Т. 21, вип. 5. – С. 101–104.*
748. Сиротинін М. М. Пам'ятні місця життя й діяльності І. І. Мечнікова на Україні / М. М. Сиротинін // Мікробіол. журн. – 1972. – Т. 34, вип. 6. – С. 804–806.
749. Славетний співвітчизник : до 160-х роковин І. І. Мечникова : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. Л. І. Романова, О. М. Християн. – Харків : ХДНБ, 2005. – 20 с.
750. Слонимская И. А. Еще одна страница биографии И. И. Мечникова / И. А. Слонимская // Совет. здравоохранение. – 1965. – № 9. – С. 58–59.*
Про перебування Мечникова в передмісті Парижу – Севрі в 1903 р.
751. Собчук Г. С. О связи двух корифеев отечественной науки : (К 125-летию со дня рождения И. И. Мечникова и 160-летию со дня рождения Н. И. Пирогова) / Г. С. Собчук, П. А. Кланца // Врачеб. дело. – 1970. – № 10. – Стб. 153–154.*
752. Сойка Ю. Наука, натхненна коханням / Ю. Сойка // Пенсія. – 2009. – № 12. – С. 36–37.*
Про І. Мечникова.
753. Сокольская В. П. И. И. Мечников – организатор дезинфекционного дела в Одессе / В. П. Сокольская, А. В. Целух // Микробиол. журн. – 1988. – Т. 50, № 2. – С. 107–109.
754. Сорокина А. В. И. И. Мечников в Обществе одесских врачей / А. В. Сорокина // Тезисы докл. Респ. науч.-практ. конф. по обмену опытом борьбы за снижение и ликвидацию зоонозных инфекций. – Одесса, 1961. – С. 12.*

755. Сорокина А. В. И. И. Мечников и развитие отечественной микробиологии : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. биол. наук / А. В. Сорокина. – Москва, 1968. – 14 с.
756. Сорокина А. В. И. И. Мечников и Херсонская санитарная организация / А. В. Сорокина // ЖМЭИ. – 1965. – № 4. – С. 148–151.
757. Сорокина Т. С. История медицины : крат. курс лекций / Т. С. Сорокина. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Изд-во Ун-та дружбы народов, 1988. – 72 с.*
С. 53: про И. Мечникова.
758. Стамблер И. С. Илья Ильич Мечников – основатель науки о долголетию и один из основателей современной медицины : в честь 170-летия / И. С. Стамблер // Успехи геронтологии. – 2015. – Т. 28, № 2. – С. 207–217.*
759. Степаненко В. Видатний російський вчений-дарвініст / В. Степаненко // Черкас. правда. – 1955. – 16 мая.*
760. Сто великих украинцев / [авт.-сост. М. Гнатюк, Л. Громовенко, Л. Семака, Р. Скорульская, Д. Стус, С. Удовик]. – Київ : Орфей ; Москва : Вече, 2001. – 584 с.
Зі змісту: Ілья Мечников. – С. 324–327.
761. 100 знаменитых людей Украины / В. М. Скляренко, Т. Н. Харченко, О. Ю. Очкурова, И. А. Рудычева. – Харьков : Фолио, 2005. – 511 с.
Зі змісту: Мечников Ілья Ільич. – С. 296–303.
762. Сто найвідоміших українців / [М. Гнатюк, Л. Громовенко, Л. Семака та ін.]. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : Орфей ; Москва : Вече, 2002. – 579 с.
Зі змісту: Ілля Ілліч Мечников. – С. 315–319.
Те саме / [за заг. ред. Ю. Павленка]. – вид. 3-те, випр. й допов. – Київ : Орфей, 2005. – 640 с.
Зі змісту: Ілля Мечников. – С. 299–302.
763. Стойловський В. П. Становлення і розвиток зоологічних досліджень в Одеському університеті / В. П. Стойловський, Д. А. Ківганов, В. О. Лобков // Ювілейна збірка наукових праць, присвячена 150-річчю Одеського національного університету імені І. І. Мечникова / голов. ред. І. М. Коваль. – Одеса, 2015. – С. 270–277.
С. 270–272: про науково-дослідну діяльність І. І. Мечникова в Імператорському Новоросійському університеті.
764. Струков А. И. И. И. Мечников : к 125-летию со дня рождения / А. И. Струков // Архив патологии. – 1970. – Т. 32, № 11. – С. 81–88.*
765. Суворов А. Н. Полезные микробы – кто они? / А. Н. Суворов // Природа. – 2009. – № 7. – С. 21–30.
І. І. Мечников як родоначальник і науковий пропагандист споживання молочнокислих продуктів в лікувальних цілях.
766. Сулейманова Р. Р. «Жизненный потенциал человека» как индикатор межпоколенного взаимодействия / Р. Р. Сулейманова // Гуманитарное знание и духовная безопасность : сб. материалов VI Междунар. науч.-практ. конф. (Грозный, 6–7 дек. 2019 г.) / [сост. М. М. Бетильмерзаева ; ред. В. Ю. Гадаев]. – Махачкала, 2019. – С. 461–464.
Оцінка людського потенціалу І. Мечниковим.
767. Сумний С. Великий вчений-гуманіст : До 35-річчя з дня смерті І. І. Мечникова / С. Сумний // Радян. Україна. – 1951. – 15 лип.*
768. Сусеев П. Н. И. И. Мечников и вопросы эпидемиологии и туберкулеза в Калмыкии / П. Н. Сусеев // Сборник трудов респ. науч.-практ. конф. по борьбе с туберкулезом. – Элиста, 1972. – С. 11–23.*
769. Сухов А. Д. Материалистическое философствование в русском естествознании XIX–XX вв. / А. Д. Сухов ; Рос. акад. наук, Ин-т философии. – Москва : ИФ РАН, 2011. – 133 с.
Зі змісту: И. И. Мечников. – С. 54–71.
770. Сухов А. Д. И. И. Мечников и философия / А. Д. Сухов // Философия и о-во. – 2011. – № 1 (61). – С. 142–159.
771. Сухов А. Д. Ученые-естествоиспытатели в истории русской философии / А. Д. Сухов // Филос. науки. – 2012. – № 1. – С. 129–141.

Наведені ідеї філософської антропології І. І. Мечникова.

772. Тарасова Л. П. Опыты И. И. Мечникова по изучению холеры / Л. П. Тарасова // ЖМЭИ. – 1965. – № 2. – С. 145–149.
773. Тарасова Л. Этюды оптимизма : К 150-летию выдающегося ученого, лауреата Нобелевской премии, нашего земляка Ильи Ильича Мечникова / Л. Тарасова // Веч. Харьков. – 1995. – 18 мая.
774. Творцы мировой науки от античности до XX века : попул. биобиблиогр. энцикл. / сост. З. П. Джинова, Г. В. Шандуренко ; науч. ред. В. А. Винокуров. – Москва : Пашков дом, 2001. – 783 с.*
Зі змісту: Илья Ильич Мечников (1845–1916). – С. 470–476.
775. Тезисы докладов III конф. молодых научных работников, 23 мая 1960 г. / Моск. НИИ вакцин и сывороток им. И. И. Мечникова. – Москва : Бюро науч. инф., 1960. – 42 с.*
Зі змісту: Из общественной деятельности И. И. Мечникова в Одессе / Н. Г. Фиш. – С. 3–4; Участие И. И. Мечникова в деятельности Общества одесских врачей / А. В. Сорокина. – С. 5–6.
776. Телегин А. А. Геронтософские размышления И. И. Мечникова / А. А. Телегин // Проблемы философии: история и современность : сб. ст. по итогам науч.-практ. конф. с междунар. участием. – Курск, 2018. – С. 139–144.
777. Терехов П. Г. Научные связи И. И. Мечникова с Санкт-Петербургской академией наук / П. Г. Терехов // Тр. Ин-та истории естествознания и техники АН СССР. – 1961. – Т. 41, вып. 10. – С. 183–236.
Публікується низка документів із Архіву АН СРСР.
778. Тестемицану Н. А. Видные врачи Молдавии / Н. А. Тестемицану, Е. П. Попшой, В. А. Иокса. – Кишинев : Штиинца, 1985. – 232 с.
Зі змісту: И. И. Мечников и Молдавия. – С. 16–27.
779. Тимаков В. Д. И. И. Мечников и его учение : К 35-летию со дня смерти / В. Д. Тимаков // Мед. работник. – Москва, 1951. – 15 июля.*
780. Тимирязев К. А. Мечников – борец за научное мировоззрение / К. А. Тимирязев // Изб. соч. : в 2 т. / К. А. Тимирязев ; сост. Л. М. Берцинская. – Москва, 1957. – Т. 2. – С. 558–566.
Про І. І. Мечникова див. іменний покажчик.
То же // Тимирязев К. А. Наука и демократия : сб. ст. : 1904–1919 гг. – Москва, 1963. – С. 295–301.
То же // Мечников И. И. Акад. собр. соч. : в 16 т. – Москва, 1954. – Т. 13. – С. 227–232.
781. Титаренко Л. «До останнього продишу кохав тебе...» / Л. Титаренко // Голос України. – 2008. – 14 лют. – С. 7. – фото : І. І. Мечников ; портр. дружини.
Про І. І. Мечникова та його дружину О. Білокопитову.
782. [Тишков А. А.] У истоков геронтологии / [А. А. Тишков] // Этюды оптимизма / И. И. Мечников. – Москва, 1988. – С. 277–313.
783. Ткаченко А. Российские деятели украинского происхождения. История отношений Украины и России в лицах за 377 лет (1654–1991) : энцикл. справ. / А. Ткаченко. – Киев : Аристей, 2005. – 604 с.
Зі змісту: Мечников Илья Ильич. – С. 487–488.
784. Токин Б. П. И. И. Мечников и современная наука / Б. П. Токин // Вестн. Ленингр. ун-та. – 1971. – № 3 : Биология. – Вып. 1. – С. 7–18.
То же // Труды 1 Ленингр. мед. ин-та и Ленингр. о-ва анатомов, гистологов и эмбриологов. – 1971. – Вып. 3. – С. 155–160.
785. Токин Б. П. Мечниковы в Ясной Поляне / Б. П. Токин // Наука и жизнь. – 1967. – № 1. – С. 152–156.
786. Токин Б. П. Научные заветы И. И. Мечникова и современные проблемы иммунитета растений / Б. П. Токин // Итоги работы IV Всесоюз. совещ. по иммунитету сельскохозяйств. растений, г. Кишинев, сент. 1965 г. – Кишинев, 1966. – Ч. 1. – С. 18–30.*
787. Токин Б. П. Научные заветы И. И. Мечникова и учение о фитонцидах / Б. П. Токин // Фитонциды, их биологическая роль и значение для медицины и народного хозяйства /

АН УССР, Ин-т микробиологии и вирусологии им. Д. К. Заболотного. – Киев, 1967. – С. 8–22.*

788. Токин Б. П. Общая эмбриология / Б. П. Токин. – 3-е изд. перераб. – Москва : Высшая шк., 1977. – 509 с.

С. 14–16: про створення І. Мечниковим еволюційної ембріології.

789. Токин Б. П. Ученый и гуманист / Б. Токин // Ленингр. правда. – 1970. – 5 мая.*

До 125-річчя від дня народження І. І. Мечникова.

790. Токин Б. П. Целебные яды растений : Повесть о фитонцидах / Б. П. Токин. – 2-е изд., доп. – Ленинград : Лениздат, 1974. – 344 с.

С. 140–143, 149–150: про наукову спадщину І. І. Мечникова в боротьбі з захворюваннями рослин та тварин.

791. Токин Б. П. Наукова спадщина І. І. Мечникова і питання імунітету ембріонів : (До 40-річчя з дня смерті І. І. Мечникова) / Б. П. Токин // Мікробіол. журн. – 1956. – Т. 18, вип. 2. – С. 3–8.

792. Торсуев Н. А. Заслуги И. И. Мечникова в развитии сифилидологии : к 60-летию со дня смерти / Н. А. Торсуев, Н. И. Гусаков // Вестн. дерматологии и венерологии. – 1976. – № 8. – С. 88–89.*

793. Трибулев Г. П. И. И. Мечников и его борьба с вейсманизмом / Г. П. Трибулев // Воен.-мед. журн. – 1950. – № 10. – С. 50–53.*

794. Трибулев Г. П. И. М. Сеченов и И. П. Павлов об И. И. Мечникове / Г. П. Трибулев // Воен.-мед. журн. – 1951. – № 9. – С. 88–90.*

795. Тріо з геніального сузір'я Нобеля: Ілля Мечников, Саймон Кузнець, Лев Ландау // Європа-центр : междунар. обществ.-полит. журн. – 2004. – № 3. – С. 76–77.

796. Трубина Л. М. К 100-летию фагоцитарной теории И. И. Мечникова / Л. М. Трубина // ЖМЭИ. – 1983. – № 12. – С. 99–101.

Про наукову конференцію Одеського НДІ вірусології та епідеміології імені І. І. Мечникова та засідані проблемної комісії АМН СРСР «Теоретична та прикладна імунологія» у зв'язку з 100-річчям фагоцитарної теорії І. І. Мечникова, що проходила в Одесі 5.05.1983 р.

797. Тульчинська В. П. До семидесятиріччя фагоцитарної теорії імунітету І. І. Мечникова / В. П. Тульчинська // Мікробіол. журн. – 1959. – Т. 21, вип. 3. – С. 61–63.

798. Ульяновская Т. И. Великий оптимист : (К 150-летию со дня рождения И. И. Мечникова) / Т. И. Ульянкина // Год планеты. – Москва, 1995. – Вып. 1995 г. : Политика. Экономика. Бизнес. Банки. Культура. – С. 504–506.*

799. Ульяновская Т. И. Зарождение иммунологии / Т. И. Ульянкина. – Москва : Наука, 1994. – 318 с.*

Зі змісту: Гл. 4 : И. И. Мечников. Открытие клеточного иммунитета. Описание иммунной системы.

800. Ульянкина Т. И. Институту Пастера в Париже – 100 лет / Т. И. Ульянкина // Иммунология. – 1988. – № 6. – С. 92–94.*

801. Ульянкина Т. И. Историческая миссия трудов И. И. Мечникова и П. Эрлиха в зарождении теоретической иммунологии : к 100-летию Нобел. премии 1908 г. в области физиологии и медицины «за работы по теории иммунитета» // Материалы III съезда конфедерации историков медицины, г. Москва, 20–22 мая 2009 г. : в 2 т. – Москва, 2009. – Т. 1. – С. 125–126.*

802. Ульянкина Т. И. К 100-летию Нобелевской премии в области физиологии и медицины: И. И. Мечников (Россия) и П. Эрлих (Германия) / Т. И. Ульянкина // Институт истории естествознания и техники им. С. И. Вавилова : годич. науч. конф., 2008 г. / отв. ред. А. В. Постников. – Москва, 2009. – С. 89–99.*

803. Ульянкина Т. И. К 110-летию Нобелевской премии в области физиологии и медицины: И. И. Мечников (Россия) и П. Эрлих (Германия) / Т. И. Ульянкина // Экспериментальная и клиническая гастроэнтерология. – 2018. – № 4 (152). – С. 111–118.

В статті наведено переклад тексту запрошення Нобелівського Комітету, адресованого І. Мечникову, та відповідь вченого на нього.

804. Ульянкина Т. И. Кто поможет энтузиастам? / Т. И. Ульянкина // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1996. – 13 нояб. – С. 10. – (К наследию И. И. Мечникова: Родная земля ждет его возвращения).*

805. Ульянкина Т. И. И. И. Мечников и зарождение иммунологии / Т. И. Ульянкина // ВИЕТ. – 1985. – № 3. – С. 11–22.
806. Ульянкина Т. И. На вершине научного Олимпа: Илья Мечников и Нобел. премия 1908 г. / Т. И. Ульянкина, В. А. Черешнев // Аллергология и иммунология. – 2008. – Т. 9, № 4. – С. 406–411.*
807. Ульянкина Т. И. «Невежество следует отнести к наиболее безнравственным явлениям» : К 100-летию со дня смерти акад. И. И. Мечникова / Т. И. Ульянкина // Вестн. Рос. акад. наук. – 2017. – Т. 87, № 8. – С. 752–760.
808. Ульянкина Т. И. Российский Нобелевский лауреат Илья Ильич Мечников : к 100-летию со дня смерти / Т. И. Ульянкина // Материалы III (XIII) съезда российского общества историков медицины, посвящ. 70-летию РОИМ : науч. конф. с междунар. участием «Актуальные вопросы истории медицины и здравоохранения», посвящ. 100-летию со дня создания Гл. упр. гос. здравоохранения, нояб. 2016 г. – Москва, 2016. – С. 236–239.
809. Ульянкина Т. И. Российский Нобелевский лауреат Илья Ильич Мечников (1845–1916) / Т. И. Ульянкина ; предисл. В. А. Черешнева. – Москва : Архив РАН, 2017. – 80 с. : ил., факс., портр.*
С. 62–78: перелік праць І. І. Мечникова та матеріалів до них.
810. Ульянкина Т. И. Русский зоолог, сделавший себе блестящее имя в Европе : К 100-летию со дня смерти рос. Нобел. лауреата / Т. И. Ульянкина // Цитокины и воспаление. – 2016. – Т. 15, № 3–4. – С. 299–310.
Про життя та наукові відкриття великого вченого І. І. Мечникова.
811. Ульянкина Т. И. Теория естественного отбора в иммунологических трудах И. И. Мечникова // Чарльз Дарвин и современная наука : тез. междунар. науч. конф. «Чарльз Дарвин и современная биология» (г. Санкт Петербург, 21–23 сент. 2009 г.) и «Теория эволюции: между наукой и идеологией. Историко-научные и философско-методологические проблемы эволюционизма» (г. Санкт-Петербург, 23–25 сент. 2009 г.). – Санкт-Петербург, 2009. – С. 282–284.*
812. Умов Н. От редакции «Научного слова» ко второму изданию [книги И. И. Мечникова «Этюды о природе человека: Опыт оптимист. философии» (1904)] / Н. Умов // Акад. собр. соч. : в 16 т. / И. И. Мечников. – Москва, 1956. – Т. 11. – С. 15–20.
То же // Этюды о природе человека / И. И. Мечников. – Москва, 1961. – С. 10–13.
813. Усова М. А. Философские идеи И. И. Мечникова о дисгармоничности природы человека [Электронный ресурс] / М. А. Усова // Евразийское научное объединение. – 2019. – № 6 (52). – С. 301–302. – URL: <https://esa-conference.ru/wp-content/uploads/2019/07/esa-june-2019-part5.pdf> (дата обращения: 15.05.2020).
814. Ушаков Д. О. Видатні українці / Д. О. Ушаков. – Харків : Фактор, 2008. – 200 с. – (Сер. «Україна. Учора, сьогодні, завтра»).
С. 102–103: Ілля Ілліч Мечников.
Те саме рос. мовою: Харьков : Фактор, 2011. – 200 с. – (Сер. «Украина. Вчера, сегодня, завтра»).
С. 102–103: Ілля Ілліч Мечников.
815. Фагоцитоз и иммунитет : тез. докл. Всесоюз. симпоз., посвящ. 100-летию создания И. И. Мечниковым фагоцитарной теории иммунитета (г. Москва, 14–18 нояб. 1983 г.) / под общ. ред. Р. В. Петрова. – Москва, 1983. – 278 с.*
816. Файтельберг Р. О. Дружба И. И. Мечникова и И. М. Сеченова / Р. О. Файтельберг // Врачеб. дело. – 1965. – № 5. – С. 128–131.*
817. Федоровский Г. Шеренга великих медиков / Г. Федоровский ; пер. с пол. Е. К. Шпак. – Варшава : Наша Ксенгарня, 1975. – 157, [2] с.
С. 132–133: про І. І. Мечникова.
818. Фрейдлин И. С. Комментарий к Нобелевской лекции И. И. Мечникова / И. С. Фрейдлин // Илья Ильич Мечников : энцикл. жизни и творчества / А. В. Шабров, И. В. Князькин, А. Т. Марьянович. – Санкт-Петербург, 2008. – С. 998–1004.

819. Фрейдлин И. С. Предвиденье И. И. Мечниковым современных направлений развития фагоцитарной терапии / И. С. Фрейдлин // Аллергология и иммунология. – 2008. – Т. 9, № 4. – С. 411–412.
820. Фрейдлин И. С. Развитие идей И. И. Мечникова в Институте Пастера в Париже (к 50-летию со дня смерти И. И. Мечникова) / И. С. Фрейдлин // ЖМЭИ. – 1966. – № 7. – С. 146–148.
821. Фрейдлин И. С. Философское значение работ И. И. Мечникова в развитии учения об инфекционных заболеваниях / И. С. Фрейдлин // Тезисы докл. XIV науч. конф., посвящ. 90-летию со дня рождения В. И. Ленина / 1-й Ленингр. мед. ин-т. – Ленинград, 1960. – С. 24–25.*
822. Фридман С. А. Евреи – лауреаты Нобелевской премии : крат. биограф. слов. / С. А. Фридман. – Москва : Дограф, 2000. – 303 с.
Зі змісту: Мечников (Metchnikoff) Ілля Ільич (1845–1916). – С. 167–168.
Те саме: 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Право и закон XXI, 2004. – 495 с.*
823. Фридман Э. П. Илья Ильич Мечников – родоначальник современной экспериментальной приматологии (к 50-летию со дня смерти И. И. Мечникова) / Э. П. Фридман // Вопр. антропологии. – 1967. – Вып. 25. – С. 35–44.
824. Фролов В. А. Вклад И. И. Мечникова в иммунологию / В. А. Фролов // ЖМЭИ. – 1985. – Т. 29, № 2. – С. 203–210.
825. Фролов В. А. Война с микробами: интригующие подробности открытия Мечникова / В. А. Фролов. – 2-е изд. испр. и доп. – Москва : Эксмо, 2008. – 289 с. : фот. – (Открытия, которые потрясли мир).*
826. Фролов В. А. Из когорты энциклопедистов / В. А. Фролов // Пессимизм и оптимизм / И. И. Мечников. – Москва, 1989. – С. 5–60.
Про життєвий та науковий шлях І. І. Мечникова.
827. Фролов В. А. Опередивший время / В. А. Фролов. – Москва : Совет. Россия, 1980. – 268 с.
Про І. І. Мечникова.
828. Фундаментальні відкриття І. І. Мечникова в сфері мікробіології та імунології з позиції сьогодення / Т. М. Моїсеєнко, В. В. Спірякова, С. В. Лучнікова, Л. Ю. Куйбіда, Н. В. Дегтярьова, Ж. Г. Островська, О. Л. Волянська, О. А. Жерновнікова // Проблеми та еволюція епідемічного процесу і паразитарних систем провідних інфекцій сучасності : тези доп. XV з'їзду Укр. наук.-мед. т-ва мікробіологів, епідеміологів та паразитологів ім. Д. К. Заболотного. – Харків, 2011. – С. 7–8.
829. Хаитов Р. М. К 100-летию присуждения И. И. Мечникову Нобелевской премии. Фагоцитоз: эволюция теории представлений / Р. М. Хаитов, А. Б. Сагакянц // Рос. аллергол. журн. – 2008. – № 2. – С. 3–8.*
830. Хаитов Р. М. И. И. Мечников: генезис представлений о мире и развитие соврем. мед.-биол. науки : (К 165-летию со дня рождения И. И. Мечникова) : сообщ. 2. И. И. Мечников и развитие медицины / Р. М. Хаитов, А. Б. Сагакянц // Физиология и патология иммун. системы. – 2010. – Т. 14, № 5. – С. 10–21.*
831. Хаитов Р. М. И. И. Мечников – значение открытия клеточного иммунитета для биобезопасности человека / Р. М. Хаитов, А. Б. Сагакянц // Физиология и патология иммунной системы. – 2009. – Т. 13, № 1. – С. 11–21.*
832. Харитонов П. А не забываем ли мы Мечникова? / П. Харитонов // Мед. газета : проф. врачеб. изд. – Москва, 2004. – № 51. – С. 15.*
833. Харьковский гений : интервью с акад. АН, доктором мед. наук, профессором, директором Харьков. науч.-исслед. ин-та микробиологии и иммунологии им. И. И. Мечникова Ю. Волянским / вел интервью Л. Замятин // Панорама. – Харьков, 1995. – № 45 (252), ноябрь. – С. 8 : ил. – На фото: И. И. Мечников; В лаборатории Института микробиологии и иммунологии имени И. И. Мечникова.
То же // Панорама. – Харьков, 1995. – № 48 (255), ноябрь. – С. 3. – На фото: фасад Института микробиологии и иммунологии имени И. И. Мечникова.

834. Хашукаев А. Л. Выдающиеся европейские ученые-энциклопедисты – создатели теории клеточного и гуморального иммунитета : тезисы / А. Л. Хашукаев, В. С. Хахалина // Бюл. мед. Интернет-конф. – 2016. – Т. 6, № 5. – С. 434.
Внесок І. Мечникова в становлення науки імунології.
835. Хочу все знать : науч.-худож. сб. / сост. А. Н. Томилин. – Ленинград : Дет. лит., 1976. – 320 с.
С. 238–239: про відкриття І. І. Мечниковим явища фагоцитозу.
836. Хрущов Г. К. Великий русский биолог И. И. Мечников : стенограмма публ. лекции / Г. К. Хрущов. – Москва : [Правда], 1951. – 16 с. – (Всесоюз. о-во по распространению полит. и науч. знаний).
837. Хрущов Г. К. Значение наследия И. И. Мечникова для современной биологии и медицины / Г. К. Хрущов // Наука и жизнь. – 1950. – № 5. – С. 28–32.
838. Хрущов Г. К. Илья Ильич Мечников / Г. К. Хрущов // Люди русской науки : очерки о выдающихся деятелях естествознания и техники. Биология. Медицина. Сельскохозяйственные науки / под ред. И. В. Кузнецова. – Москва, 1963. – С. 192–200.
839. Хрущов Г. К. [Рецензия] / Г. К. Хрущов // Совет. кн. – 1950. – № 11. – С. 60–63. – Рец. на кн.: Избранные биологические произведения / И. И. Мечников. – Москва : Изд-во АН СССР, 1950. – 797 с.
840. Цебржинський О. І. Ілля Ілліч Мечников : до 170 річчя з дня народж. / О. І. Цебржинський // Біологія та екологія. – 2015. – Т. 1, № 1. – С. 109–114.
841. Цзиминь Чи. Род Мечниковых и русское китаеведение / Чи Цзиминь // Клин. патофизиология. – 2016. – Т. 3, № 22. – С. 123–130.
842. Циммерман Я. С. Илья Ильич Мечников: история жизни и научные свершения / Я. С. Циммерман // Клин. фармакология и терапия. – 2018. – Т. 27, № 3. – С. 72–76.
843. Чабан М. П. Сторінки історії надання медичної допомоги на Катеринославщині – Дніпропетровщині / М. П. Чабан, З. І. Шевцова, В. В. Гапонов // Гастроентерологія. – 2016. – № 4 (62). – С. 77–83.
Наведені відомості про перебування представників сім'ї відомого вченого І. І. Мечникова в с. Личковом Магдалинівського району Дніпропетровської області.
844. Чарьев Б. Ч. Илья Ильич Мечников / Б. Ч. Чарьев // Фельдшер и акушерка. – 1985. – № 12. – С. 42–44.*
845. Чахава О. В. И. И. Мечников и гнотобиология / О. В. Чахава // ЖМЭИ. – 1970. – № 5. – С. 14–18.
846. Чекман І. «Україно, обітована земле мого серця!» : Нобелівські лауреати – вихідці з України [Електронний ресурс] / І. Чекман // Вісн. НАН України. – 2006. – № 10. – С. 44–53. – URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/2253> (дата звернення: 13.11.2018).
С. 45–49: про І. І. Мечникова.
847. Чень І. Б. І. І. Мечников: життя і наукова діяльність : До 170-річчя від дня народж. / І. Б. Чень, Г. Б. Гуменюк // Фактори експерим. еволюції організмів. – 2015. – Т. 16. – С. 282–286.
848. Черв'як П. І. Медична енциклопедія / П. І. Черв'як. – Київ : Просвіта, 2001. – 1024 с.
Зі змісту: Мечников Ілля Ілліч (15.05.1845–15.07.1916). – С. 975.
849. Черешнев В. А. К 100-летию присуждения Нобелевской премии И. И. Мечникову и П. Эрлиху «...за работы по теории иммунитета» / В. А. Черешнев, Т. И. Ульякина // Рос. иммунол. журн. – 2008. – Т. 2 (11), № 4. – С. 363–377 : портр. ; фот.
Наведено переклад тексту запрошення Нобелівського комітету, адресованого І. Мечникову, та відповідь вченого на нього; таблиця номінантів на Нобелівську премію.
850. Чернай О. Дворянские гнезда : Илья Мечников / О. Чернай // Панорама. – Харьков, 1995. – № 44, октябрь. – С. 8. – (Харьковская старина).*
851. Чернобель Г. Т. Присуждение Нобелевской премии И. И. Мечникову за работы по иммунитету / Г. Т. Чернобель // ЖМЭИ. – 1965. – № 9. – С. 146–148.
852. Чернов А. Великий русский биолог : К 35-летию со дня смерти И. И. Мечникова / А. Чернов // Комсом. правда. – Москва, 1951. – 15 июля : портр.*

853. Чеснова Л. В. Вклад И. И. Мечникова в развитие прикладной энтомологии в России / Л. В. Чеснова // ВИЕТ. – 1959. – Вып. 7. – С. 162–166.
854. Чеснова Л. В. И. И. Мечников и зоология / Л. В. Чеснова // Вестн. зоологии. – 1996. – № 3. – С. 77–81.
855. Чеснова Л. В. Очерки из истории прикладной энтомологии в России / Л. В. Чеснова ; отв. ред. А. А. Передельский. – Москва : Изд-во АН СССР, 1962. – 132 с.
С. 90–113: про внесок І. І. Мечникова та інших вчених у формування основ прикладної ентомології.
856. Чижков М. Вклад И. И. Мечникова в учение об этиологии и эпидемиологии туберкулеза / М. Чижков // Воен.-морской врач. – 1952. – № 1. – С. 19–24.*
857. Чижова В. М. И. И. Мечников как философ / В. М. Чижова // Вестн. Волгогр. мед. акад. – 1997. – Т. 52, № 3. – С. 177–178.*
858. Чикин С. Я. Врачи-философы / С. Я. Чикин. – Москва : Медицина, 1990. – 384 с.
С. 320–321: про І. І. Мечникова.
859. Чолаков В. Нобелевские премии. Ученые и открытия / В. Чолаков ; пер. с болг. А. С. Никольского. – Москва : Мир, 1987. – 368 с.
С. 329–331, 345: про відкриття І. І. Мечникова.
860. Чугунов В. В. Антропологические исследования И. И. Мечникова в истории сексологии XIX–XX веков : (К 165-летию со дня рождения) [Электронный ресурс] / В. В. Чугунов // Анали Мечников. ін-ту. – 2010. – № 2. – С. 49–52. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ami_2010_2_10 (дата звернення: 22.01.2019).
861. Шабров А. В. И. И. Мечников – ученый, философ, романтик / А. В. Шабров // Вестн. Санкт-Петербург. гос. мед. акад. им. И. И. Мечникова. – 2008. – № 3 (28). – С. 7–13.
862. Шабров А. В. Илья Ильич Мечников : энцикл. жизни и творчества / А. В. Шабров, И. В. Князькин, А. Т. Марьянович. – Санкт-Петербург : DEAN, 2008. – 1263 с. : ил., к., портр., табл., факс. – Парал. тит. с нем., фр., англ.
863. Шавкинова М. М. Мечников И. И. Его вклад в развитие микробиологии и иммунологии / М. М. Шавкинова, Л. И. Каспрук // Моя проф. карьера. – 2020. – Т. 1, № 9. – С. 84–88.
864. Шама О. Одесский иммунитет : 130 лет назад уроженец Слобожанщины Илья Мечников с учениками открыл Одес. бактериол. станцию – вторую после Парижской, на которой прививал людей и животных от инфекц. болезней / О. Шама // Новое время страны. – 2016. – № 21. – С. 62–65.*
865. Шандуренко Г. В. Илья Ильич Мечников (1845–1916) [Электронный ресурс] / Г. В. Шандуренко // Биология. – 2000. – № 23. – URL: https://bio.1sept.ru/view_article.php?ID=200002308 (дата обращения: 20.04.2020).
866. Шаров І. Вчені України : 100 видатних імен / І. Шаров. – Київ : АртЕк, 2006. – 486 с.
Зі змісту: Мечников Ілля Ілліч (1845–1916). – С. 246–249.
867. Шаров І. 100 видатних імен України / І. Шаров. – Київ : Альтернативи, 1999. – 496 с.
Зі змісту: Мечников Ілля Ілліч (1845–1916). – С. 252–255.
868. Шацкая М. Ф. Илья Ильич Мечников – создатель эволюционной эмбриологии и фагоцитарной теории иммунитета / М. Ф. Шацкая // Славяне в мировой цивилизации : справ. для студентов, магистрантов, аспирантов и науч. работников (по материалам Междунар. конф. «Славянский вклад в мировую цивилизацию», г. Волгоград, 16–19 окт. 2017 г.) / Волгогр. гос. соц.-пед. ун-т. – Волгоград, 2017. – С. 481–486.*
869. Шварцман А. Л. К истории исследований И. И. Мечникова в области борьбы с преждевременной старостью / А. Л. Шварцман // Клин. медицина. – 1954. – Т. 32, № 2. – С. 84–89.*
870. Шварцман А. Л. У истоков больших открытий / А. Л. Шварцман // Наука и жизнь. – 1958. – № 1. – С. 34–35.
Про відкриття фагоцитозу.
871. Шевченко С. Ю. Ортобиоз Мечникова – склейки и разрывы «природного» и «рационального» / С. Ю. Шевченко // Биотехнологическое улучшение человека:

- социально-этические проблемы : программа и сб. тез. 14 Междунар. конф. памяти Б. Г. Юдина, 12–13 окт. 2017, г. Москва. – Москва, 2017. – С. 58.
872. Шелестов Д. К. Мечников Илья Ильич (1845–1916) / Д. К. Шелестов // Демографический энциклопедический словарь / гл. ред. Д. И. Валентей. – Москва, 1985. – С. 250.
873. Шелестов Д. К. Мечников Илья Ильич (1845–1916) / Д. К. Шелестов // Народонаселение : энцикл. слов. / [редкол. : А. Я. Кваша, Г. Г. Меликьян (гл. ред.), А. А. Ткаченко, Н. Н. Шаповалова, Д. К. Шелестов]. – Москва, 1994. – С. 229–230.
874. Шеремет Е. Э. Исторические факты открытия фагоцитоза И. И. Мечникова и их изучение на уроках биологии / Е. Э. Шеремет // Проблемы и перспективы развития экспериментальной науки : сб. ст. междунар. науч.-практ. конф., г. Новосибирск, 28 нояб. 2019 г. – Новосибирск, 2019. – С. 201–203.*
875. Шилинис Ю. А. Развитие идей И. И. Мечникова в трудах Московской школы общих патологов : к 125-летию со дня рождения И. И. Мечникова / Ю. А. Шилинис // Асклепий : болг.-совет. ежегодник истории и теории медицины. – София, 1970. – Т. 1. – С. 131–148.*
876. Шиллер И. Г. В лаборатории Мечникова / И. Г. Шиллер // Знание – сила. – 1951. – № 4. – С. 10–11 : портр.
Спогади 1910 р. Ігнатія Гораційовича Шиллера (1879–1971) – одеського мікробіолога, асистента І. Мечникова. І. Г. Шиллер перший в світі отримав антибіотичні речовини.
877. Шкарин В. В. Первые Нобелевские лауреаты: Э. А. Беринг, И. И. Мечников и П. Эрлих / В. В. Шкарин, А. В. Сергеева, Н. В. Саперкин // Справочник заведующего КДЛ. – 2018. – № 2. – С. 71–77.*
878. Шойфет М. С. Сто великих врачей / М. С. Шойфет. – Москва : Вече, 2004. – 525 с.
Зі змісту: И. Мечников (1845–1916). – С. 385–389.
879. Шубич М. Г. Фагоцитарная революция в медицине : (К 100-летию присуждения И. И. Мечникову Нобел. премии, 1908 г.) / М. Г. Шубич, И. В. Тивкова // Морфология. – 2009. – Т. 135, № 1. – С. 70–75.
880. Шудря М. Історія державотворення в іменах / М. Шудря // Укр. культура. – 1999. – № 10. – С. 30–31. – (Сто великих українців).
С. 30: про І. І. Мечникова.
881. Шульга І. К. Олександр Онуфрійович Ковалевський і Ілля Ілліч Мечніков / І. К. Шульга // Вітчизняні вчені біологи і хіміки : матеріали на допомогу вчителів / за ред. І. І. Мазепи. – Київ, 1950. – С. 157–175.
882. Шумова Т. А. Биометод рвется в бой / Т. А. Шумова // Химия и жизнь. – 1987. – № 11. – С. 30–34.
Про мікробіологічний захист рослин, запропонований І. І. Мечниковим.
883. Щигленко Е. Ученый пессимист / Е. Щигленко // ГЕО : Неопознанный мир: Земля. – 2006. – № 6. – С. 139–146; № 7. – С. 131–136.*
Про І. І. Мечникова.
884. Экспедиция И. И. Мечникова в Астраханскую губернию в 1911 году / О. В. Рубальский, В. М. Мирошников, Х. М. Галимзянов, В. С. Рыбкин // Успехи соврем. естествознания. – 2006. – № 4. – С. 19–21.
885. Эрнст Л. Границы не могут помешать / Л. Эрнст, А. Смирнов, Г. Коромыслов // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1997. – 29 янв. – С. 10. – (К наследию И. И. Мечникова: Родная земля ждет его возвращения).*
886. Эфендиев С. И. В памяти навечно / С. И. Эфендиев, Ф. С. Эфендиев. – Нальчик : Эльбрус, 1983. – 222 с.*
С. 137–138: про І. І. Мечникова.
887. Юрченко В. Д. Актуальність ідей І. І. Мечникова на сучасному етапі боротьби з туберкульозом : (До 120-ти річчя його публ. лекцій з проблем туберкульозу) [Електронний ресурс] / В. Д. Юрченко, М. І. Ковган, В. Ф. Шаповал, І. Ю. Кучма, А. Ю. Волянський // Аналіз Мечников. ін-ту. – 2009. – № 4. – С. 50–52. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ami_2009_4_11 (дата звернення: 20.04.2020).

888. Яровинский М. Гармония жизни / М. Яровинский // Мед. газета : проф. лечеб. изд. – Москва, 1982. – 25 авг.*

До 75-річчя виходу книги І. Мечникова «Етюди оптимізма».

889. Яровинский М. Я. Мечников пише симфонію / М. Я. Яровинский // Мед. допомога. – 2008. – № 1. – С. 53–55.*

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АМН – Академия медицинских наук
АН – Академия наук
АН УРСР – Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки
БМЭ – Большая медицинская энциклопедия
БСЭ – Большая советская энциклопедия
БЭС – Большой энциклопедический словарь
Бюл. МОИП – Бюллетень Московского общества испытателей природы
Вісн. НАН України – Вісник Національної академії наук України
ВИЕТ – Вопросы истории естествознания и техники
ЖМЭИ – Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунологии
Изв. МГТУ «МАМИ» – Известия Московского государственного технического университета МАМИ
КДЛ – клинично-диагностическая лаборатория
МСЭ – Малая советская энциклопедия
МЭС – Медицинский энциклопедический словарь
НАН України – Національна академія наук України
НДІ – науково-дослідний інститут
ОДНБ імені М. Горького – Одеська державна наукова бібліотека імені М. Горького
ОмСХИ – Омский сельскохозяйственный институт
РАН – Российская академия наук
СХЭ – Сельскохозяйственная энциклопедия
СЭС – Советский энциклопедический словарь
Томск. НИИВС – Томский научно-исследовательский институт вакцин и сывороток
Тр. МИНЦ – Труды Международного информационного Нобелевского центра
УРЕ – Українська радянська енциклопедія
УРЕС – Український радянський енциклопедичний словник

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абдрашитов Р. 115
 Абліцов В. 116, 117
 Авдеева Е. В. 118
 Авксентьева О. О. 370
 Авраменко И. М. 705
 Адо А. Д. 119–121
 Аквилонев Е. П. (287, 288)
 Алексеев Г. А. 123
 Алексеенко (Алексеев) А. П. 124, 125
 Альбицкий В. Ю. 126
 Альжанов А. 127
 Амлинский И. Е. 24, 29, 128, 129
 Андреевская М. В. 496
 Андрух В. С. 130
 Анисимов В. Н. 597
 Аничков Н. Н. 1, 5, 7, 8, 26
 Аносов Д. В. 381
 Ансерева Н. М. 526
 Антоньев А. А. 132
 Артемов В. В. 133
 Артемов Н. В. 134
 Архипова Е. И. 135
 Асатрян М. В. 484
 Астанина И. В. 198
 Астахова К. 136
 Афанасьев В. И. (239)
 Ахмечет Л. А. 138
 Бабай Л. В. 233
 Бабий А. И. 139
 Бабий Т. П. 511
 Багаутдинов А. М. 140
 Баевский Р. М. 635
 Бажан М. П. 529–531
 Байматов В. Н. 140
 Байматов Н. В. 140
 Байрау Д. 706
 Бакиров В. С. 136
 Баландин Р. К. 141
 Балашова Н. Н. 210
 Бальфур Ф. М. (101)
 Барановский А. 142
 Бароян О. 143
 Барсуков М. И. 571
 Бахракова М. С. 103, 709
 Батайон Э. (9)
 Баткаева Н. В. 163
 Баумгартен П. К. (1)
 Бахчиванжи А. П. 345
 Бачинська О. А. 144
 Башмакова Р. А. 145
 Баюк Д. 195
 Бебутов Г. 506
 Беззубец Л. П. 572
 Безредка А. М. (14)
 Бейлисон А. В. 575
 Бекетов О. М. (104)
 Бекжанова Н. С. 455
 Белецкий Ю. 232
 Белкин Р. И. 20–22, 26, 28, 101, 146–162, 227, 708
 Белова (Белова-Рахимова, Рахимова-Белова) Л. В. 132, 163, 164
 Беловашина Н. М. 203
 Белозеров И. В. 516
 Беляков В. Д. 165, 166
 Бельчиков Н. Ф. 686
 Бер К. М. – див.: Бэр К. М.
 Бердинских М. С. 427
 Беринг Э. А. (Беринг Е.) (22, 285, 877)
 Берлов М. Н. 404
 Бернет Ф. (736)
 Бернхард К. Г. 444
 Берцинская Л. М. 110, 780
 Бестужев И. В. 215
 Бетильмерзаева М. М. 766
 Белова Л. О. 182
 Бирюков Д. А. 167
 Бик (Бик) А. 101
 Білокопитова О. (781)
 Блинкин С. А. 168–173
 Блок Г. 174
 Блок Г. П. 434
 Блох А. М. 175
 Бляхер Л. Я. 95, 176, 177, 364
 Богданов А. П. (103, 709)
 Богомолец О. О. (670)
 Божков А. И. 178, 400
 Бойцов Б. В. 56, 131
 Бойчук Ю. Д. 639
 Большакова Г. М. 641
 Бондаренко В. М. 179
 Бондаренко П. П. 180, 181
 Бондаренко С. 182
 Борде Ж. (285)
 Борликов Г. М. 183
 Бородин О. С. 639
 Бородулин В. И. 184, 517
 Брагина Е. Е. 534
 Бражник И. О. 572
 Брановер Г. Г. 519
 Братусь В. Д. 622
 Брежневский В. 414
 Бржеский В. Ч. 185
 Брик Я. 186

- Бродяк Д. 527
 Бруенок А. В. 517
 Бугаевская Н. А. 187
 Бугаевский К. А. 187
 Будилова Е. А. 410
 Букатин М. В. 739
 Буланников Г. 188
 Булах С. М. 505
 Бунин И. 189
 Бунин К. В. 190
 Бурик С. 191
 Бурлака Т. В. 192, 552
 Бурчинский С. Г. 297, 298
 Бутина Е. А. 193
 Бухнер Г. (14)
 Быков К. М. 6
 Быченко Е. А. 399
 Бэр (Бер) К. М. (7, 104, 153, 491)
 Бюрне (Бюрнэ) Э. (14, 48), 194
 Бялик Б. А. 273
 Ваганов А. Г. 195
 Вагнер Н. П. (579)
 Вайнберг Б. Г. 196
 Вайндрах Г. М. 197
 Валентей Д. И. 872
 Валескалн П. И. 267, 576
 Валивач М. М. 484
 Валкадов В. В. 198
 Валюконіс М. П. 370
 Васецкий Г. С. 10, 617
 Василевська Є. 199
 Васильев К. Г. 200, 240, 310
 Васильев К. К. 122
 Васильев Н. В. 225
 Васильев Ю. К. 122, 201
 Васильева Е. Г. 122
 Васильцова И. В. 360
 Васильчук Л. 202
 Введенская Е. Г. 203
 Введенский Б. А. 181
 Введенский Н. Е. 6
 Вебер Л. Г. 204
 Вейгерт К. (1)
 Великая М. М. 402
 Вельможко В. І. 207
 Венгеров Ю. Я. 517
 Венсан Ж. И. (14)
 Вербицкий П. И. 595
 Вергунов В. А. 208
 Вердеревский Д. Д. 209, 210
 Вершиніна К. І. 211
 Вернадский В. И. (613)
 Вилциньш Т. О. 267
 Виноградов Н. 212
 Виноградова Р. П. 213, 285
 Винокуров В. А. 774
 Вирхов Р. (734, 735)
 Висковский С. В. 214
 Висоцький О. Ю. 298
 Витте С. Ю. 215, 216
 Вишневская Е. Д. 33
 Владимирова Л. Б. 218, 219
 Владимирський О. 220
 Влас О. П. 221
 Волков А. А. 686
 Волкова В. С. 222
 Воловик Л. 223
 Волянский Ю. Л. 224–226, 595, 833
 Волянська О. Л. 828
 Волянський А. Ю. 887
 Воробьев А. А. 229
 Воробьев А. И. 723
 Воробьев В. С. 231
 Воробьев Р. И. 230
 Воробьева М. Л. 375
 Воробьева О. В. 231
 Воронин (Воронін) В. В. (566, 571)
 Вуд Г. (14)
 Вучинич А. 234
 Выгодчиков Г. В. 14, 21, 147, 157, 236–238, 361
 Высокович В. В. (660)
 Вязов О. 314
 Вьюкова Т. Б. 33
 Габричевский Г. Н. (14)
 Гаврилова А. И. 241
 Гадаев В. Ю. 766
 Гайдуков В. О. 280
 Гайдучок М. М. 505
 Гайсинович А. Е. 2, 18, 96, 106–108, 113, 242–253, 293, 459, 642
 Галимзянов Х. М. 884
 Галицкая И. А. 33
 Галій А. І. 639
 Галушка Р. А. 254, 255
 Гальцева Г. В. 256
 Гамалея Н. Ф. 97, 98, 257–259
 Гапонов В. В. 843
 Гартинг П. (13)
 Гартман Э. (193)
 Геккель Е. (Э.) (23, 694)
 Геллер Е. С. 635
 Гельфенбейн Л. 260
 Генкин Э. Г. (14)
 Герд А. Я. (12)
 Герке П. Я. 310
 Гете И. В. (45)
 Гехтман М. Я. 240
 Гиляров М. С. 261
 Гинзбург-Калинина С. И. 262
 Гиппократ (643)
 Гитун Т. В. 442
 Глазунова Л. И. 254, 255
 Глибицька С. Б. 370
 Глухов А. Г. 263
 Глянцев С. 264

- Гнатюк М. 760, 762
Голиков А. Г. 216
Голованов Я. 265
Головацкий И. 266
Голяченко А. М. 240
Гольд Э. Ю. 200, 240, 267, 268
Гольдберг Д. И. 474, 475, 481
Гольдрин Э. Л. 205
Гомберг М. А. 534
Гомон М. Л. 269
Гончарук С. 270
Горбатько В. В. 280
Гордеев Д. И. 364
Горелова Л. Е. 271, 272
Горкин А. П. 626
Горький А. М. (273)
Греб К. 275
Грелев А. Ф. 310
Гремяцкий М. А. 274
Григор'ев А. В. 217
Григораш Ф. Ф. 310
Григоренко Н. П. 477, 480
Григорьян А. Т. 713
Гринбаум Ф. Т. 276, 277
Гринберг М. Г. 205
Гринь В. А. 636
Грифцова И. Н. 193
Громова Л. И. 425
Громовенко Л. 760, 762
Грязнов И. С. 98
Губарев В. 188
Губин Д. 278
Губский Е. Ф. 444
Гудзенко Т. В. 552
Гулюкин М. И. 279
Гуменюк Г. Б. 847
Гуныко П. М. 280
Гурьянов В. П. 281
Гусаков Н. И. 792
Гуцан Т. Г. 639
Давиташвили Л. Ш. 282
Далматов М. 283, 284
Даль В. И. (104)
Данилевский В. Я. (239)
Данилевский О. Я. (102)
Данилова В. М. 213, 285
Дарвин Ч. (20, 22, 23, 734, 811)
Дегтяркова Н. В. 828
Деменев А. Г. 286–289
Демочко Г. Л. 391
Демченко А. А. 489
Джавадов Р. 291
Джинова З. П. 774
Дирбе А. В. 292
Дмитрашко П. И. (П. И.) 573, 673
Дмитриев Ю. А. 686
Доброхвалов В. П. 616
Догель В. А. 2, 12, 293, 294, 459, 642
Долгий С. А. 443
Долгова В. В. 739
Долгова В. Н. 295
Долинна Л. Б. 505
Дорофеева И. В. 736
Дриндак В. Б. 296
Дроботько В. Г. 109, 316
Дроздова Л. А. 399
Дудин Д. С. 115
Дупленко К. Ф. 622
Дупленко Ю. К. 297–301
Душкин М. И. 302
Дюкло П. Э. (5)
Дьяченко Л. И. 303
Евдокимов В. И. 99
Егорышева И. В. 258
Ездакова И. Ю. 304
Елкин И. И. 305, 306
Емельянов Б. В. 46
Емец В. А. 215
Ерліх П. – див.: Эрлих П.
Ершов Н. М. 307
Ефременко А. А. 100, 240, 308–310
Єремєєв П. В. 182
Жалковский Б. В. 311
Жданов Д. А. 394
Желенка Л. 394
Жерновникова О. А. 828
Жорняк П. В. 122
Жук Э. Н. 52
Жуков-Вережников Н. Н. 8, 312–314, 361
Жучкова Н. И. 126
Заблудовский П. Е. 315
Заболотный (Заболотный) Д. К. (109, 240), 316, (498)
Завьялов А. И. 317
Загони М. 394
Задорожный Г. В. 595
Зазыбин Н. И. 394
Зайцев Б. П. 376, 672
Зайцева А. И. 240
Зайцева В. 319
Зайцева Н. В. 318, 320–324
Залкинд С. Я. 325, 361
Залюбовский И. И. (Залюбовский И. I.) 326, 595
Заморина Т. М. 327
Замятин Л. 328, 833
Занчевская Т. А. 200, 240, 267
Засухин Д. Н. 4, 239, 240, 329–331
Засухина В. Н. 332, 333
Захарова Н. О. 428
Заянчковский И. Ф. 334
Заяц О. 94
Зверев И. Д. 335
Зверозомб-Зубовский Е. В. 336
Зворыкин А. А. 510

- Земсков В. М. 337
 Зильбер Л. А. 1, 3, 5, 338–343
 Зиновьев И. А. 344
 Золотых М. А. 739
 Зуб О. В. 639
 Зубов В. П. 364
 Зуев В. А. 227, 346
 Иваненко М. О. 347–349, 365, 400
 Иванов А. В. 350, 351
 Игнатъев А. В. 216
 Игнатъев В. А. 352–354
 Икэм А. 357
 Ильин Г. Л. 358
 Ильич Л. 359
 Ильичева В. Ю. 360
 Имшенецкий А. А. 607
 Иовчук М. Т. 617
 Иоганзен Б. Г. 479, 487
 Иокса В. А. 778
 Исаев В. И. (184)
 Исаченко Б. Л. 362
 Искерский К. К. 9
 Иваненко М. О. – див. Иваненко М. О.
 Иваненко О. А. 366, 367
 Иваниця В. О. 552
 Иванченко П. Л. 368
 Йорнвал Х. 372
 Кабусь Н. Д. 639
 Кадеев В. І. 376, 672
 Казначеев В. П. 595
 Калина Г. 377
 Калита В. 378
 Каллиников П. 521
 Калнин В. В. 240, 292, 379, 576
 Калугин В. И. 380
 Кандыба П. Е. 381
 Канеп В. В. 406
 Кантани А. (21)
 Карапац М. М. 382
 Карденас Сільверіо Л. О. 505
 Карев В. М. 626
 Карева О. В. 40
 Карнацевич В. 383
 Каррель А. (198)
 Каспрук Л. И. 863
 Касьяненко В. Г. 394
 Катков С. 384
 Кауфман И. М. 385
 Кашкин К. П. 386
 Кашпур Н. В. 640
 Квачадзе Э. 148
 Кваша А. Я. 873
 Кельштейн Л. В. 387
 Кесаманлы Ф. П. 388–390
 Кириченко М. И. 516
 Киричок І. В. 391
 Киселев Л. Л. 392
 Киселева А. С. 427
 Китагато С. (14)
 Киш С. К. 393
 Кишш Ф. 394
 Ківганов Д. А. 763
 Кладо Т. Н. 713
 Кланца П. А. 751
 Клейн Б. И. (Б. І.) 395–397
 Клейненберг М. (95)
 Климентьева М. Н. 398
 Климова Е. М. (Клімова О. М.) 347, 348, 399, 400, 572
 Клубков П. А. 522
 Ключко А. 401
 Князев Г. А. 103, 434, 709
 Князькин И. В. 59, 62, 494, 495, 818, 862
 Ковалева А. А. 402
 Ковалевский А. О. (Ковалівський О. О.) (18, 22, 95), 105, (176, 336, 446, 532, 546, 724, 881)
 Коваль І. М. 345, 605, 763
 Ковальчук Л. В. 403
 Ковган М. І. 887
 Козько В. М. (В. Н.) 124, 125, 457
 Кокряков В. Н. 404
 Колешко О. И. 405
 Колмаков В. Б. 407
 Колобродова Н. А. 739
 Колосс Е. И. 408
 Колотилова Н. Н. 409
 Колотова Т. Ю. 669
 Колчинский Э. И. 706
 Коляскина Г. И. 412
 Кольцова В. А. 410, 411
 Кольченко Л. О. 235
 Комісаренко С. В. 285
 Конрад Д. 138
 Контарь В. 413
 Копелевич Ю. Х. 713
 Коплі Г. (295)
 Корж В. 414
 Корнеева И. 521
 Корнилов С. В. 415
 Коробкова С. Н. 416
 Коровкин В. С. 417
 Коровяковская О. 418
 Корой П. В. 419
 Королюк А. М. 420
 Коромыслов Г. Ф. 421, 885
 Короткий Р. М. 34, 422
 Коротяев А. И. 423, 727
 Коршунов В. М. 424
 Космачевская Э. А. 425
 Костюк Г. Г. 511
 Костюк Н. Г. 639
 Костюк П. Г. 36
 Костюкевич С. В. 726

- Костюкевич Т. В. 391
 Косяков П. Н. 361, 426, 427
 Котельников Г. П. 428
 Кох Р. (1, 22, 68, 72, 92, 308)
 Коханова Л. Л. 511
 Коштоянц Х. С. 19, 429
 Краева Л. А. 382
 Красиков М. М. 370
 Красник Ю. 430
 Крестовникова В. А. 432
 Кристмас-Диркинг-Гольмфельд И. (5, 14)
 Кротков Ф. Г. 9, 10, 12–16, 21–23, 26, 28, 149
 Крюи П. 433
 Крянев Ю. В. 56, 131
 Ксенофонтова А. С. 107, 251
 Кубійович В. 528
 Куванова Л. К. 103, 105, 434, 708, 709
 Кувшинский Д. Д. 636
 Куделко С. М. 136, 182, 217, 376, 435, 436, 672
 Кузнецов И. В. 838
 Кузнецова О. Ю. 739
 Кузнец С. (795)
 Кузьменко Е. В. 348
 Кузьмин М. К. 603
 Куйбіда Л. Ю. 828
 Кулиш С. Н. 400
 Куприй В. Т. 437
 Кутимов В. 587
 Кучма И. Ю. (И. Ю.) 254, 255, 438, 657, 887
 Лавинская Е. В. 399
 Лаврова Л. Н. 439
 Лайус Ю. А. 706
 Лалаянц И. Э. 440
 Ландау Л. (795)
 Ландштейнер К. (285)
 Ланкастер Р. (Е. Р.) 14, 101
 Лаптева Т. Н. 381
 Ларина О. В. 442
 Лебедев Д. В. 445
 Лебедев Н. В. 446
 Лебедев С. И. 723
 Лебедева М. Н. 447–450
 Левадити К. (21)
 Леваковский И. (Леваковський І.) (27, 28, 162, 281)
 Левашова И. Ю. 609
 Левина Е. С. 392
 Левит А. 451, 452
 Левит М. 453
 Левшин Б. В. 106–108, 113, 249, 251–253
 Лейкарт Р. (13)
 Лейтис С. М. 454
 Лепешинская О. Б. 456
 Лесниций Л. Л. 240
 Лесовой В. Н. 391, 457, 460
 Лефанова Г. Ф. 256
 Либинзон А. Е. 256
 Либите Е. 720
 Ливанова М. 458
 Лиманова С. А. 381
 Линдеман К. Э. (12)
 Лисицин Ю. П. 40
 Листер Дж. (22, 28, 68, 72, 92, 101)
 Лисяний Н. И. 122
 Литвин В. М. 443
 Лиходед В. Г. 179
 Лишин О. В. 691
 Лісовий В. М. – див. Лесовой В. Н.
 Лістер Дж. – див.: Листер Дж.
 Лобанов П. П. 523
 Лобков В. О. 763
 Логачев Е. Д. 408
 Ломоносов М. В. 25, (28, 154)
 Лосева Т. Н. 40
 Лотова Е. И. 240
 Лукина Т. А. 104
 Лутаєва Т. В. 890
 Лучнікова С. В. 828
 Лысенко Т. И. 434
 Львов А. А. 461
 Любарш О. (14)
 Любина Г. И. 462, 463
 Лядова Т. И. 516
 Лян Н. А. 465
 Лянцман С. 466
 Мазепа І. І. 881
 Мазуркевич Т. Л. 467
 Мазурмович Б. М. (Б. Н.) 468–471
 Майский И. Н. 313
 Макотин Ю. В. 40
 Малахов В. В. 472
 Малосиева В. М. 115
 Малышева Т. В. 423, 727
 Мальцев В. И. 226
 Манадеева Р. Ш. 473–490
 Манойленко К. В. 491
 Мар И. 492
 Мартинов А. В. 122
 Мархайчук Н. 136
 Марченко О. С. 672
 Марчук П. Д. 493
 Марьянович А. Т. 59, 62, 494–496, 596, 818, 862
 Маслин А. Н. 617
 Масловский А. (13)
 Мацкевич В. В. 523
 Мачульский (Мачульський) Е. Н. 498–500, 575
 Маянский А. Н. 501
 Маянский Д. Н. 502

- Медвідь В. 503, 504
 Медуницын Н. В. 229, 664
 Меликишвили П. Г. 506
 Меликьян Г. Г. 873
 Менделевич Г. А. 273
 Мензбир М. А. (703)
 Меньяло И. Л. 507, 508
 Мернер К. А. Х. (60)
 Метелкин А. И. 509
 Метерлинк М. (28)
 Мечников Л. И. (99)
 Мечникова Л. В. (12)
 Мечникова О. Н. (О. М.) (106, 107, 111, 113, 114, 258), 532, 533, (671, 696)
 Мечниковы (195, 278, 841)
 Мигаль Б. К. 376, 672
 Микулинский С. Р. 36, 364
 Миленушкин Ю. И. 240, 535–545
 Милованова Л. С. 440
 Мирзоян Э. Н. 546, 547
 Мирошников В. М. 884
 Мирский М. Б. 549
 Михайлов В. П. 167
 Михайлова И. Г. 550
 Михель Д. В. 551
 Мищенко Т. С. 516
 Мікуліна О. І. 572
 Мірошніченко Л. 553
 Міхеєнко О. І. 639
 Мішнаєвський М. С. 192
 Могилевский Б. Л. 554–559
 Можейко И. (І.) 560, 561
 Моїсеєнко Т. М. 828
 Мокиевский П. В. (407)
 Морозова Н. 562
 Московец С. М. 498
 Музыченко А. П. 262, 645, 708
 Мусаев М. А. 330
 Мусский С. А. 564
 Мушегян Г. П. 565
 Мchedlishvili Г. И. 566
 Навашин С. М. 567
 Назлиев А. 568
 Найко Р. Г. 370
 Наконечна С. 569
 Натадзе Т. Г. 571
 Невский В. А. 704
 Недоспасов С. 577
 Некрасов А. Д. 7, 11, 13, 17, 578–580
 Некрасова Г. К. 581
 Немировська Н. Г. 582, 583
 Нескоромная Т. П. 145
 Никитин В. Д. 584–589
 Никитин В. Н. 590–592
 Никитина И. П. 307
 Николаева Е. В. 731
 Никольский А. С. 859
 Ниссен Ф. (14)
 Нікітенко Л. 593
 Ніколаєва В. В. 505
 Ніконова Н. 594
 Нобель А. (213, 272)
 Новиков Б. Г. 689
 Новиков Ю. Ю. 598
 Ногаллер А. М. 599, 600
 Ноздрачев А. Д. 596
 Нокар Э. (22)
 Нувахов Б. 601
 Нутталь Г. (14)
 Овсянников Ф. В. (П. В.) 603
 Огай М. (193)
 Огнева Е. Д. 604
 Окропиридзе Г. Г. 606
 Окулов А. Ф. 617
 Олейник Ю. Н. 410, 411
 Омелянський В. Л. 607, 608
 Онопрієнко О. 570
 Опалинская М. А. 363
 Орешков Ф. С. 610
 Орлов В. П. 611
 Осипов Я. 612
 Осипова Е. Р. 240
 Осипова Н. М. 613
 Островська Ж. Г. 828
 Острякова Г. А. 203
 Острянин Д. Ф. (Острянін Д. Х.) 614–625
 Очкурова О. Ю. 761
 Павленко Т. 627
 Павленко Ю. В. 674, 762
 Павлов И. П. 6, (96, 175, 284, 425, 456), 628, (794)
 Павловский Е. Н. 102, 629
 Паламарчук Н. І. 630
 Палмблад Я. 631
 Пантелеев Э. И. 650
 Панфилова А. К. 106, 107, 251, 252
 Парамонов А. Ф. 634
 Парин А. В. 635
 Парин В. В. 635, 636
 Парина Н. Д. 635
 Паршин В. А. 183
 Пасічник А. М. 637
 Пастер Л. (22, 28, 34, 49, 68, 72, 80, 92, 100, 113, 118, 249, 382, 422, 648, 652)
 Пастушный С. А. 638
 Передельский А. А. 855
 Перемот С. Д. 640
 Перетятко О. Г. 641
 Перцева Ж. Н. 457, 572
 Петров Б. Д. 15, 622, 643–647, 704
 Петров В. И. 684, 739
 Петров Р. В. 648–655, 815
 Петров Ф. Н. 273

- Петрова З. П. 460, 656
 Петровский Б. В. 245, 512, 525
 Петрюк П. Т. 657
 Пивоварова И. А. 442
 Пионтковский И. А. 16, 658, 659
 Пирогов Н. И. (22, 268, 306, 555, 559, 751)
 Планельс Х. Х. 660
 Платонов Г. В. 616
 Плющ В. 661
 Повелица Ф. 662
 Подвисоцкий В. В. (742)
 Подгрушный И. И. 723
 Поддубный М. 601
 Подрезова М. О. 345
 Поземковска М. 663
 Покровский В. 664
 Полосатова Е. В. 112
 Полторак С. Н. 286
 Польшер А. А. 119
 Поляков В. Е. 375, 665, 666
 Поляков Е. Л. 596
 Поляков И. М. 20, 23, 158, 667, 668
 Поляков Н. В. 375
 Полякова Н. Р. 375
 Полякова Ю. Ю. 376
 Полянский Ю. И. 105
 Попов Н. Н. 669
 Поповський О. 670
 Попшой Е. П. 240, 778
 Посохов С. І. 136, 376, 436, 672
 Постников А. В. 802
 Праздников Е. В. 550
 Прендель О. Р. 673
 Притыкин Я. М. 675
 Прокопенко І. Ф. 639
 Прокопова В. Д. 370
 Прокофьев В. И. 676–678
 Прохоренков В. И. 164
 Прохоров А. М. 513, 520
 Проценко Д. Ф. 679
 Проценко Е. С. 516
 Проценко М. 680
 Пугач Б. Я. 82, 595, 681, 682
 Пугач Н. Б. 596, 681, 683
 Пузанов И. И. 723
 Пузырева Е. И. 684
 Пустовар Я. П. 685
 Пучков Н. В. 573, 687
 Пфуль Е. (21)
 Рабинович М. Х. 688
 Радо В. (22)
 Раевский И. С. (578)
 Райков Б. Е. 103, 690, 709
 Райхерт К. В. 737
 Рахимова-Белова Л. В. – див. Белова Л. В.
 Резник В. И. 657
 Резник С. Е. 692–694
 Ремнева Н. А. 516
 Рентген В. К. (272)
 Робак І. Ю. 391
 Рогальчук Л. З. 695
 Рогачевский А. 696
 Рогович Н. (14)
 Рожнятовська О. А. 697
 Розова К. А. 691, 698, 699
 Романова Л. І. 634, 749
 Романовський Д. Л. (239)
 Романцов А. П. 700
 Романюк Н. 701
 Роменец В. А. 702
 Ромих В. В. 375
 Росина Н. Я. 703
 Российский Д. М. 704
 Россиянов К. О. 706
 Роше Дж. (21)
 Ру П. Э. (14), 113, (249)
 Рубальский О. В. 884
 Руда (Рудая) С. П. 258, 674, 707
 Руденко Б. 577
 Рудницкая Т. В. 173
 Рудычева И. А. 761
 Русанов К. В. 710, 711
 Русанова Е. Г. 711
 Рыбкин В. С. 884
 Рывкинд А. С. 712
 Савич В. П. 362
 Савостенко Г. 714
 Савчук М. П. 673
 Савчук Н. А. 573, 723
 Савчук О. Е. 723
 Савчук О. Є. 673
 Сагакянц А. Б. 715–719, 829–831
 Сазыкин Ю. О. 467, 567
 Салакс Ю. 720
 Самин Д. К. 721
 Самодурова В. В. 192, 345
 Самойлов Ф. А. 53, 532
 Саперкин Н. В. 877
 Саппа М. 722
 Сахаров М. О. (239)
 Севастьянов В. Д. 724, 725
 Седых Д. В. 726
 Селиванов И. 728
 Селихова Н. В. 198
 Сельцовский А. 729
 Семака Л. 760, 762
 Семашко Н. А. (643)
 Семененко Т. А. 165
 Семенов Б. Ф. 730
 Семенова Л. С. 602, 731, 732
 Семенюк Л. А. 573
 Сепиашвили Р. И. 733–736
 Сергеева А. В. 877
 Сергиенко В. И. 534

- Сердюк Ю. 737
 Середа С. Б. 455
 Сериков Ф. Н. 511, 689
 Сеченов И. М. 6, 19, (22), 28, (36, 53, 559, 794, 816)
 Сибаров Д. А. 596
 Сивкова Е. И. 738
 Сидоренко Н. А. 455
 Силин А. В. 726
 Синегубов С. Н. 363
 Сиротинин Н. Н. (Сиротинін М. М.) 9, 740–748
 Скляр Н. І. 641
 Скляр С. 75
 Скляренко В. М. 761
 Скорульская Р. 760
 Скрипченко Г. С. 225
 Славенас П. 200
 Слободян М. В. 130
 Слонимская И. А. 750
 Сминтина В. А. 192, 369
 Смирнов А. 885
 Смирнов Г. 265
 Смирнова З. В. 617
 Смілянська М. В. 640
 Смолій В. А. 144
 Собчук Г. С. 751
 Сойка Ю. 752
 Соколов И. И. 105
 Сокольская В. П. 753
 Соловьев Г. М. 549
 Солоденко В. Б. 443
 Сорокина А. В. 227, 228, 574, 754–756, 775
 Сорокина Т. С. 757
 Спірякова В. В. 828
 Ставинська Р. А. 370
 Стамблер И. С. 758
 Стегний Б. Т. 595
 Степаненко В. 759
 Стовбун С. В. 534
 Стойловський В. П. 763
 Страдынь Я. П. 267, 576
 Страшун И. Д. 22, 156
 Струков А. И. 764
 Стус Д. 760
 Суворов А. Н. 765
 Судакевич И. (14, 28)
 Сулейманова Р. Р. 766
 Сумний С. 767
 Сусеев П. Н. 768
 Сухов А. Д. 30, 769–771
 Сухотин А. К. 484
 Сытник К. М. 689
 Тарасевич Л. А. (Л. О.) 63, (194)
 Тарасова Л. П. 575, 772, 773
 Тахтарова Н. С. 192
 Твердислов В. А. 534
 Телегин А. А. 776
 Терехов П. Г. 777
 Тестемицану Н. А. 778
 Тивкова И. В. 879
 Тимаков В. Д. 97, 257, 779
 Тимирязев (Тімірязєв) К. А. (110, 112, 134, 703), 780
 Титаренко Л. 781
 Тишков А. А. 43, 782
 Тітов М. І. 136
 Ткаченко А. 783
 Ткаченко А. А. 873
 Ткаченко А. Ф. 573
 Токин (Токін) Б. П. 111, 114, 550, 784–791
 Толстой Л. Н. (Л. М.) (10, 111, 269, 307, 353, 354, 587, 608)
 Томилин А. Н. 835
 Топинар П. (28)
 Торсуев Н. А. 792
 Трапезников Н. 664
 Третьякова А. Ю. 360
 Трибулев Г. П. 793, 794
 Троицкий В. Н. 123
 Трубина Л. М. 796
 Тулакин А. В. 598
 Тульчинская (Тульчинська) В. П. 573, 673, 797
 Тютюнник В. М. 198, 390
 Тющенко Т. В. 235
 Удовик С. 760
 Уитмен О. 444
 Ульянкина Т. И. 194, 526, 649, 651–653, 798–811, 849
 Умов Н. А. (22, 54), 812
 Урмина И. А. 381, 613
 Усова М. А. 813
 Ушаков Д. О. 814
 Фавицкая М. 240
 Файтельберг Р. Й. (Р. О.) 673, 816
 Федоров М. Ф. (Н. Ф.) (307)
 Федоров Ю. Н. 421
 Федоровский Г. 817
 Федосеев И. А. 364
 Федотов Н. П. 474, 481
 Фикс А. Ф. 240
 Филипповский В. В. (21)
 Фиш Н. Г. 227, 228, 775
 Фодор И. (14)
 Франк С. Л. (696)
 Фрейд З. (737)
 Фрейдлин И. С. 818–821
 Фридман С. А. 822
 Фридман Э. П. 823
 Фролов В. А. 45, 824–827
 Фролов И. Т. 638
 Фролова В. В. 305, 306, 543, 576
 Фролова М. А. 691

- Хавинсон В. Х. 61, 596, 597
 Хаитов Р. М. 226, 715–719, 829–831
 Ханзен Г. А. 310
 Харитонова П. 832
 Харченко Т. Н. 761
 Хахалина В. С. 834
 Хашукаев А. Л. 834
 Холін Ю. В. 326
 Холодна Т. В. 641
 Хомутинникова Ю. К. 684
 Хорошева С. А. 674
 Храмов Ю. О. 674
 Християн (Християн) О. М. 634, 749
 Хрущов Г. К. 836–839
 Хюппе Ф. (14)
 Цебржинський О. І. 840
 Целух А. В. 753
 Цзиминь Чи 841
 Циганенко А. Я. 656
 Циммерман Я. С. 842
 Цынкаловский Р. Б. 423, 727
 Цыпкина А. Г. 381
 Чабан М. П. 843
 Чарыев Б. Ч. 844
 Чахава О. В. 845
 Чеботарев Д. Ф. 301
 Чекман І. 846
 Чень І. Б. 847
 Черв'як П. І. 848
 Червонский О. 433
 Черешнев В. А. 806, 809, 849
 Чернай О. 850
 Чернобель Г. Т. 851
 Чернов А. 852
 Чернов С. І. 136
 Чернышевский Н. Г. (489)
 Чернышова М. Н. 398
 Чеснова Л. В. 853–855
 Чишков М. 856
 Чижова В. М. 857
 Чикин С. Я. 858
 Чистович В. А. (111, 114)
 Чистович М. Я. (102)
 Чичкин А. В. (26)
 Чолаков В. 859
 Чугунов В. В. 860
 Чурилов Л. П. 663
 Шабров А. В. 59, 60, 62, 818, 861, 862
 Шавкинова М. М. 863
 Шадури В. 506
 Шама О. 864
 Шандуренко Г. В. 774, 865
 Шаповал В. Ф. 887
 Шаповалова Н. Н. 873
 Шаров І. 866, 867
 Шацкая М. Ф. 868
 Швалб М. Г. 370
 Шварцман А. Л. 869, 870
 Шевцов А. В. 363
 Шевцова З. І. 843
 Шевченко С. Ю. 871
 Шелестов Д. К. 872, 873
 Шепель В. М. 51
 Шепельська І. В. 192
 Шеремет Е. Э. 874
 Шерстнева Е. В. 258
 Шилинис Ю. А. 875
 Шиллер И. Г. (876)
 Ширмакова З. И. 48, 194
 Широбоков В. 270
 Шкарин В. В. 877
 Шляхов Э. Н. 240
 Шойфет М. С. 878
 Шор С. М. (122)
 Шорохова Е. В. 616
 Шпак Е. К. 275, 817
 Шройт И. Г. 240
 Штриккер С. (21)
 Шубич М. Г. 727, 736, 879
 Шудря М. 880
 Шукевич В. А. (21)
 Шульга І. К. (И. К.) 468, 469, 881
 Шумова Т. А. 882
 Шутько Л. В. 526
 Щастный Д. С. 240
 Щеглов А. В. 442
 Щербина В. Р. 273
 Щигленко Е. 883
 Щипанов И. Я. 617
 Эллис С. В. 74
 Эммерих Р. (14)
 Эрисман Ф. Ф. (14, 166)
 Эрлих П. (22, 60, 285, 359, 596, 654, 655, 801–803, 849, 877)
 Эрнст Л. 885
 Эфендиев С. И. 886
 Эфендиев Ф. С. 886
 Юргелайтіс Н. Г. 192, 552
 Юркина Г. А. 265, 356
 Юрченко В. Д. 887
 Юрченко О. О. 639
 Юшкевич А. П. 713
 Яблонская Е. И. (99)
 Ягнюк Ю. А. 641
 Яковлев О. Г. 428
 Ямборко Г. В. 552
 Яровинский М. Я. 888, 889
 Яровой П. И. 240
 Ярошевский М. Г. 36

Оглавление

Від упорядників	3
Божков А. І. Передмова	4
Клімова О. М. Від наукового редактора	8
Основні дати життя та діяльності Іллі Ілліча Мечникова	10
Бібліографія праць	15
Листування	28
Література про І. І. Мечникова	30
Список скорочень	78
Іменний покажчик	79